

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης του 2008 στη φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω, 2024

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης του 2008 στη φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας

ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

Επιβλέπουσα: Αλίνα Χυζ, Καθηγήτρια,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Τμήμα Λογιστικής
και Χρηματοοικονομικής

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω, 2024

University of West Attica
School of Administration, Economic, and Social Sciences
Department of Accounting & Finance
M.Sc. in Public Economics and Policy

The Impact of the 2008 Financial Crisis on Poverty in the European Union: A Case Study of Greece

STYLIANOU ATHANASIOS

Supervisor: Alina Hyz, Professor, University of West Attica, Department of
Accounting & Finance

Master Thesis submitted to the Accounting & Finance Department of the University of
Western Attica in partial fulfilment of the requirements of the Master's Degree in Public
Finance and Policy

Aigaleo, Greece, 2024

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών
Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

**Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης του 2008 στη φτώχεια στην Ευρωπαϊκή
Ένωση: Μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας**

Μέλη εξεταστικής επιτροπής

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 18^η Ιουλίου 2024

A/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1	Αλίνα Χυζ	Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής	
2	Αικατερίνη Δεδούλη	Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής	
3	Ανδρέας Αλεξόπουλος	Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Στυλιανού Αθανάσιος του Ιωάννη, με αριθμό μητρώου 22038 φοιτητής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Οικονομική και Πολιτική» του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι ..... και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Ο Δηλών

Στυλιανού Αθανάσιος

* Όνομα Επώνυμο/Ιδιοτητα

Ψηφιακή Υπογραφή

* Ψηφιακή υπογραφή του επιβλέποντος αν έχει ζητηθεί απαγόρευση πρόσβασης στην εργασία για κάποιο χρονικό διάστημα.

Στους αγαπημένους μου γονείς

Ευχαριστίες

Εκφράζω τις εγκάρδιες ευχαριστίες μου στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κα Αλίνα Χυζ, για την επίβλεψη του συγκεκριμένου έργου. Την ευχαριστώ ιδιαίτερω για την πολύτιμη καθοδήγηση και τη βοήθεια που μου παρείχε κατά τη διαδικασία συγγραφής της διπλωματικής εργασίας.

Εν κατακλείδι, εκφράζω τις ευχαριστίες μου στους γονείς μου, των οποίων η αμέριστη υποστήριξη και το κίνητρο έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στην επιτυχή ολοκλήρωση των μεταπτυχιακών μου σπουδών.

Ο αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης του 2008 στη φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Μελέτη περίπτωσης της Ελλάδας

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μια έρευνα για τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης του 2008, εστιάζοντας στα αποτελέσματα που επέφερε στην φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Η εργασία διακρίνεται σε δύο βασικά τμήματα, την βιβλιογραφική ανασκόπηση και το ερευνητικό μέρος.

Αρχικά, η βιβλιογραφική ανασκόπηση εμβαθύνει στην χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και του κοινωνικού φαινομένου της φτώχειας, αναφέροντας τη μεταξύ τους συσχέτιση. Έπειτα, αναφέρονται οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στην Ευρωπαϊκή Ένωση και οι προκλήσεις που αντιμετώπισαν οι χώρες. Ακόμη, αναλύεται η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της Ελλάδας πριν καθώς και μετά την οικονομική κρίση. Στη συνέχεια, αναφέρονται οι κυριότεροι τομείς που επηρεάστηκαν, ενώ αναλύονται οι κοινωνικές πολιτικές που ακολούθησε το Ελληνικό κράτος πριν την κρίση και τις πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας στη χώρα μετά την κρίση. Επιπλέον, εξετάζονται τα ευρήματα από επίσημους οργανισμούς που αφορούν την φτώχεια ή και σχετίζονται με αυτήν για πληθυσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδιαίτερα της Ελλάδας, όπως Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ.

Η ερευνητική ανασκόπηση αναφέρει τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα, δηλαδή τη συλλογή δεδομένων μέσω ερωτηματολογίου σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, το εκπαιδευτικό υπόβαθρο, την επαγγελματική τους κατάσταση, την οικονομική κατάσταση αυτών και των νοικοκυριών τους, το βαθμό επιρροής της οικονομικής κρίσης του 2008 στις οικονομικές δυνατότητες των νοικοκυριών τους καθώς και την εικόνα της φτώχειας στην Ελλάδα σε συνδυασμό με τις κυβερνητικές πολιτικές.

Συμπερασματικά, η εργασία παρέχει μια ολοκληρωμένη ανάλυση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης του 2008 στη φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, προσφέροντας πολύτιμες πληροφορίες στους παράγοντες που την προκαλούν και τους τρόπους αντιμετώπισής της.

Σημαντικοί Όροι: χρηματοπιστωτική κρίση, οικονομική κρίση, φτώχεια, Ευρωπαϊκή Ένωση, Ελλάδα, κίνδυνος φτώχειας, κοινωνική πολιτική

The Impact of the 2008 Financial Crisis on Poverty in the European Union: A Case Study of Greece

Abstract

This thesis is a research on the impact of the economic crisis of 2008, focusing on the effects it brought to poverty in the European Union and especially in Greece. The work is divided into two main parts, the literature review and the research part.

First, the literature review delves into the financial crisis of 2008 and the social phenomenon of poverty, reporting the correlation between them. Then, the effects of the 2008 financial crisis on the European Union and the challenges faced by the countries are mentioned. Also, the socio-economic situation of Greece before and after the financial crisis is analyzed. Then, the main sectors that were affected are mentioned, while the social policies followed by the Greek state before the crisis and the policies to combat poverty in the country after the crisis are analyzed. In addition, the findings from official organizations concerning or related to poverty for the populations of the European Union and especially Greece, such as Eurostat and ELSTAT, are examined.

The research review mentions the methodology used in the present research, that is, the collection of data through a questionnaire on the demographic characteristics of the participants, their educational background, their professional status, their financial status and that of their households, the degree of influence of the financial crisis of 2008 in the financial capabilities of their households as well as the image of poverty in Greece combined with government policies.

In conclusion, the paper provides a comprehensive analysis of the impact of the 2008 financial crisis on poverty in the European Union and especially in Greece, offering valuable information on the factors that cause it and ways to deal with it.

Keywords: financial crisis, economic crisis, poverty, European Union, Greece, risk of poverty, social policy

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	xiii
Περίληψη	xv
Abstract.....	xvii
Περιεχόμενα.....	xix
Κατάλογος Πινάκων	xxiii
Κατάλογος Διαγραμμάτων	xxv
Κατάλογος Εικόνων.....	xxvii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008 ΚΑΙ Η ΦΤΩΧΕΙΑ	5
1.1Επισκόπηση της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008	5
1.1.1Ορισμός.....	5
1.1.2Χαρακτηριστικά.....	6
1.1.3Αιτίες και Αποτελέσματα της Κρίσης	8
1.2Η φτώχεια ως κοινωνικό φαινόμενο	11
1.2.1Ορισμός.....	11
1.2.2Είδη φτώχειας	11
1.2.3Μέτρηση της φτώχειας	15
1.2.4Επιπτώσεις της φτώχειας	19
1.2.5Η φτώχεια και η οικονομική μεγέθυνση.....	22
1.2.6Φτώχεια σε παγκόσμιο επίπεδο	25
1.3Συσχέτιση της οικονομικής κρίσης του 2008 και της φτώχειας.....	27
1.3.1Τα αποτελέσματα της οικονομικής ύφεσης και η αύξηση της φτώχειας	27
1.3.2Οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	31
Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ.....	31
2.1.Επιπτώσεις στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα	31
2.1.1.Ζητήματα ρευστότητας.....	31
2.1.2.Προβλήματα φερεγγυότητας και κεφαλαιακή επάρκεια	33
2.1.3.Πιστωτική κρίση και περιορισμοί δανεισμού.....	34
2.1.3.1.Αιτίες της πιστωτικής κρίσης.....	34

2.1.3.2.Επιπτώσεις για την οικονομική ανάπτυξη και τις επενδύσεις	35
2.1.3.3.Μέτρα αντιμετώπισης των περιορισμών δανεισμού.....	35
2.1.4.Ρυθμιστικές αντιδράσεις και μεταρρυθμίσεις.....	36
2.1.4.1.Ρυθμιστικά Πλαίσια και Εποπτικοί Μηχανισμοί.....	37
2.1.4.2.Κεφαλαιακή Επάρκεια και Διαχείριση Κινδύνων	38
2.1.4.3.Επίλυση Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων και Ποιότητα Ενεργητικού.....	39
2.1.5.Μελέτες περίπτωσης αποσταθεροποίησης των Ευρωπαϊκών Τραπεζών	40
2.2.Κρίση Δημοσίου Χρέους	41
2.2.1.Χώρες με μεγαλύτερες οικονομικές επιπτώσεις.....	41
2.2.2.Προκλήσεις για τις χώρες	43
2.3.Μέτρα λιτότητας και οικονομικές συνέπειες.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.....	47
3.1.Κοινωνικοοικονομική κατάσταση της χώρας.....	47
3.1.1.Η κατάσταση πριν την κρίση	47
3.1.2.Η κατάσταση μετά την κρίση	52
3.2.Κοινωνικό κράτος και οικονομική κρίση	60
3.2.1.Τομείς που επηρεάστηκαν	60
3.2.2.Υποβάθμιση του κοινωνικού μοντέλου	64
3.3.Εφαρμογή κρατικών πολιτικών	66
3.3.1.Οικονομικές πολιτικές πριν από την κρίση: μια κριτική ανάλυση.....	66
3.3.2.Πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας στην Ελλάδα μετά την κρίση.....	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	75
4.1.Εισαγωγή	75
4.2.Μεθοδολογία έρευνας.....	75
4.3.Δείγμα έρευνας	76
4.4.Περιγραφή σχεδιασμού έρευνας.....	76
4.5.Συλλογή δεδομένων	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ	81
5.1.Δημογραφικά των συμμετεχόντων	81
5.2.Βασικά στοιχεία του νοικοκυριού	87
5.3.Ιδιοκτησία νοικοκυριού	99
5.4.Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και το νοικοκυριό	103
5.5.Η φτώχεια στην Ελλάδα	113

5.6.Κοινωνικές παροχές στην Ελλάδα.....	125
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	131
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	131
Παράρτημα	135
Βιβλιογραφία	143

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 5.1 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το φύλο	82
Πίνακας 5.2 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την ηλικιακή ομάδα	83
Πίνακας 5.3 Οικογενειακή κατάσταση	84
Πίνακας 5.4 Τέκνα.....	84
Πίνακας 5.5 Ανώτερο επίπεδο εκπαίδευση	85
Πίνακας 5.6 Εργασιακή απασχόληση	86
Πίνακας 5.7 Κύρια οικονομική δραστηριότητα	87
Πίνακας 5.8α Κύριο έσοδο του νοικοκυριού είναι το εισόδημα του ερωτηθέντα	88
Πίνακας 5.8β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	89
Πίνακας 5.9α Καθαρό ετήσιο εισόδημα.....	90
Πίνακας 5.9β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	91
Πίνακας 5.10 Άτομα που αποτελούν το νοικοκυριό σας	92
Πίνακας 5.11α Άτομα του νοικοκυριού σας που εργάζονται.....	93
Πίνακας 5.11β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	94
Πίνακας 5.12α Μέλη του νοικοκυριού που είναι φοιτητές.....	95
Πίνακας 5.12β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	96
Πίνακας 5.13α Μέλη του νοικοκυριού που είναι άνεργοι.....	97
Πίνακας 5.13β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	97
Πίνακας 5.14α Μέλη του νοικοκυριού που λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα.....	98
Πίνακας 5.14β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	99
Πίνακας 5.15α Η οικία που διαμένετε είναι ιδιόκτητη	100
Πίνακας 5.15β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	101
Πίνακας 5.16α Πόσα ΙΧ αυτοκίνητα διαθέτει το νοικοκυριό σας	102
Πίνακας 5.16β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	103
Πίνακας 5.17α Δυσκολία του νοικοκυριού να πληρώνει τα πάγια έξοδα.....	104
Πίνακας 5.17β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	105
Πίνακας 5.18α Δυσκολία του νοικοκυριού να ανταπεξέλθει στις ανάγκες για σίτιση	106
Πίνακας 5.18β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	107
Πίνακας 5.19α Πόσο επηρέασε η κρίση του 2008 τη δυνατότητα του νοικοκυριού σας να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της.....	108
Πίνακας 5.19β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	109
Πίνακας 5.20α Ποσοστό αύξησης εισοδήματος του νοικοκυριού, ώστε να καλυφθούν επαρκώς οι ανάγκες του	110
Πίνακας 5.20β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	111
Πίνακας 5.21α Ημέρες διακοπών που έχουν τη δυνατότητα να πάνε όλα τα μέλη του νοικοκυριού σας	112
Πίνακας 5.21β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	113
Πίνακας 5.22α Ύπαρξη φτώχειας στην Ελλάδα	114
Πίνακας 5.22β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	115
Πίνακας 5.23α Πόσο επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη φτώχεια στην Ελλάδα.....	116

Πίνακας 5.23β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	117
Πίνακας 5.24α Το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση	118
Πίνακας 5.24β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	119
Πίνακας 5.25α Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι κινδυνεύετε	120
Πίνακας 5.25β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	121
Πίνακας 5.26α Πριν την κρίση το νοικοκυριό σας διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας.....	122
Πίνακας 5.26β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	122
Πίνακας 5.27α Ο βασικός λόγος ύπαρξης της φτώχειας στην Ελλάδα.....	124
Πίνακας 5.27β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	124
Πίνακας 5.28α Επηρεάστηκε η δημόσια εκπαίδευση από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.....	125
Πίνακας 5.28β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	126
Πίνακας 5.29α Επηρεάστηκε το δημόσιο σύστημα υγείας από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008	127
Πίνακας 5.29β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	128
Πίνακας 5.30α Το ελληνικό κράτος πρέπει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής.....	129
Πίνακας 5.30β Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία	129

Κατάλογος Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1 Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού σχετικής φτώχειας παγκοσμίως.....	26
Διάγραμμα 3.1 Ελλάδα – Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τριμηνιαίες τιμές (ΑΕΠ).....	47
Διάγραμμα 3.2 Εξέλιξη του ποσοστού φτώχειας σε Ευρώπη και Ελλάδα (1994-2009)	49
Διάγραμμα 3.3 Πληθυσμός που στερείται τρία είδη και υπηρεσίες από τις εννέα διαστάσεις της στέρησης λόγω οικονομικών δυσκολιών.....	50
Διάγραμμα 3.4 «Νέοι» και μακροχρόνια άνεργοι.....	53
Διάγραμμα 3.5 Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού με υλικές στερήσεις κατά ομάδες ηλικιών: 2005, 2009, 2012-2015.....	55
Διάγραμμα 3.6 Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας: 2005, 2009, 2011-2015....	56
Διάγραμμα 3.7 Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας: 2015-2023.....	57
Διάγραμμα 3.8 Δείκτης οικονομικής ανισότητας Gini.....	58
Διάγραμμα 3.9 Συνολική, δημόσια και ιδιωτική χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας (δισεκ. €).....	62
Διάγραμμα 5.1 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το φύλο.....	81
Διάγραμμα 5.2 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την ηλικιακή ομάδα.....	82
Διάγραμμα 5.3 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση ...	83
Διάγραμμα 5.4 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την ύπαρξη τέκνων.....	84
Διάγραμμα 5.5 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσής τους.....	85
Διάγραμμα 5.6 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την εργασιακή απασχόληση.....	86
Διάγραμμα 5.7 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την κύρια οικονομική τους δραστηριότητα.....	87
Διάγραμμα 5.8 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το αν το εισόδημά τους αποτελεί το κύριο έσοδο του νοικοκυριού.....	88
Διάγραμμα 5.9 Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το καθαρό ετήσιο εισόδημά τους	90
Διάγραμμα 5.10 Άτομα που αποτελούν το νοικοκυριό σας.....	92
Διάγραμμα 5.11 Άτομα του νοικοκυριού σας που εργάζονται.....	93
Διάγραμμα 5.12 Μέλη του νοικοκυριού που είναι φοιτητές.....	95
Διάγραμμα 5.13 Μέλη του νοικοκυριού που είναι άνεργοι.....	96
Διάγραμμα 5.14 Μέλη του νοικοκυριού που λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα.....	98
Διάγραμμα 5.15 Η οικία που διαμένετε είναι ιδιόκτητη.....	100
Διάγραμμα 5.16 Πόσα ΙΧ αυτοκίνητα διαθέτει το νοικοκυριό σας.....	102
Διάγραμμα 5.17 Δυσκολία του νοικοκυριού να πληρώνει τα πάγια έξοδα.....	104
Διάγραμμα 5.18 Δυσκολία του νοικοκυριού να ανταπεξέλθει στις ανάγκες για σίτιση.....	106
Διάγραμμα 5.19 Πόσο επηρέασε η κρίση του 2008 τη δυνατότητα του νοικοκυριού σας να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της.....	108
Διάγραμμα 5.20 Ποσοστό αύξησης εισοδήματος του νοικοκυριού, ώστε να καλυφθούν επαρκώς οι ανάγκες του.....	110

Διάγραμμα 5.21 Ημέρες διακοπών που έχουν τη δυνατότητα να πάνε όλα τα μέλη του νοικοκυριού σας	112
Διάγραμμα 5.22 Ύπαρξη φτώχειας στην Ελλάδα	114
Διάγραμμα 5.23 Πόσο επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη φτώχεια στην Ελλάδα.....	116
Διάγραμμα 5.24 Το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση	118
Διάγραμμα 5.25 Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι κινδυνεύετε	120
Διάγραμμα 5.26 Πριν την κρίση το νοικοκυριό σας διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας	121
Διάγραμμα 5.27 Ο βασικός λόγος ύπαρξης της φτώχειας στην Ελλάδα	123
Διάγραμμα 5.28 Επηρεάστηκε η δημόσια εκπαίδευση από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.....	125
Διάγραμμα 5.29 Επηρεάστηκε το δημόσιο σύστημα υγείας από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008	127
Διάγραμμα 5.30 Το ελληνικό κράτος πρέπει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής.....	128

Κατάλογος Εικόνων

Εικόνα 1.1 Απεικόνιση υπολογισμού του δείκτη Gini.....	18
--	----

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στη διερεύνηση των επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στη φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Η έρευνα επιδιώκει να κατανοήσει πως η οικονομική κρίση του 2008 επηρέασε οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς επηρεάζοντας αρνητικά τον κίνδυνο φτώχειας των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ειδικά της Ελλάδας. Η μελέτη υποστηρίζεται από την αναγνώριση ότι η οικονομική κρίση επηρέασε αρνητικά την φτώχεια, όπως διαπιστώθηκε από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση.

Η εργασία διαρθρώνεται σε διάφορα κεφάλαια, καθένα από τα οποία εξετάζει συγκεκριμένες πτυχές που σχετίζονται με τη φτώχεια και τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης σε αυτόν.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά για τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και πως είχε εκτεταμένες επιπτώσεις, επηρεάζοντας όχι μόνο την παγκόσμια οικονομία αλλά και επιδεινώνοντας κοινωνικά ζητήματα όπως η φτώχεια. Αυτό το κεφάλαιο εμβαθύνει στο εννοιολογικό πλαίσιο των χρηματοπιστωτικών κρίσεων, διερευνώντας τον ορισμό και τα χαρακτηριστικά τέτοιων γεγονότων. Εξετάζει περαιτέρω τα αίτια και τα αποτελέσματα της κρίσης του 2008, ρίχνοντας φως στις βαθιές επιπτώσεις της. Μετάβαση στη σφαίρα της φτώχειας ως κοινωνικού φαινομένου, η συζήτηση περιλαμβάνει τον ορισμό, τα είδη, τη μέτρηση και τις επιπτώσεις της, τονίζοντας τη συσχέτισή της με την οικονομική ανάπτυξη. Τέλος, αναλύεται η συσχέτιση μεταξύ της οικονομικής κρίσης του 2008 και της φτώχειας, εστιάζοντας στις επιπτώσεις της ύφεσης και τις επιπτώσεις της στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες.

Το δεύτερο κεφάλαιο εμβαθύνει στον βαθύ αντίκτυπο της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην Ευρωπαϊκή Ένωση, εστιάζοντας ιδιαίτερα στις επιπτώσεις στον τραπεζικό τομέα. Το κεφάλαιο διερευνά τις προκλήσεις ρευστότητας, τα ζητήματα φερεγγυότητας και τους πιστωτικούς περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές τράπεζες. Ερευνά τα αίτια της πιστωτικής κρίσης, τις επιπτώσεις της στην οικονομική ανάπτυξη και τις επενδύσεις, καθώς και στρατηγικές για την αντιμετώπιση των περιορισμών δανεισμού. Επιπλέον, εξετάζονται οι ρυθμιστικές απαντήσεις και οι μεταρρυθμίσεις, συμπεριλαμβανομένων των πλαισίων, της κεφαλαιακής επάρκειας και της επίλυσης της ποιότητας των περιουσιακών στοιχείων. Μελέτες περιπτώσεων της αποσταθεροποίησης των ευρωπαϊκών τραπεζών και της κρίσης του δημόσιου χρέους,

που επισημαίνουν τις πληγείσες χώρες, τις προκλήσεις, τα μέτρα λιτότητας και τις οικονομικές επιπτώσεις, εξετάζονται επίσης εξονυχιστικά.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάστηκε το κοινωνικοοικονομικό τοπίο της χώρας μας, ενώ ήταν κρίσιμο να αναλυθεί η κατάσταση τόσο πριν όσο και μετά από μια σημαντική οικονομική κρίση. Αυτή η ενότητα εμβαθύνει στις συνθήκες που επικρατούσαν πριν από την κρίση, παρέχοντας πληροφορίες για την οικονομική και κοινωνική δυναμική. Στη συνέχεια, η εστίαση μετατοπίζεται στον απόηχο της κρίσης, διερευνώντας τις επιπτώσεις σε διάφορους τομείς και τη συνολική κοινωνική ευημερία. Επιπλέον, διερευνάται η συσχέτιση του κοινωνικού κράτους με την οικονομική κρίση, αναδεικνύοντας τις πληγείσες περιοχές και τη διάβρωση του υπάρχοντος κοινωνικού μοντέλου. Η συζήτηση επεκτείνεται στις οικονομικές πολιτικές στην Ελλάδα, αξιολογώντας κριτικά τις στρατηγικές πριν από την κρίση και τα μέτρα μετά την κρίση που στοχεύουν στην ανακούφιση της φτώχειας και την προώθηση της οικονομικής ανάκαμψης.

Στο τέταρτο κεφάλαιο διεξήχθη μια ολοκληρωμένη διερεύνηση της ερευνητικής μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε σε αυτή τη μελέτη. Ξεκινώντας με μια εισαγωγή για να θέσουμε το στάδιο, εμβαθύνουμε στο ερευνητικό δείγμα, στην περιγραφή του σχεδιασμού και στην επιλογή των περιπτώσεων έρευνας. Τα ερευνητικά ερωτήματα που καθοδηγούν αυτή τη μελέτη διευκρινίζονται, ανοίγοντας το δρόμο για μια λεπτομερή συζήτηση σχετικά με τις μεθόδους και τις στρατηγικές συλλογής δεδομένων. Αυτό το τμήμα χρησιμεύει ως θεμελιώδες πλαίσιο για την εμπειρική έρευνα, περιγράφοντας τη συστηματική προσέγγιση που υιοθετήθηκε για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των ερευνητικών στόχων. Η διαδικασία συλλογής δεδομένων διεξήχθη με διασφάλιση της εμπιστευτικότητας και της ανωνυμίας των συμμετεχόντων και η ανάλυση των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του εργαλείου λογισμικού Excel.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μιας έρευνας σχετικά με την οικονομική κατάσταση των ερωτηθέντων και των νοικοκυριών τους. Χρησιμοποιώντας μια έρευνα που επικεντρώθηκε στα δημογραφικά προφίλ των ερωτηθέντων, το εκπαιδευτικό τους ιστορικό, την εργασιακή τους κατάσταση, την οικονομική κατάσταση τόσο των ίδιων όσο και των νοικοκυριών τους, τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης του 2008 στα οικονομικά των νοικοκυριών τους και τις αντιλήψεις για τη φτώχεια στην Ελλάδα σε σχέση στις κυβερνητικές πολιτικές.

Τέλος, στο κεφάλαιο έξι το οποίο είναι το κεφάλαιο των αποτελεσμάτων και τονίζεται η ανάγκη για συντονισμένες παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση της φτώχειας στην Ελλάδα. Ακόμη, υπογραμμίζεται η σημασία ύπαρξης μιας πολυεπίπεδης στρατηγικής που θα προωθεί την οικονομική ανάπτυξη, την ισότητα και την κοινωνική ευημερία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008 ΚΑΙ Η ΦΤΩΧΕΙΑ

Το κεφάλαιο αυτό επικεντρώνεται στην οικονομική κρίση του 2008 και τον αντίκτυπό της στη φτώχεια. Εντός του κεφαλαίου θα τονιστεί η σημασία της κρίσης ως ένα γεγονός ορόσημο που αναδιαμόρφωσε το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό τοπίο και είχε βαθιές επιπτώσεις στις οικονομίες παγκοσμίως. Αρχικά θα γίνει αναφορά στις μακροχρόνιες επιπτώσεις της κρίσης, συμπεριλαμβανομένης της αργής οικονομικής ανάκαμψης και των επίμονων προκλήσεων, καθώς και την χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν τα αίτια και τα αποτελέσματα της κρίσης, όπως η κατάρρευση της αγοράς κατοικίας, ο πολλαπλασιασμός των ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου και η αποκάλυψη των αδυναμιών του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τέλος, θα θιχτεί η συσχέτιση της φτώχειας και της οικονομικής ανάπτυξης, υπογραμμίζοντας την περίπλοκη σχέση μεταξύ των δύο και τον εκτεταμένο αντίκτυπο της κρίσης στα επίπεδα φτώχειας παγκοσμίως.

1.1 Επισκόπηση της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008

1.1.1 Ορισμός

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, γνωστή και ως Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση, ήταν μια σοβαρή παγκόσμια οικονομική κρίση που ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες. Προκλήθηκε από την κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς, η οποία οδήγησε σε οικονομική κατάρρευση και είχε εκτεταμένες επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία. Η κρίση χαρακτηρίστηκε από απότομη πτώση των τιμών των περιουσιακών στοιχείων, κρίση ρευστότητας στις χρηματοπιστωτικές αγορές και σημαντική αύξηση των ποσοστών ανεργίας.

Ένας από τους βασικούς παράγοντες που συνέβαλαν στην κρίση ήταν ο πολλαπλασιασμός των ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου, όπου οι τράπεζες παρείχαν δάνεια σε δανειολήπτες με κακή πιστωτική ιστορία. Αυτά τα επικίνδυνα δάνεια συγκεντρώθηκαν και πωλήθηκαν ως σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα, κατανέμοντας τον κίνδυνο σε ολόκληρο το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Όταν έσκασε η «φούσκα» της στεγαστικής αγοράς, πολλά από αυτά τα ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου χρεοκοπούσαν, οδηγώντας σε τεράστιες απώλειες για τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα (Reinhart & Rogoff, 2009).

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε βαθιές επιπτώσεις στις οικονομίες σε όλο τον κόσμο, οδηγώντας σε χρεοκοπίες τραπεζών, κρατικά προγράμματα διάσωσης και βαθιά ύφεση σε πολλές χώρες. Επίσης, αποκάλυψε αδυναμίες στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα και προκάλεσε ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις για την πρόληψη παρόμοιων κρίσεων στο μέλλον (Bernanke, 2013).

1.1.2 Χαρακτηριστικά

Η Οικονομική Κρίση του 2008 ήταν ένα σύνθετο γεγονός με πολλά βασικά χαρακτηριστικά που τη διέκριναν από προηγούμενες χρηματοοικονομικές πτώσεις. Η κατανόηση αυτών των χαρακτηριστικών είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση του βάθους και των επιπτώσεων της κρίσης σε παγκόσμια κλίμακα. Πιο συγκεκριμένα τα κύρια χαρακτηριστικά της κρίσης είναι τα εξής:

- Κατάρρευση της αγοράς κατοικίας:

Ένα από τα κύρια κίνητρα της Οικονομικής Κρίσης του 2008 ήταν το σκάσιμο της φούσκας της αγοράς κατοικίας στις Ηνωμένες Πολιτείες. Η ταχεία κλιμάκωση των τιμών των κατοικιών, που τροφοδοτήθηκε από τις πρακτικές στεγαστικών δανείων υψηλού κινδύνου και τιτλοποίησης, δημιούργησε μια μη βιώσιμη αγορά που τελικά κατέρρευσε. Όπως σημειώθηκε από τον Shiller (2008), η φούσκα της στεγαστικής αγοράς ήταν αποτέλεσμα κερδοσκοπικής συμπεριφοράς και χαλαρών προτύπων δανεισμού, που οδήγησαν σε έξαρση των αθετήσεων των στεγαστικών δανείων και των κατασχέσεων.

- Έκθεση χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σε προβληματικά περιουσιακά στοιχεία:

Η κρίση εξέθεσε την ευπάθεια των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων που διατηρούσαν σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα συνδεδεμένα με ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου. Αυτά τα προβληματικά περιουσιακά στοιχεία, όπως οι τίτλοι που καλύπτονται από ενυπόθηκα δάνεια και οι εγγυημένες χρεωστικές υποχρεώσεις, έχασαν γρήγορα την αξία τους καθώς επιδεινώθηκε η αγορά κατοικίας. Η διασύνδεση των παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών ενίσχυσε τον αντίκτυπο αυτών των απωλειών, όπως τονίστηκε από την Tett (2009) στην ανάλυσή της για τη διασύνδεση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων κατά τη διάρκεια της κρίσης.

- Πάγωμα πίστωσης και κρίση ρευστότητας:

Μετά την κατάρρευση της φούσκας της στεγαστικής αγοράς και την αποκάλυψη τεράστιων απωλειών σε τοξικά περιουσιακά στοιχεία, οι χρηματοπιστωτικές αγορές γνώρισαν πιστωτικό πάγωμα και κρίση ρευστότητας. Οι τράπεζες έγιναν απρόθυμες να δανείσουν η μία την άλλη, οδηγώντας σε κατάρρευση της διατραπεζικής αγοράς δανεισμού. Αυτή η έλλειψη ρευστότητας επιδείνωσε την κρίση, καθώς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα αγωνίστηκαν να καλύψουν τις χρηματοδοτικές τους ανάγκες (Bernanke, 2013).

- Παγκόσμια οικονομική ύφεση:

Η Οικονομική Κρίση του 2008 πυροδότησε μια σοβαρή παγκόσμια οικονομική ύφεση, με πολλές χώρες να αντιμετωπίζουν απότομες μειώσεις στην αύξηση του ΑΕΠ και να αυξάνονται τα ποσοστά ανεργίας. Η διασυνδεδεμένη φύση της παγκόσμιας οικονομίας σήμαινε ότι η κρίση εξαπλώθηκε γρήγορα πέρα από τα σύνορα, επηρεάζοντας τόσο τις αναπτυγμένες όσο και τις αναπτυσσόμενες χώρες. Οι Reinhart και Rogoff (2009) παρέχουν μια ολοκληρωμένη ανάλυση της παγκόσμιας ύφεσης μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση, υπογραμμίζοντας το βάθος της οικονομικής ύφεσης.

- Κυβερνητικές Παρεμβάσεις και Διασώσεις:

Ως απάντηση στην κρίση, οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο εφάρμοσαν διάφορες παρεμβάσεις για να σταθεροποιήσουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές και να αποτρέψουν την πλήρη κατάρρευση του τραπεζικού συστήματος. Αυτές οι παρεμβάσεις περιελάμβαναν προγράμματα διάσωσης τραπεζών, ενέσεις ρευστότητας και πακέτα δημοσιονομικής τόνωσης. Ο Bernanke (2013) συζητά τον ρόλο της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ στην εφαρμογή μη συμβατικών νομισματικών πολιτικών για την αντιμετώπιση της κρίσης και την υποστήριξη της οικονομικής ανάκαμψης.

- Ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές πολιτικής:

Η οικονομική κρίση του 2008 προκάλεσε σημαντικές ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις και αλλαγές πολιτικής με στόχο την ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την πρόληψη μελλοντικών κρίσεων. Ο νόμος Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act στις Ηνωμένες Πολιτείες και το πλαίσιο της Βασιλείας III

διεθνώς αποτελούν παραδείγματα ρυθμιστικών απαντήσεων στην κρίση. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις επικεντρώθηκαν στην ενίσχυση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, στη βελτίωση των πρακτικών διαχείρισης κινδύνου και στην αύξηση της διαφάνειας στον χρηματοπιστωτικό τομέα (Barth, Caprio, & Levine, 2013).

Συμπερασματικά, η Οικονομική Κρίση του 2008 ήταν ένα γεγονός ορόσημο που αναμόρφωσε το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό τοπίο και είχε βαθιές επιπτώσεις για τις οικονομίες παγκοσμίως. Εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά της κρίσης και των συνεπειών της, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και οι οικονομολόγοι μπορούν να αντλήσουν πολύτιμα μαθήματα για τον μετριασμό των κινδύνων μελλοντικών χρηματοπιστωτικών κρίσεων και την προώθηση της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης.

1.1.3 Αιτίες και Αποτελέσματα της Κρίσης

Η Οικονομική Κρίση του 2008 ήταν το επιστέγασμα διαφόρων παραγόντων που συνέκλιναν για να δημιουργήσουν μια τέλεια καταιγίδα στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Οι βαθύτερες αιτίες της κρίσης και οι βαθιές επιπτώσεις της στις οικονομίες παγκοσμίως είναι οι εξής:

- Στεγαστικά δάνεια υψηλού δανείου:

Μία από τις κύριες αιτίες της Οικονομικής Κρίσης του 2008 ήταν ο πολλαπλασιασμός των στεγαστικών δανείων subprime (σε αναξιόπιστους δανειολήπτες και συνήθως με δυσμενείς συνθήκες). Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα παρείχαν δάνεια σε δανειολήπτες με κακή πιστωτική ιστορία, οδηγώντας σε μια φούσκα στην αγορά κατοικίας που τελικά έσκασε. Η κρίση των ενυπόθηκων δανείων υψηλού δανείου ήταν βασικός μοχλός της οικονομικής κατάρρευσης Shiller (2008).

- Τιτλοποίηση και Παράγωγα:

Η τιτλοποίηση ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου σε σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα, όπως τίτλοι που καλύπτονται από ενυπόθηκα δάνεια και χρεωστικές υποχρεώσεις με εξασφαλίσεις, ενίσχυσε τους κινδύνους στο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Αυτά τα παράγωγα εξαπλώνουν την έκθεση σε στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου σε όλες τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές

αγορές, όπως τονίστηκε από την Tett (2009) στην ανάλυσή της για τα χρηματοπιστωτικά μέσα που συνέβαλαν στην κρίση.

- Ρυθμιστικές αποτυχίες:

Η αδύναμη ρυθμιστική εποπτεία και τα χαλαρά πρότυπα δανεισμού επέτρεψαν στην αγορά των ενυπόθηκων δανείων subprime να ανθίσει ανεξέλεγκτα. Οι ρυθμιστικές αποτυχίες, όπως συζητήθηκαν από τους Barth, Caprio και Levine (2013), επέτρεψαν τις επικίνδυνες πρακτικές δανεισμού και την υπερβολική ανάληψη κινδύνου από τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, συμβάλλοντας στη συσσώρευση συστημικών τρωτών σημείων.

Επιπτώσεις της Κρίσης:

- Αποτυχίες χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων:

Η οικονομική κρίση του 2008 είχε ως αποτέλεσμα την κατάρρευση πολλών μεγάλων χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, συμπεριλαμβανομένων των Lehman Brothers και Bear Stearns. Αυτές οι αποτυχίες είχαν διαδοχικές επιπτώσεις στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, οδηγώντας σε κρίση εμπιστοσύνης και πάγωμα των πιστωτικών αγορών. Ο Bernanke (2013) συζητά τον αντίκτυπο των αποτυχιών των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στη σταθερότητα του τραπεζικού τομέα.

- Ανεργία και οικονομική ύφεση:

Η κρίση προκάλεσε μια απότομη αύξηση των ποσοστών ανεργίας καθώς οι επιχειρήσεις μείωσαν τις θέσεις εργασίας και μείωσαν τις δαπάνες. Η προκύπτουσα οικονομική ύφεση, που χαρακτηρίζεται από συρρίκνωση του ΑΕΠ και μείωση της εμπιστοσύνης των καταναλωτών, είχε εκτεταμένες επιπτώσεις στα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις. Οι Reinhart και Rogoff (2009) παρέχουν πληροφορίες για το βάθος της οικονομικής ύφεσης μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση.

- Κατάρρευση της αγοράς κατοικίας:

Η κατάρρευση της αγοράς κατοικίας είχε καταστροφικές συνέπειες για τους ιδιοκτήτες κατοικιών και την ευρύτερη οικονομία. Οι κατασχέσεις εκτινάχθηκαν στα ύψη, οι αξίες των ακινήτων έπεσαν κατακόρυφα και ο κατασκευαστικός κλάδος υπέστη

σημαντικές απώλειες. Η κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς, όπως περιγράφεται από τον Shiller (2008), ήταν ένα κεντρικό στοιχείο της κρίσης που αντηχούσε σε όλη την οικονομία.

- Πακέτα διάσωσης και τόνωσης:

Οι κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο εφάρμοσαν πρωτοφανή μέτρα για να σταθεροποιήσουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές και να αποτρέψουν την πλήρη οικονομική κατάρρευση. Τα προγράμματα διάσωσης των τραπεζών, οι ενέσεις ρευστότητας και τα πακέτα δημοσιονομικής τόνωσης αναπτύχθηκαν για να στηρίξουν τον τραπεζικό τομέα και να τονώσουν την οικονομική ανάπτυξη. Ο Bernanke (2013) συζητά τον ρόλο των κρατικών παρεμβάσεων στον μετριασμό των επιπτώσεων της κρίσης.

- Ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις και εποπτεία:

Στον απόηχο της κρίσης, θεσπίστηκαν ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των αδυναμιών του χρηματοπιστωτικού συστήματος και την πρόληψη μελλοντικών κρίσεων. Ο νόμος Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act στις Ηνωμένες Πολιτείες και το πλαίσιο της Βασιλείας III διεθνώς ήταν βασικές ρυθμιστικές απαντήσεις στην κρίση. Οι Barth, Caprio και Levine (2013) αναλύουν τη σημασία της ρυθμιστικής εποπτείας για τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας.

Μακροπρόθεσμες επιπτώσεις και διδάγματα:

Η οικονομική κρίση του 2008 άφησε μόνιμο αντίκτυπο στην παγκόσμια οικονομία και αναμόρφωσε το οικονομικό τοπίο. Η κρίση υπογράμμισε την ανάγκη για ισχυρά ρυθμιστικά πλαίσια, συνετές πρακτικές διαχείρισης κινδύνου και αποτελεσματική εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Ο Stiglitz (2010) αναφέρει τις μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της κρίσης στην εισοδηματική ανισότητα, τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας και τον ρόλο της κυβέρνησης στην οικονομική σταθεροποίηση.

1.2 Η φτώχεια ως κοινωνικό φαινόμενο

1.2.1 Ορισμός

Η φτώχεια ορίζεται συνήθως ως μια κατάσταση στέρησης που χαρακτηρίζεται από την έλλειψη βασικών ειδών που απαιτούνται για ένα αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο. Αυτό περιλαμβάνει ανεπαρκή πρόσβαση σε τρόφιμα, στέγη, υγειονομική περίθαλψη, εκπαίδευση και άλλους βασικούς πόρους. Σύμφωνα με τον Sen (1999), η φτώχεια δεν είναι απλώς έλλειψη εισοδήματος, αλλά στέρηση ικανοτήτων και ευκαιριών που περιορίζουν την ικανότητα ενός ατόμου να ζήσει μια ικανοποιητική ζωή.

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, το ποσοστό φτώχειας είναι ο αριθμός των ατόμων που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας. Οι άνθρωποι ταξινομούνται ως φτωχοί όταν το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών τους είναι μικρότερο από το 50% του μέσου όρου που επικρατεί σε κάθε χώρα. Η χρήση ενός ορίου σχετικού εισοδήματος σημαίνει ότι οι πλουσιότερες χώρες έχουν τα υψηλότερα όρια φτώχειας. Τα υψηλότερα επίπεδα φτώχειας στις πλουσιότερες χώρες αντιπροσωπεύουν την ιδέα ότι η αποφυγή της φτώχειας σημαίνει δυνατότητα πρόσβασης στα αγαθά και τις υπηρεσίες που θεωρούνται συνηθισμένα ή σαν «κανόνας» σε οποιαδήποτε δεδομένη περιοχή (OECD, 2019).

1.2.2 Είδη φτώχειας

1. Απόλυτη Φτώχεια:

Η απόλυτη φτώχεια είναι μια σοβαρή μορφή στέρησης που περιλαμβάνει την αδυναμία κάλυψης βασικών ανθρώπινων αναγκών για επιβίωση, όπως τροφή, στέγη, καθαρό νερό, υγειονομική περίθαλψη και εκπαίδευση. Η απόλυτη φτώχεια επικρατεί συχνά σε αναπτυσσόμενες χώρες με υψηλά επίπεδα εισοδηματικής ανισότητας και περιορισμένα δίκτυα κοινωνικής ασφάλειας. Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (SDGs) στοχεύουν στην εξάλειψη της ακραίας φτώχειας και της πείνας έως το 2030 μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων και πρωτοβουλιών βιώσιμης ανάπτυξης (United Nations, 2021).

Ως απόλυτη φτώχεια ορίζεται η κατάσταση κατά την οποία τα άτομα ή τα νοικοκυριά δεν διαθέτουν τους πόρους για να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες για επιβίωση. Η Παγκόσμια Τράπεζα ορίζει το διεθνές όριο της φτώχειας στα 2,15 \$ την ημέρα, αντιπροσωπεύοντας το όριο για την ακραία φτώχεια (World Bank, 2024). Η απόλυτη φτώχεια χαρακτηρίζεται από σοβαρή στέρηση και θέτει σημαντικές προκλήσεις για την ανθρώπινη ευημερία και ανάπτυξη.

Ενώ το εισόδημα αποτελεί βασικό δείκτη της απόλυτης φτώχειας, είναι σημαντικό να ληφθούν υπόψη άλλες διαστάσεις της στέρησης, όπως η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη, την εκπαίδευση, την υγιεινή και την κοινωνική προστασία.

Οι διαρθρωτικές ανισότητες, όπως η άνιση κατανομή των πόρων, η περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη και οι πρακτικές που εισάγουν διακρίσεις, συμβάλλουν στη διαίωνιση της απόλυτης φτώχειας. Ο Sen (1999) υποστηρίζει ότι οι δομικές ανισότητες περιορίζουν τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες των ατόμων, παγιδεύοντάς τα σε έναν κύκλο στέρησης.

Οι οικονομικοί παράγοντες, συμπεριλαμβανομένων των χαμηλών μισθών, της έλλειψης ευκαιριών απασχόλησης και της οικονομικής αστάθειας, παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαίωνιση της απόλυτης φτώχειας. Τα άτομα που ζουν σε απόλυτη φτώχεια συχνά δεν έχουν πρόσβαση σε επίσημη απασχόληση, αντιμετωπίζουν επισφαλείς συνθήκες εργασίας και αγωνίζονται να δημιουργήσουν βιώσιμο εισόδημα (Ravallion, 2016).

Η απόλυτη φτώχεια έχει βαθιές συνέπειες για την υγεία, καθώς τα άτομα δεν έχουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, καθαρό νερό και θρεπτικά τρόφιμα. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) υπογραμμίζει τη σχέση μεταξύ της απόλυτης φτώχειας και των υψηλών ποσοστών υποσιτισμού, μολυσματικών ασθενειών και μητρικής και παιδικής θνησιμότητας (WHO, 2021).

Η απόλυτη φτώχεια εμποδίζει την πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση, περιορίζοντας τις ευκαιρίες των ατόμων για κοινωνική κινητικότητα και οικονομική ενδυνάμωση. Τα παιδιά που ζουν σε απόλυτη φτώχεια είναι πιο πιθανό να εγκαταλείψουν το σχολείο, διαιωνίζοντας τους κύκλους φτώχειας μεταξύ των γενεών.

Τα προγράμματα κοινωνικής προστασίας, όπως οι μεταφορές μετρητών, η επισιτιστική βοήθεια και οι επιδοτήσεις υγειονομικής περίθαλψης, διαδραματίζουν κρίσιμο ρόλο στην ανακούφιση της απόλυτης φτώχειας παρέχοντας στους ευάλωτους πληθυσμούς βασικούς πόρους και υποστήριξη. Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας (ΔΟΕ) τονίζει τη σημασία της κοινωνικής προστασίας για τη μείωση της φτώχειας και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης (ILO, 2021).

Οι πρωτοβουλίες βιώσιμης ανάπτυξης, με επίκεντρο την οικονομική ενδυνάμωση, την πρόσβαση στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη και το καθαρό νερό, είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της απόλυτης φτώχειας. Οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (SDGs) στοχεύουν στην εξάλειψη

της ακραίας φτώχειας και στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης παγκοσμίως έως το 2030 (United Nations, 2021).

2. Σχετική Φτώχεια:

Η σχετική φτώχεια ορίζεται σε σχέση με το βιοτικό επίπεδο σε μια συγκεκριμένη κοινωνία ή κοινότητα. Τα άτομα που βιώνουν σχετική φτώχεια μπορεί να έχουν πρόσβαση σε βασικές ανάγκες, αλλά δεν διαθέτουν τους πόρους για να συμμετέχουν πλήρως σε κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες. Η σχετική φτώχεια μετρείται συχνά με όρους εισοδηματικής ανισότητας και κοινωνικού αποκλεισμού (UNESCO, 2020).

Ακόμη, η σχετική φτώχεια χαρακτηρίζεται από έλλειψη πόρων και ευκαιριών σε σύγκριση με την ευρύτερη κοινωνία στην οποία ζουν τα άτομα. Συχνά μετρείται με όρους εισοδηματικής ανισότητας και κοινωνικού αποκλεισμού, υπογραμμίζοντας τις ανισότητες στην κατανομή του πλούτου και την πρόσβαση σε βασικούς πόρους. Η UNESCO (2020) τονίζει τη σημασία της εξέτασης της σχετικής φτώχειας στο πλαίσιο των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων σε μια δεδομένη κοινότητα.

Η σχετική φτώχεια συνήθως αξιολογείται χρησιμοποιώντας όρια εισοδήματος σε σχέση με το διάμεσο ή το μέσο εισόδημα ενός πληθυσμού. Τα άτομα ή τα νοικοκυριά που πέφτουν κάτω από ένα ορισμένο ποσοστό του διαμέσου εισοδήματος θεωρείται ότι ζουν σε σχετική φτώχεια. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) παρέχει πληροφορίες για την εισοδηματική ανισότητα και τα ποσοστά φτώχειας μεταξύ των χωρών, υπογραμμίζοντας την επικράτηση της σχετικής φτώχειας παγκοσμίως (OECD, 2016).

Το μέσο ποσοστό σχετικής φτώχειας του ΟΟΣΑ (δηλαδή το ποσοστό των ανθρώπων που ζουν με λιγότερο από το μισό του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος στη χώρα τους) ήταν 11,7% το 2016 για τον ΟΟΣΑ. Τα ποσοστά φτώχειας ήταν υψηλότερα στο Ισραήλ και τις Ηνωμένες Πολιτείες, σχεδόν 18%, ενώ η φτώχεια στη Δανία και τη Φινλανδία επηρέασε μόνο το 5-6% του πληθυσμού. Οι μεσογειακές χώρες, οι χώρες της Νότιας Αμερικής και οι χώρες της Βαλτικής έχουν σχετικά υψηλά ποσοστά φτώχειας. Οι αναδυόμενες οικονομίες έχουν επίσης υψηλότερα επίπεδα φτώχειας από τις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, ιδιαίτερα η Κίνα και η Νότια Αφρική (OECD, 2019).

Η εισοδηματική ανισότητα είναι βασικός μοχλός της σχετικής φτώχειας, καθώς οι ανισότητες στα εισοδήματα και στην κατανομή του πλούτου συμβάλλουν στην κοινωνική διαστρωμάτωση και τον οικονομικό αποκλεισμό. Η συγκέντρωση του

πλούτου σε ένα μικρό ποσοστό του πληθυσμού μπορεί να διευρύνει το χάσμα μεταξύ των πλουσίων και των φτωχών, επιδεινώνοντας τα σχετικά επίπεδα φτώχειας (Stiglitz, 2012).

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, που προκύπτει από παράγοντες όπως οι διακρίσεις, η έλλειψη πρόσβασης στην εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη και τις περιορισμένες ευκαιρίες απασχόλησης, μπορεί να διαιωνίσει τη σχετική φτώχεια. Τα άτομα που αντιμετωπίζουν κοινωνικό αποκλεισμό μπορεί να δυσκολεύονται να συμμετάσχουν πλήρως σε οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες, περιθωριοποιώντας τα περαιτέρω μέσα στην κοινωνία.

Η σχετική φτώχεια μπορεί να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην υγεία, καθώς τα άτομα που ζουν σε υποβαθμισμένες συνθήκες ενδέχεται να μην έχουν πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και θρεπτικά τρόφιμα. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) υπογραμμίζει τη σχέση μεταξύ της εισοδηματικής ανισότητας και των αποτελεσμάτων υγείας, τονίζοντας την ανάγκη αντιμετώπισης των κοινωνικών καθοριστικών παραγόντων της υγείας για τη μείωση των ανισοτήτων στην υγεία (World Health Organization, 2021).

Η σχετική φτώχεια μπορεί να εμποδίσει την πρόσβαση στην εκπαίδευση και να περιορίσει τις ευκαιρίες για κοινωνική κινητικότητα. Τα παιδιά από οικονομικά μειονεκτικά περιβάλλοντα μπορεί να αντιμετωπίσουν προκλήσεις όσον αφορά την πρόσβαση στην ποιοτική εκπαίδευση, οδηγώντας σε χαμηλότερα ακαδημαϊκά επιτεύγματα και μειωμένες προοπτικές για μελλοντική επιτυχία (UNESCO, 2020).

Βέβαια, υπάρχουν πολλά εναλλακτικά μέτρα καθορισμού της φτώχειας, αλλά τα ακόλουθα τρία μέτρα χρησιμοποιούνται πιο συχνά:

- a) Επίπτωση της φτώχειας (δείκτης αριθμού εργαζομένων): Πρόκειται για το μερίδιο του πληθυσμού του οποίου το εισόδημα ή η κατανάλωση είναι κάτω από το όριο της φτώχειας, δηλαδή το μερίδιο του πληθυσμού που δεν έχει τη δυνατότητα να αγοράσει ένα βασικό καλάθι αγαθών.
- b) Βάθος φτώχειας (χάσμα φτώχειας): Αυτό παρέχει πληροφορίες σχετικά με το πόσο μακριά βρίσκονται τα νοικοκυριά από το όριο της φτώχειας. Αυτό το μέτρο καταγράφει το μέσο συνολικό έλλειμμα εισοδήματος ή κατανάλωσης σε σχέση με το όριο της φτώχειας σε ολόκληρο τον πληθυσμό.
- c) Σοβαρότητα της φτώχειας (τετραγωνισμένο χάσμα φτώχειας): Αυτό λαμβάνει υπόψη όχι μόνο την απόσταση που χωρίζει τους φτωχούς από το όριο της φτώχειας (το χάσμα της φτώχειας), αλλά και την ανισότητα μεταξύ των φτωχών. Δηλαδή, δίνεται

μεγαλύτερο βάρος σε εκείνα τα νοικοκυριά που βρίσκονται πιο μακριά από το όριο της φτώχειας. Σε αυτή τη μελέτη, ελήφθησαν υπόψη και οι τρεις κατηγορίες FGT, δηλαδή ο αριθμός απασχολουμένων, το χάσμα φτώχειας και το τετραγωνισμένο χάσμα φτώχειας (Zaman & Khilji, 2013).

1.2.3 Μέτρηση της φτώχειας

Η μέτρηση της φτώχειας είναι απαραίτητη για τον προσδιορισμό της έκτασης της στέρησης, την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των στρατηγικών μείωσης της φτώχειας και την ενημέρωση των πολιτικών αποφάσεων. Αυτή η ενότητα διερευνά διάφορα μέτρα φτώχειας, συμπεριλαμβανομένων προσεγγίσεων που βασίζονται στο εισόδημα, πολυδιάστατων δεικτών και υποκειμενικών αξιολογήσεων, για να παρέχει μια ολοκληρωμένη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αξιολογείται και παρακολουθείται η φτώχεια.

Μέτρα με βάση το εισόδημα:

a) Γραμμή Φτώχειας:

Το όριο της φτώχειας είναι ένα ευρέως χρησιμοποιούμενο μέτρο με βάση το εισόδημα που ορίζει το όριο κάτω από το οποίο τα άτομα ή τα νοικοκυριά θεωρούνται ότι ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Το όριο της φτώχειας τυπικά ορίζεται με βάση τα επίπεδα εισοδήματος που απαιτούνται για την κάλυψη βασικών αναγκών όπως τροφή, στέγη και ένδυση. Το διεθνές όριο φτώχειας της Παγκόσμιας Τράπεζας των 2,15 \$ την ημέρα είναι ένα ευρέως αναγνωρισμένο σημείο αναφοράς για την ακραία φτώχεια (World Bank, 2024).

b) Ποσοστό φτώχειας:

Το ποσοστό φτώχειας είναι το ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας. Παρέχει μια ένδειξη της επικράτησης της φτώχειας σε έναν δεδομένο πληθυσμό και χρησιμοποιείται συχνά για την παρακολούθηση των αλλαγών στα επίπεδα φτώχειας με την πάροδο του χρόνου. Το ποσοστό φτώχειας αποτελεί βασικό δείκτη για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προσπαθειών μείωσης της φτώχειας και τη στόχευση παρεμβάσεων σε ευάλωτες ομάδες.

Πολυδιάστατα Μέτρα:

a) Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI):

Ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI), που αναπτύχθηκε από το Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UNDP), συνδυάζει δείκτες προσδόκιμου ζωής, εκπαίδευσης και εισοδήματος για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της ανθρώπινης ανάπτυξης. Το HDI παρέχει μια ευρύτερη προοπτική για την ευημερία και τη φτώχεια λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες πέρα από τα επίπεδα εισοδήματος. Υπογραμμίζει τη σημασία της υγείας και της εκπαίδευσης για τη βελτίωση της συνολικής ποιότητας ζωής και τη μείωση της φτώχειας (United Nations, 2023).

b) Δείκτης Ανθρώπινης φτώχειας (Human poverty index):

Ο δείκτης ανθρώπινης φτώχειας (HPI) αποτελεί μια ένδειξη της φτώχειας της κοινότητας σε μια χώρα, ο οποίος αναπτύχθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη για να συμπληρώσει τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης (HDI) και αναφέρθηκε για πρώτη φορά ως μέρος της Έκθεσης Ανθρώπινης Ανάπτυξης το 1997. Δημιουργήθηκε από το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών και θεωρήθηκε ότι αντικατοπτρίζει καλύτερα την έκταση της στέρησης στις υποβαθμισμένες χώρες σε σύγκριση με το HDI. Όμως, το 2010, αντικαταστάθηκε από τον Πολυδιάστατο Δείκτη Φτώχειας του ΟΗΕ (MPI).

Στον HPI υπάρχει διαχωρισμός του τύπου ανάλογα με την χώρα προς εξέταση. Για αναπτυσσόμενες χώρες:

$$HPI_1 = \left[\frac{1}{3} (P_1^a + P_2^a + P_3^a) \right]^{\frac{1}{a}} \quad (1.1)$$

P_1 = πιθανότητα κατά τη γέννηση να μην ξεπεράσει το άτομο τα 40 έτη (x100)

P_2 = βαθμός αναλφαριθμητισμού ανηλίκων

P_3 = Μ.Ο. πληθυσμού χωρίς πρόσβαση σε καθαρό νερό, υπηρεσίες υγείας και υποσιτισμένα παιδιά

$$a = 3$$

Ενώ για συγκεκριμένες ανεπτυγμένες χώρες – μέλη του ΟΟΣΑ:

$$HPI_2 = \left[\frac{1}{4} (P_1^a + P_2^a + P_3^a + P_4^a) \right]^{\frac{1}{a}} \quad (1.2)$$

P_1 = πιθανότητα κατά τη γέννηση να μην ξεπεράσει το άτομο τα 60 έτη (x100)

P_2 = ποσοστό ενηλίκων που δεν γνωρίζει ανάγνωση

P_3 = πληθυσμός με εισόδημα κάτω από το όριο της φτώχειας

P_4 = βαθμός μακροχρόνιας ανεργίας (άνω των 12 μηνών)

$$a = 3$$

c) Πολυδιάστατος δείκτης φτώχειας (MPI):

Ο Πολυδιάστατος Δείκτης Φτώχειας (MPI) υπερβαίνει τα μέτρα που βασίζονται στο εισόδημα για την αξιολόγηση της φτώχειας σε πολλαπλές διαστάσεις, συμπεριλαμβανομένης της υγείας, της εκπαίδευσης και του βιοτικού επιπέδου. Το MPI θεωρεί ότι οι στερήσεις σε διάφορες πτυχές της ευημερίας παρέχουν μια πιο ολοκληρωμένη κατανόηση της φτώχειας (United Nations, 2023).

d) Λοιποί δείκτες:

i. Κατά κεφαλήν δείκτης φτώχειας (Headcount index):

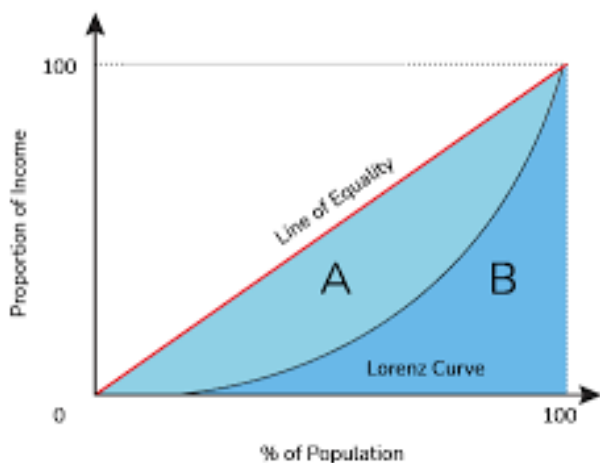
Ο δείκτης δηλώνει το ποσοστό του φτωχού πληθυσμού αθροίζοντας όλα τα άτομα που βρίσκονται κάτω από τη διαχωριστική γραμμή της φτώχειας. Είναι δημοφιλές επειδή είναι εύκολο να κατανοηθεί και να μετρηθεί, αλλά δεν δείχνει την ένταση του φαινομένου καθώς και τις διαφοροποιήσεις μεταξύ του φτωχού πληθυσμού (United Nations, 2015).

ii. Δείκτης χάσματος φτώχειας:

Το χάσμα φτώχειας είναι η αναλογία με την οποία το μέσο εισόδημα των φτωχών πέφτει κάτω από το όριο της φτώχειας. Το χάσμα φτώχειας συμβάλλει στη βελτίωση του ποσοστού φτώχειας παρέχοντας μια ένδειξη του επιπέδου φτώχειας σε μια χώρα. Ο δείκτης αυτός μετράται για το συνολικό πληθυσμό, καθώς και για άτομα ηλικίας 18-65 ετών και άτομα άνω των 65 ετών (OECD, 2015).

iii. Δείκτης εισοδηματικής ανισότητας Gini:

Ο συντελεστής Gini μετρά την ανισότητα μεταξύ των διαφόρων τιμών μιας κατανομής συχνότητας, όπως τα επίπεδα εισοδήματος. Ένας συντελεστής Gini έχει τιμή 0 όταν αντικατοπτρίζει την τέλεια ισότητα, όπου όλες οι αξίες εισοδήματος ή πλούτου είναι ίδιες, ενώ ένας συντελεστής Gini ισούται με 1 (ή 100%) όταν αντανάκλα τη μέγιστη ανισότητα μεταξύ των αξιών, σε μια κατάσταση όπου ένα άτομο έχει όλο το εισόδημα ενώ όλοι οι υπόλοιποι δεν έχουν καθόλου εισόδημα. Ο αλγεβρικός υπολογισμός του δείκτη Gini γίνεται μέσω του τύπου:

$$Gini = \frac{A}{A+B} \quad (1.3)$$

Εικόνα 1.1

Πηγή: www.inmath.com

Απεικόνιση υπολογισμού του δείκτη Gini.

iv. Δείκτης φτώχειας Sen:

Ο δείκτης φτώχειας του Sen βασίζεται στην έννοια της σχετικής στέρησης - οι φτωχοί αντιλαμβάνονται τη στέρησή τους από τη σχετική θέση τους στην ομάδα αναφοράς, η οποία αποτελείται από άλλους φτωχούς ανθρώπους. Σημειώνοντας την ομοιότητα με το σύστημα ψηφοφορίας κατά σειρά κατάταξης Borda, ο Sen χρησιμοποιεί την κατάταξη κάθε φτωχού μεταξύ των φτωχών ως δείκτη σχετικής στέρησης. Για να ενσωματώσει τις σχετικές διαστάσεις της φτώχειας, ο Sen ορίζει έναν δείκτη που ισούται με τις συνολικές εισοδηματικές διαφορές μεταξύ κάθε εισοδήματος φτωχού και του ορίου φτώχειας, σταθμισμένη με τη σχετική κατάταξη κάθε ατόμου μεταξύ των φτωχών (Bishop et al., 1997).

$$P = H * [I + (1 - I)] * G_{\pi} \quad (1.4)$$

H = ποσοστό πληθυσμού που είναι φτωχοί

I = Ποσοστιαίο μέσο χάσμα φτώχειας

G_{π} = ο συντελεστής Gini της κατανομής εισοδήματος των φτωχών

Ο Sen έχει θεσπίσει τα ακόλουθα βασικά κριτήρια, πιο επίσημα γνωστά ως αξιώματα: α) το αξίωμα της συγκέντρωσης: ο δείκτης φτώχειας πρέπει να είναι ανεξάρτητος από τον μη φτωχό πληθυσμό, β) αξίωμα μονοτονικότητας: η μείωση του εισοδήματος ενός φτωχού, διατηρώντας τα άλλα εισοδήματα σταθερά, πρέπει να αυξήσει τον δείκτη φτώχειας, γ) το αξίωμα της μεταβίβασης: μια μεταβίβαση από

κάποιον φτωχό σε κάποιο πλουσιότερο να αυξάνει το δείκτη φτώχειας και αντίστροφα (Bishop et al., 1997).

Υποκειμενικά Μέτρα:

a) Υποκειμενική Ευημερία:

Η υποκειμενική ευημερία μετρά τις αυτοαναφερόμενες αντιλήψεις των ατόμων για τη δική τους ευημερία και ποιότητα ζωής. Οι υποκειμενικές εκτιμήσεις της φτώχειας λαμβάνουν υπόψη τις εμπειρίες των ίδιων των ατόμων σε στέρηση, ικανοποίηση από τη ζωή και αίσθηση ολοκλήρωσης. Οι υποκειμενικοί δείκτες ευημερίας παρέχουν πληροφορίες για τις υποκειμενικές εμπειρίες της φτώχειας και μπορούν να συμπληρώσουν αντικειμενικά μέτρα στέρησης.

1.2.4 Επιπτώσεις της φτώχειας

Η φτώχεια είναι ένα περίπλοκο και διάχυτο ζήτημα που έχει βαθιές επιπτώσεις σε άτομα, οικογένειες και κοινότητες. Από τις ανισότητες στην υγεία μέχρι τους εκπαιδευτικούς περιορισμούς, οι επιπτώσεις της φτώχειας είναι εκτεταμένες και πολύπλευρες. Στη συνέχεια θα διερευνηθούν οι ποικίλες επιπτώσεις της φτώχειας για την καλύτερη απεικόνιση των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν όσοι ζουν σε φτωχές συνθήκες.

a) Ανισότητες υγείας:

Μία από τις πιο σημαντικές επιπτώσεις της φτώχειας είναι ο αντίκτυπός της στις υπηρεσίες υγείας. Τα άτομα που ζουν στη φτώχεια αντιμετωπίζουν συχνά εμπόδια στην πρόσβαση σε ποιοτικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, οδηγώντας σε υψηλότερα ποσοστά ασθενειών που μπορούν να προληφθούν και σε μειωμένο προσδόκιμο ζωής. Για παράδειγμα, σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος, η έλλειψη πρόσβασης σε θρεπτικά τρόφιμα μπορεί να συμβάλει στον υποσιτισμό και στην καθυστέρηση της ανάπτυξης των παιδιών. Επιπλέον, η περιορισμένη πρόσβαση σε εγκαταστάσεις υγειονομικής περίθαλψης και φάρμακα μπορεί να οδηγήσει σε ασθένειες που δεν αντιμετωπίζονται και χρόνιες παθήσεις, επιδεινώνοντας τις ανισότητες στην υγεία (World Health Organization, 2021).

b) Εκπαιδευτικοί Περιορισμοί:

Η φτώχεια μπορεί να εμποδίσει τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες για παιδιά και ενήλικες. Σε φτωχά νοικοκυριά, οι οικονομικοί περιορισμοί μπορεί να εμποδίσουν τα παιδιά να φοιτήσουν στο σχολείο ή να αποκτήσουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικούς πόρους. Η έλλειψη σωστής διατροφής και υγειονομικής περίθαλψης μπορεί επίσης να επηρεάσει τη γνωστική ανάπτυξη και τις ακαδημαϊκές επιδόσεις των παιδιών. Για παράδειγμα, τα παιδιά από οικογένειες χαμηλού εισοδήματος μπορεί να δυσκολεύονται να αγοράσουν σχολικά είδη ή να αντιμετωπίσουν προκλήσεις στην ολοκλήρωση των εργασιών στο σπίτι λόγω ανεπαρκών συνθηκών διαβίωσης. Η περιορισμένη πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση διαιωνίζει τη φτώχεια μεταξύ των γενεών περιορίζοντας την ικανότητα των ατόμων να απελευθερωθούν από τον κύκλο των μειονεκτημάτων (United Nations, 2021).

c) Ανασφάλεια στέγασης:

Η φτώχεια οδηγεί συχνά σε ανασφάλεια στέγασης, με άτομα και οικογένειες να αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο έλλειψης στέγης ή ανεπαρκών συνθηκών στέγασης. Σε υπερπλήρεις ή υποβαθμισμένες κατοικίες, τα άτομα εκτίθενται σε κινδύνους για την υγεία όπως μούχλα, παράσιτα και ανεπαρκής αερισμός, αυξάνοντας τον κίνδυνο αναπνευστικών ασθενειών και άλλων προβλημάτων υγείας. Για παράδειγμα, οικογένειες που ζουν σε υπερπλήρη διαμερίσματα μπορεί να βιώσουν αυξημένο άγχος και μειωμένη ιδιωτικότητα, επηρεάζοντας τη συνολική ευημερία και την ψυχική τους υγεία. Η αστάθεια της στέγασης μπορεί επίσης να διαταράξει την εκπαίδευση και την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, περιχαράκωνοντας περαιτέρω τις επιπτώσεις της φτώχειας (UN-Habitat, 2020).

d) Προκλήσεις Απασχόλησης:

Η φτώχεια μπορεί να περιορίσει την πρόσβαση των ατόμων σε σταθερές και καλά αμειβόμενες ευκαιρίες απασχόλησης, διαιωνίζοντας την οικονομική ανασφάλεια. Σε κοινότητες χαμηλού εισοδήματος, η έλλειψη θέσεων εργασίας και η έλλειψη κατάρτισης σε δεξιότητες μπορούν να εμποδίσουν την ικανότητα των ατόμων να εξασφαλίσουν βιώσιμη απασχόληση. Για παράδειγμα, τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας μπορεί να αναγκαστούν να αποδεχτούν επισφαλείς εργασιακές ρυθμίσεις με χαμηλούς μισθούς και ελάχιστη ασφάλεια εργασίας, γεγονός που καθιστά δύσκολη την απόδραση από τη φτώχεια. Η περιορισμένη πρόσβαση σε ευκαιρίες επαγγελματικής

κατάρτισης και επαγγελματικής ανάπτυξης περιορίζει περαιτέρω τις προοπτικές των ατόμων για οικονομική πρόοδο (OECD, 2019).

e) Κοινωνικός Αποκλεισμός:

Η φτώχεια μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό αποκλεισμό, απομονώνοντας τα άτομα από τους πόρους της κοινότητας, τα κοινωνικά δίκτυα και τις ευκαιρίες για συμμετοχή στα κοινά. Σε περιθωριοποιημένες κοινότητες, το στίγμα και οι διακρίσεις με βάση την κοινωνικοοικονομική κατάσταση μπορούν να περιθωριοποιήσουν περαιτέρω τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Για παράδειγμα, τα άτομα που βιώνουν έλλειψη στέγης μπορεί να αντιμετωπίσουν κοινωνικό στίγμα και εμπόδια στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης, επιδεινώνοντας την ευαλωτότητα και την απομόνωσή τους. Ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να διαιωνίσει τους κύκλους της φτώχειας περιορίζοντας την πρόσβαση των ατόμων στο κοινωνικό κεφάλαιο και τις ευκαιρίες για κοινωνική κινητικότητα (Room, 1995).

f) Προκλήσεις Ψυχικής Υγείας:

Το άγχος και η αβεβαιότητα που συνδέονται με τη φτώχεια μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία και ευεξία. Τα άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας μπορεί να βιώσουν αυξημένα επίπεδα άγχους, κατάθλιψης και ψυχολογικής δυσφορίας λόγω οικονομικής ανασφάλειας και κοινωνικής απομόνωσης. Για παράδειγμα, οι γονείς που δυσκολεύονται να τα βγάλουν πέρα μπορεί να αντιμετωπίσουν χρόνια στρες και προκλήσεις ψυχικής υγείας, επηρεάζοντας την ικανότητά τους να αναθρέψουν αποτελεσματικά και να υποστηρίξουν την ευημερία των παιδιών τους. Η έλλειψη πρόσβασης σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας και υποστήριξη επιδεινώνει περαιτέρω τις επιπτώσεις της φτώχειας στην ψυχική υγεία, δημιουργώντας εμπόδια στην ανάκαμψη και βελτίωση του ατόμου (World Health Organization, 2021).

g) Ευάλωτες ομάδες:

Ορισμένες ομάδες είναι ιδιαίτερα ευάλωτες στις επιπτώσεις της φτώχειας, αντιμετωπίζοντας αυξημένους κινδύνους στέρησης και περιθωριοποίησης. Αυτές οι ευάλωτες ομάδες περιλαμβάνουν:

Παιδιά: Τα παιδιά που ζουν σε συνθήκες φτώχειας διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο υποσιτισμού, περιορισμένης πρόσβασης στην εκπαίδευση και ανεπαρκούς υγειονομικής

περίθαλψης, κάτι που μπορεί να έχει μακροπρόθεσμες συνέπειες στην ανάπτυξη και την ευημερία τους (UNICEF, 2021).

Ηλικιωμένοι: Τα ηλικιωμένα άτομα που ζουν με σταθερό εισόδημα ή χωρίς επαρκή κοινωνική υποστήριξη μπορεί να αντιμετωπίσουν προκλήσεις όσον αφορά την κάλυψη των βασικών τους αναγκών, την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και τη διατήρηση κοινωνικών συνδέσεων, οδηγώντας σε αυξημένη ευαλωτότητα στη φτώχεια (World Health Organization, 2021).

Άτομα με αναπηρία: Τα άτομα με αναπηρία μπορεί να αντιμετωπίσουν εμπόδια στην απασχόληση, την εκπαίδευση και την κοινωνική συμμετοχή, επιδεινώνοντας τον κίνδυνο φτώχειας και αποκλεισμού από βασικές υπηρεσίες και ευκαιρίες (United Nations, 2021).

Μονογονεϊκές οικογένειες: Οι μονογονεϊκές οικογένειες, ιδιαίτερα όταν ο γονιός είναι ανύπαντρη μητέρα, αντιμετωπίζουν συχνά οικονομική πίεση, περιορισμένη πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή παιδική φροντίδα και προκλήσεις στην εξισορρόπηση των ευθυνών εργασίας και φροντίδας, αυξάνοντας την ευαλωτότά τους στη φτώχεια (OECD, 2021).

Ομάδες μειονοτήτων: Οι μειονοτικοί πληθυσμοί, συμπεριλαμβανομένων των φυλετικών και εθνοτικών μειονοτήτων, των αυτόχθονων κοινοτήτων και των προσφύγων, μπορεί να βιώσουν συστημικές διακρίσεις, περιορισμένες οικονομικές ευκαιρίες και κοινωνικό αποκλεισμό, αυξάνοντας τον κίνδυνο φτώχειας και περιθωριοποίησης (United Nations, 2023).

1.2.5 Η φτώχεια και η οικονομική μεγέθυνση

Παραδοσιακά, η οικονομική μεγέθυνση μετρήθηκε σε όρους κατά κεφαλήν εισοδήματος. Αυτό το στατιστικό στοιχείο δεν προέρχεται από στοιχεία ολοκληρωμένης οικονομικής έρευνας των νοικοκυριών, αλλά υπολογίζεται από τις εκτιμήσεις του ΑΕΠ και του πληθυσμού. (Zaman & Khilji, 2013)

Η έρευνα πολιτικής έχει δείξει ότι ο ρυθμός μείωσης της φτώχειας εξαρτάται από τον ρυθμό αύξησης του μέσου εισοδήματος, το αρχικό επίπεδο ανισότητας και τις αλλαγές στο επίπεδο της ανισότητας.

Η μείωση θα είναι ταχύτερη όπου η μέση αύξηση του εισοδήματος είναι υψηλότερη σε χώρες όπου η αρχική ανισότητα είναι χαμηλότερη και σε καταστάσεις όπου η αύξηση του εισοδήματος συνδυάζεται με μείωση της ανισότητας. Υπάρχει επομένως μια θετική σχέση στη μείωση της φτώχειας από την ανάπτυξη, αλλά και στη

χαμηλότερη αρχική ανισότητα και στη μείωση της ανισότητας κατά τη διαδικασία ανάπτυξης. Επιπλέον, φαίνεται να υπάρχουν δεσμοί μεταξύ της αρχικής (εισοδήματος ή ενεργητικού) ανισότητας και της ανάπτυξης.

Η πλειονότητα των μελετών φαίνεται να υποδηλώνει ότι η υψηλή αρχική ανισότητα είναι επιβλαβής για τη συνολική οικονομική μεγέθυνση, και συνεπώς για τη μείωση της φτώχειας, τουλάχιστον σε περιβάλλοντα με πολύ υψηλή ανισότητα (εισοδήματος ή περιουσιακών στοιχείων). Παρόμοια αποτελέσματα φαίνεται να ισχύουν για την ανισότητα των φύλων, ιδιαίτερα την ανισότητα των φύλων στην εκπαίδευση. Κατά συνέπεια, υπάρχει τριπλή ανταμοιβή για τη μείωση της ανισότητας: μειώνει τη φτώχεια αμέσως, αυξάνει την ελαστικότητα της ανάπτυξης στη φτώχεια και φαίνεται να αυξάνει την οικονομική ανάπτυξη. (Klasen, 2005)

Παρά την πρόοδο της έρευνας, λόγω της πολυπλοκότητας του αντικειμένου και της έλλειψης μεθοδολογικών ερευνών (ειδικά στον τομέα της μέτρησης της φτώχειας) δεν έχει ακόμη επιτευχθεί συναίνεση στον τομέα αυτό. Ωστόσο, η ανάπτυξη νέων ενδογενών θεωριών οδήγησε στη συνειδητοποίηση ότι η εμμονή της φτώχειας δεν είναι αποτέλεσμα της έλλειψης διαθέσιμων τροφίμων, αλλά της κατάρρευσης των κατάλληλων μηχανισμών (ŠKARE & PRŽIKLAS DRUŽETA, 2016).

Ορισμένες πρόσφατες μελέτες βασίζονται σε ενδογενή προσέγγιση και συνδέουν τα δύο φαινόμενα, αλλά δεν υπάρχει ακόμη συναίνεση σε αυτόν τον τομέα. Ένας από τους κύριους λόγους είναι η πολυπλοκότητα του θέματος και η ανεπαρκής μεθοδολογική διερεύνησή του. Το αμφιλεγόμενο ζήτημα βασίζεται ουσιαστικά σε δύο προσεγγίσεις. Η πρώτη προσέγγιση βασίζεται στα πρωτοποριακά έργα των Kuznets, Rostow και άλλων που δίνουν έμφαση στην προσέγγιση trickle-down (η μεγέθυνση θα «χυθεί αυτόματα» στους φτωχούς). Η δεύτερη προσέγγιση, δηλαδή η ενδογενής προσέγγιση, επανεξετάζει την καμπύλη παρέμβασης του Kuznets και συνηγορεί υπέρ του γεγονότος ότι η οικονομική μεγέθυνση δεν μεταβιβάζεται αυτόματα στους φτωχότερους, όπως φαίνεται από τον Chenery, τον Fosu και άλλους.

Σύμφωνα με την υπόθεση του ανεστραμμένου U του Kuznets, στα προηγούμενα στάδια μεγέθυνσης, κυρίως σε επίπεδα μεσαίου εισοδήματος, η εισοδηματική ανισότητα θα αυξανόταν έως ότου είχε επιτευχθεί ένα σημείο καμπής, όταν η κατανομή του εισοδήματος θα γινόταν πιο ομοιόμορφη και η φτώχεια θα μειωνόταν γρήγορα υπό την επίδραση του μεγαλύτερου μεγέθους της «πίτας» και της δικαιότερης διανομής. Η υπόθεση του Kuznets σχετίζεται με τη μετανάστευση του πληθυσμού από τις αγροτικές στις αστικές περιοχές (ŠKARE & PRŽIKLAS DRUŽETA, 2016).

Ο Piketty (2014) διευκρινίζει ότι η ιδέα του Kuznets ήταν ότι οι ανισότητες αυξάνονται στις πρώτες φάσεις της εκβιομηχάνισης επειδή μόνο μια μειοψηφία επωφελείται από τη νέα δημιουργία πλούτου που φέρνει η διαδικασία εκβιομηχάνισης. Αργότερα, σε πιο προχωρημένες φάσεις ανάπτυξης, η ανισότητα μειώνεται αυτόματα καθώς ένα μεγαλύτερο και μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού συμμετέχει στους καρπούς της οικονομικής ανάπτυξης.

Τις τελευταίες δεκαετίες, λόγω της εντυπωσιακής αύξησης των ανισοροπιών στον χρηματοπιστωτικό τομέα και στην πραγματική ζωή, το αυξανόμενο χάσμα μεταξύ πλουσίων και φτωχών, έχουν αυξηθεί οι αμφιβολίες στη θεωρία «trickle-down». Σύμφωνα με τον Piketty (2014), οι οικονομολόγοι για πάρα πολύ καιρό έχουν παραμελήσει την κατανομή του πλούτου εν μέρει λόγω του αισιόδοξου συμπεράσματος του Kuznets και εν μέρει λόγω του επαγγελματικού ενθουσιασμού για απλοϊκά μαθηματικά μοντέλα που βασίζονται στους λεγόμενους «αντιπροσωπευτικούς πράκτορες».

Ο Ravallion (1995) εξετάζει τη σχέση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και φτώχειας για ένα δείγμα δεκαέξι αναπτυσσόμενων χωρών τη δεκαετία του 1980. Το αποτέλεσμα υποδηλώνει ότι ένας ρυθμός αύξησης της κατά κεφαλήν κατανάλωσης κατά 3% αναμένεται να οδηγήσει σε μείωση 6-10% του ποσοστού που ζει με λιγότερο από 1\$ την ημέρα. Η ελαστικότητα είναι υψηλότερη για ένα μέτρο φτώχειας ευαίσθητο στη διανομή, το οποίο δείχνει ότι οι επιπτώσεις στους φτωχούς της ανάπτυξης και της συρρίκνωσης του μέσου βιοτικού επιπέδου δεν περιορίζονται σε εκείνους που ζουν κοντά στο 1\$ την ημέρα.

Σε διαφορετική μελέτη, ο Fosu (2017) επιβεβαιώνει με αποτελέσματα που υποστηρίζουν τη γενική άποψη στη βιβλιογραφία ότι η μεγέθυνση είναι ο κύριος μοχλός της πρόσφατης μείωσης της φτώχειας (για ορισμένες χώρες, είναι ο κύριος παράγοντας πίσω από την πρόοδο ή την μείωσή της όσον αφορά τη φτώχεια). Γενικότερα, ωστόσο, τα αποτελέσματα της μελέτης για συγκεκριμένες χώρες παρουσιάζουν μια χρήσιμη συγκριτική ανάλυση που ξεπερνά τις συνήθεις αναλύσεις μεταξύ των χωρών και των περιφερειακών. Εξάλλου, για τον Fosu (2017) η πρόκληση βρίσκεται σε επίπεδο χώρας όπου οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να αναζητήσουν το βέλτιστο μείγμα έμφασης στην οικονομική ανάπτυξη έναντι της ανισότητας, προκειμένου να μεγιστοποιηθεί η μείωση της φτώχειας.

Αρχικά, στη μελέτη του ο Fosu (2017) παρουσιάζει τις περιφερειακές τάσεις στην αύξηση του ΑΕΠ και τη μείωση της φτώχειας για τις περιόδους: 1981-1995 και 1996-

2005 χωρίζοντας τον πλανήτη σε έξι περιοχές. Οι έξι περιοχές είναι: Ανατολική Ασία και Ειρηνικός (EAP), Ανατολική Ευρώπη και Κεντρική Ασία (EECA), Λατινική Αμερική και Καραϊβική (LAC), Μέση Ανατολή και Βόρεια Αφρική (MENA), Νότια Ασία (SAS) και υποσαχάρια Αφρική (SSA).

Αρχικά, η EAP κατέγραψε θεαματική αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, με αποτέλεσμα ουσιαστικές μειώσεις της φτώχειας και στις δύο υποπεριόδους. Δεύτερον, για την EECA, η μεγάλη μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ την πρώτη περίοδο φαίνεται να ευθύνεται για τη σημαντική αύξηση της φτώχειας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Αντίθετα, μια σημαντική μείωση του ποσοστού φτώχειας κατά την τελευταία περίοδο συνόδευσε την ισχυρή οικονομική ανάπτυξη εκείνης της περιόδου. Τρίτον, η σημαντική μείωση της φτώχειας φαίνεται ότι προήλθε από τη σχετικά μέτρια αύξηση του ΑΕΠ στη LAC, ιδίως κατά την τελευταία περίοδο. Τέταρτον, η μέτρια αύξηση του ΑΕΠ της MENA μετατράπηκε σε αισθητή μείωση της φτώχειας κατά την πρώιμη υποπερίοδο, αλλά η ισχυρότερη ανάπτυξη την τελευταία περίοδο είχε ως αποτέλεσμα μόνο μέτρια μείωση της φτώχειας (Fosu, 2017).

Στην περίπτωση της SAS, οι σημαντικές αυξήσεις του ΑΕΠ και στις δύο υποπεριόδους φαίνεται ότι μεταφράστηκαν σε μέτρια μόνο μείωση της φτώχειας. Τέλος, για την SSA η μείωση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ την πρώτη περίοδο φαίνεται να ευθύνεται για την αύξηση της φτώχειας κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Αντίθετα, η μείωση της φτώχειας την τελευταία περίοδο φαίνεται να προήλθε από την αισθητή οικονομική ανάπτυξη εκείνη την περίοδο (Fosu, 2017).

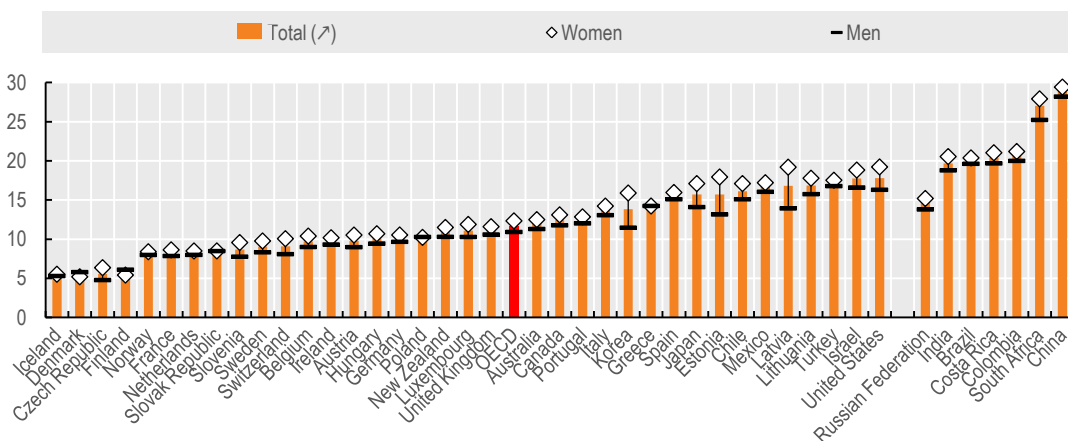
Οι παραπάνω παρατηρήσεις υποδεικνύουν σημαντικές περιφερειακές διαφορές ως προς την ανταπόκριση της φτώχειας στην αύξηση του ΑΕΠ. Για παράδειγμα, το εύρημα της σχετικά μέτριας μείωσης της φτώχειας της SAS παρά την έντονη αύξηση του ΑΕΠ και στις δύο υποπεριόδους προτείνει τρεις πιθανές εξηγήσεις: Α) Η αύξηση του ΑΕΠ δεν αντικατοπτρίζει επαρκώς την αύξηση του πραγματικού εισοδήματος. Β) η ανταπόκριση της φτώχειας στην αύξηση του εισοδήματος ήταν ασθενής και Γ) η ανισότητα μπορεί να έχει αυξηθεί. Αντίθετα, οι σημαντικές μειώσεις της φτώχειας στο EAP φαίνονται αναμενόμενες, δεδομένης της θεαματικής ανάπτυξης της περιοχής (Fosu, 2017).

1.2.6 Φτώχεια σε παγκόσμιο επίπεδο

Η παγκόσμια φτώχεια μετράται από τις αρχές της δεκαετίας του '90 χρησιμοποιώντας την προσέγγιση DAD. Η μέθοδος DAD συνίσταται στην εκτίμηση ενός ορίου φτώχειας

που είναι κατά κάποιο τρόπο αντιπροσωπευτικό των εθνικών ορίων φτώχειας (National Poverty Lines) που χρησιμοποιούνται από μια ομάδα λιγότερο ανεπτυγμένων οικονομικά χωρών. Η υπόθεση είναι ότι ένα τέτοιο όριο φτώχειας, που ονομάζεται διεθνές όριο φτώχειας (International Poverty Lines), καταγράφει καλά το επίπεδο απόλυτης φτώχειας σε όλο τον κόσμο, με τον περιορισμό πως τα όρια πρέπει να μετατραπούν σε ένα κοινό νόμισμα (Moatsos & Lazopoulos, 2021).

Το μέσο ποσοστό σχετικής φτώχειας του ΟΟΣΑ (δηλαδή το μερίδιο των ατόμων που ζουν με λιγότερο από το μισό διάμεσο διαθέσιμο εισόδημα στη χώρα τους) ήταν 11,7% το 2016 για τον ΟΟΣΑ (Διάγραμμα 2.1). Οι χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας ήταν το Ισραήλ και οι Ηνωμένες Πολιτείες με σχεδόν 18%, ενώ η φτώχεια στη Δανία και τη Φινλανδία επηρέασε μόνο το 5-6% του συνολικού πληθυσμού. Από την άλλη, οι μεσογειακές χώρες, οι χώρες της Νότιας Αμερικής και οι χώρες της Βαλτικής έχουν σχετικά υψηλά ποσοστά φτώχειας. Οι αναδυόμενες οικονομίες έχουν επίσης υψηλότερα επίπεδα φτώχειας από τις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, ιδιαίτερα την Κίνα και τη Νότια Αφρική (OECD, 2019).

Διάγραμμα 1.1

Πηγή: OECD Income Distribution Database, <http://oe.cd/idd>.

Διαγραμματική απεικόνιση του ποσοστού σχετικής φτώχειας παγκοσμίως.

Κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ, η φτώχεια είναι χαμηλότερη στους ενήλικες με ποσοστό 10%, ενώ είναι 13% για τα παιδιά και σχεδόν 14% για τους νέους και τους ηλικιωμένους. Η παιδική φτώχεια είναι χαμηλότερη στις σκανδιναβικές χώρες, αλλά υψηλότερη την Ισπανία, στη Χιλή, το Ισραήλ, την Τουρκία και τις Ηνωμένες Πολιτείες,

όπου περισσότερα από ένα στα πέντε παιδιά είναι φτωχά εισοδηματικά. Τα ποσοστά φτώχειας στους νέους ήταν ιδιαίτερα υψηλά στη Δανία και τη Νορβηγία, που είναι χώρες όπου οι νέοι εγκαταλείπουν νωρίς το σπίτι των γονιών τους και γίνονται οικονομικά ανεξάρτητοι. Αλλά τα ποσοστά ήταν επίσης υψηλά στην Ισπανία, αφού τα ποσοστά ανεργίας των νέων εκτοξεύτηκαν κατά τη διάρκεια των ετών της κρίσης. Σε λίγες χώρες παρατηρούνται πολύ υψηλά ποσοστά φτώχειας μεταξύ των ηλικιωμένων, που συχνά σχετίζονται με την ωρίμανση των συνταξιοδοτικών συστημάτων (OECD, 2019).

1.3 Συσχέτιση της οικονομικής κρίσης του 2008 και της φτώχειας

Η συσχέτιση μεταξύ της οικονομικής κρίσης του 2008 και της φτώχειας είναι βαθιά. Η κρίση, που προκλήθηκε από την κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς, προκάλεσε εκτεταμένες απώλειες θέσεων εργασίας, μειωμένη οικονομική ανάπτυξη και χρηματοπιστωτική αστάθεια. Αυτή η αναταραχή οδήγησε σε αύξηση των ποσοστών φτώχειας παγκοσμίως. Τα άτομα αντιμετώπισαν προκλήσεις όπως αποκλεισμός, έλλειψη στέγης και οικονομική δυσπραγία. Η εισοδηματική ανισότητα διευρύνθηκε καθώς τα νοικοκυριά με χαμηλό εισόδημα επωμίστηκαν το μεγαλύτερο βάρος των περικοπών θέσεων εργασίας και των μειωμένων μισθών. Οι κοινωνικές υπηρεσίες και τα δίκτυα ασφαλείας ήταν τεταμένα λόγω των περικοπών του προϋπολογισμού και των μέτρων λιτότητας, καθιστώντας δυσκολότερη την πρόσβαση στη στήριξη για όσους βρίσκονται σε κατάσταση φτώχειας. Η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και την εκπαίδευση για τα φτωχά άτομα έγινε πιο δύσκολη, καθώς οι δημόσιες υπηρεσίες πάλευαν να αντεπεξέλθουν. Οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις της κρίσης παρέμειναν, με ορισμένες κοινότητες και άτομα να δυσκολεύονται να ανακάμψουν οικονομικά, με τις κυβερνήσεις και τους διεθνείς φορείς να ανταποκρίνονται με πολιτικές, όπως πακέτα τόνωσης και στοχευμένα προγράμματα βοήθειας για την άμβλυνση των επιπτώσεων στη φτώχεια. Η κατανόηση αυτής της συσχέτισης απαιτεί την ανάλυση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων που διαμόρφωσαν το τοπίο μετά την κρίση, επηρεάζοντας τα άτομα και τις κοινότητες παγκοσμίως.

1.3.1 Τα αποτελέσματα της οικονομικής ύφεσης και η αύξηση της φτώχειας

Οι επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης στη φτώχεια είναι βαθιές και πολύπλευρες, επηρεάζοντας τα άτομα, τις οικογένειες και τις κοινότητες με διάφορους τρόπους. Όταν μια οικονομία βιώνει ύφεση, που χαρακτηρίζεται από σημαντική μείωση της

οικονομικής δραστηριότητας, διάφοροι παράγοντες συμβάλλουν στην αύξηση των επιπέδων φτώχειας, πιο συγκεκριμένα:

- a) Απώλεια θέσεων εργασίας και ανεργία: Μία από τις πιο άμεσες συνέπειες μιας οικονομικής ύφεσης είναι οι εκτεταμένες απώλειες θέσεων εργασίας. Κατά τη διάρκεια μιας ύφεσης, οι εταιρείες μπορεί να συρρικνωθούν, να μειώσουν το κόστος ή ακόμα και να κλείσουν, οδηγώντας σε απολύσεις και μειωμένες προσλήψεις. Αυτή η αύξηση των ποσοστών ανεργίας έχει ως αποτέλεσμα πολλά άτομα να χάνουν την κύρια πηγή εισοδήματός τους, γεγονός που μπορεί να τους ωθήσει στη φτώχεια ή να επιδεινώσει τις υπάρχουσες οικονομικές δυσκολίες.
- b) Μείωση εισοδήματος και στασιμότητα μισθών: Ακόμη και για εκείνους που καταφέρνουν να διατηρήσουν τις θέσεις εργασίας τους κατά τη διάρκεια μιας ύφεσης, η μείωση του εισοδήματος και η στασιμότητα των μισθών είναι κοινές. Πολλές εταιρείες εφαρμόζουν περικοπές μισθών ή πάγωμα μισθολογικών αυξήσεων για να αντιμετωπίσουν την οικονομική ύφεση. Ως αποτέλεσμα, τα άτομα και οι οικογένειες βιώνουν μείωση της αγοραστικής τους δύναμης, γεγονός που καθιστά δύσκολη την κάλυψη των βασικών αναγκών τους και αυξάνει τον κίνδυνο φτώχειας.
- c) Στεγαστική ανασφάλεια και έλλειψη στέγης: Οι οικονομικές υφέσεις συχνά οδηγούν σε στεγαστική κρίση, με αύξηση των κατασχέσεων, των εξώσεων και της έλλειψης στέγης. Τα άτομα και οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομική πίεση μπορεί να δυσκολευτούν να πληρώσουν τις υποθήκες ή τα ενοίκια τους, χάνοντας τελικά τα σπίτια τους. Η έλλειψη σταθερής στέγασης επιδεινώνει περαιτέρω τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν όσοι ζουν σε συνθήκες φτώχειας, δημιουργώντας έναν κύκλο αστάθειας και ευπάθειας (Alesina & Perotti, 1997).
- d) Προσβασιμότητα στην υγειονομική περίθαλψη και την εκπαίδευση: Τα ποσοστά φτώχειας τείνουν να αυξάνονται κατά τη διάρκεια οικονομικών υφέσεων, επηρεάζοντας την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες όπως η υγειονομική περίθαλψη και η εκπαίδευση. Τα άτομα και οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες ενδέχεται να παραιτηθούν από τις απαραίτητες ιατρικές θεραπείες ή προληπτική φροντίδα λόγω ανησυχιών για το κόστος. Ομοίως, τα παιδιά από νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος ενδέχεται να αντιμετωπίσουν εμπόδια στην ποιοτική εκπαίδευση, διαιωρίζοντας κύκλους φτώχειας από γενιά σε γενιά.
- e) Ψυχολογικός και κοινωνικός αντίκτυπος: Το οικονομικό άγχος και η αβεβαιότητα που σχετίζονται με τις υφέσεις μπορούν να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία και ευημερία. Τα άτομα που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες μπορεί να

εμφανίσουν αυξημένο άγχος, κατάθλιψη και γενική ψυχολογική δυσφορία. Επιπλέον, ο κοινωνικός στιγματισμός που συνδέεται με τη φτώχεια μπορεί να απομονώσει περαιτέρω τα άτομα και να εμποδίσει την ικανότητά τους να αναζητήσουν βοήθεια ή υποστήριξη.

f) Δίκτυα κοινωνικής ασφάλειας και προγράμματα στήριξης: Σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, η ζήτηση για δίκτυα κοινωνικής ασφάλειας και προγράμματα στήριξης κλιμακώνεται. Ωστόσο, οι δημοσιονομικοί περιορισμοί και τα μέτρα λιτότητας ενδέχεται να περιορίσουν την αποτελεσματικότητα αυτών των προγραμμάτων στην αντιμετώπιση των αναγκών των ευάλωτων πληθυσμών (Blundell & Hoynes, 2004).

Ως αποτέλεσμα, τα άτομα και οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν τη φτώχεια ενδέχεται να αντιμετωπίσουν προκλήσεις όσον αφορά την πρόσβαση σε επαρκή στήριξη και πόρους για να αντιμετωπίσουν την οικονομική ύφεση. Συμπερασματικά, οι επιπτώσεις της οικονομικής ύφεσης στην αύξηση της φτώχειας είναι εκτεταμένες και πολύπλοκες, επηρεάζοντας διάφορες πτυχές της ζωής των ατόμων και της κοινωνικής ευημερίας. Η αντιμετώπιση αυτών των προκλήσεων απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση που συνδυάζει στοχευμένες πολιτικές, κοινωνικές παρεμβάσεις και στρατηγικές οικονομικής ανάκαμψης για τον μετριασμό των επιπτώσεων της ύφεσης στα επίπεδα φτώχειας και την προώθηση της ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς (Stiglitz et al., 2009).

1.3.2 Οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες

Η αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής ύφεσης στις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες είναι ζωτικής σημασίας, καθώς οι ομάδες αυτές συχνά φέρουν το κύριο βάρος της οικονομικής ύφεσης, οδηγώντας σε επιδείνωση της φτώχειας και των κοινωνικών ανισοτήτων. Κατά τη διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής ύφεσης στους ευάλωτους πληθυσμούς, έρχονται στο φως διάφορες βασικές εκτιμήσεις:

a) Παιδιά: Τα παιδιά είναι ιδιαίτερα ευάλωτα κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων, καθώς εξαρτώνται από τους ενήλικες για την ευημερία τους. Τα ποσοστά φτώχειας μεταξύ των παιδιών συχνά αυξάνονται κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, οδηγώντας σε επισιτιστική ανασφάλεια, περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση και ανεπαρκή υγειονομική περίθαλψη (UNICEF, 2021).

- b) Ηλικιωμένοι: Ο ηλικιωμένος πληθυσμός είναι μια άλλη ευάλωτη ομάδα που βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας κατά τη διάρκεια οικονομικών κρίσεων. Οι περιορισμένες ευκαιρίες εργασίας για άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, σε συνδυασμό με το αυξανόμενο κόστος υγειονομικής περίθαλψης, μπορούν να ωθήσουν πολλά ηλικιωμένα άτομα στη φτώχεια. (Satya, 2009)
- c) Άνθρωποι με αναπηρίες: Τα άτομα με αναπηρία αντιμετωπίζουν μοναδικές προκλήσεις κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, καθώς μπορεί να δυσκολεύονται να βρουν εργασία ή να έχουν πρόσβαση στις απαραίτητες υπηρεσίες υποστήριξης. Οι οικονομικές κρίσεις μπορούν να επιδεινώσουν τις υπάρχουσες ανισότητες και να δυσκολέψουν τα άτομα με αναπηρία να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες.
- d) Μειονότητες: Οι μειονοτικές ομάδες συχνά επηρεάζονται δυσανάλογα από οικονομικές κρίσεις λόγω συστημικών ανισοτήτων και διακρίσεων. Η περιορισμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση και τις ευκαιρίες απασχόλησης μπορεί να περιθωριοποιήσει περαιτέρω τις μειονοτικές κοινότητες σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ 2008 ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε βαθιές επιπτώσεις στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα, οδηγώντας σε ζητήματα ρευστότητας, προβλήματα φερεγγυότητας και πιστωτική κρίση που αντηχούσε σε ολόκληρη την περιοχή. Αυτή η ενότητα εμβαθύνει στις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις ευρωπαϊκές τράπεζες, εξετάζοντας τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν, τα μέτρα που ελήφθησαν για την αντιμετώπισή τους και τις μόνιμες επιπτώσεις για τον τραπεζικό κλάδο.

2.1. Επιπτώσεις στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε βαθιές επιπτώσεις στις ευρωπαϊκές τράπεζες, οδηγώντας σε σημαντικά ζητήματα ρευστότητας που απείλησαν τη σταθερότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Η ρευστότητα, η ικανότητα των τραπεζών να ανταποκρίνονται στις βραχυπρόθεσμες υποχρεώσεις και να χρηματοδοτούν τις δραστηριότητές τους, έγιναν μόνιμη ανησυχία καθώς πάγωσε ο διατραπεζικός δανεισμός, οι πηγές χρηματοδότησης εξαντλήθηκαν και η εμπιστοσύνη στον τραπεζικό τομέα εξασθένησε. Αυτή η ενότητα διερευνά τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, τις επιπτώσεις στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση αυτών των ζητημάτων.

2.1.1. Ζητήματα ρευστότητας

Τα ζητήματα ρευστότητας που αντιμετώπισαν οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης είχαν τις ρίζες τους σε έναν συνδυασμό παραγόντων, όπως η έκθεση σε τοξικά περιουσιακά στοιχεία, η εξάρτηση από βραχυπρόθεσμες πηγές χρηματοδότησης και η διασύνδεση με τις παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές. Οι τράπεζες που είχαν επενδύσει βαριά σε τίτλους με υποθήκη και άλλα επικίνδυνα περιουσιακά στοιχεία αντιμετώπισαν δυσκολίες στην αποτίμηση και την πώληση αυτών των περιουσιακών στοιχείων καθώς οι συνθήκες της αγοράς επιδεινώθηκαν. Οι προκύπτουσες υποτιμήσεις περιουσιακών στοιχείων διέβρωσαν τα κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας των τραπεζών και μείωσαν την ικανότητά τους να έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση σε αγορές χονδρικής.

Επιπλέον, οι ευρωπαϊκές τράπεζες βασίζονταν σε μεγάλο βαθμό σε βραχυπρόθεσμες πηγές χρηματοδότησης, όπως ο διατραπεζικός δανεισμός και οι αγορές εμπορικών τίτλων, για τη χρηματοδότηση των εργασιών τους και τη διατήρηση της ρευστότητας. Όταν αυτές οι πηγές χρηματοδότησης στέρεψαν λόγω της αποστροφής του κινδύνου και της αβεβαιότητας στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι τράπεζες βρέθηκαν αντιμέτωπες με ελλείψεις ρευστότητας και δυσκολία μετακύλισης των ληξιπρόθεσμων υποχρεώσεων. Η διασυνδεδεμένη φύση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος επιδείνωσε τις πιέσεις ρευστότητας, καθώς οι επιδράσεις της μετάδοσης εξαπλώθηκαν γρήγορα πέρα από τα σύνορα, ενισχύοντας τις πιέσεις χρηματοδότησης στις ευρωπαϊκές τράπεζες (Brunnermeier et al., 2009).

Τα ζητήματα ρευστότητας που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές τράπεζες είχαν σημαντικές επιπτώσεις στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα, καθώς η αδυναμία πρόσβασης σε χρηματοδότηση και εκπλήρωσης βραχυπρόθεσμων υποχρεώσεων απείλησε τη βιωσιμότητα των τραπεζών και τη λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Οι τράπεζες που αντιμετώπισαν ελλείψεις ρευστότητας αναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε απομόχλευση, να μειώσουν τον δανεισμό και να πουλήσουν περιουσιακά στοιχεία για να αντλήσουν μετρητά, επιδεινώνοντας περαιτέρω τη στενοχώρια της αγοράς και συμβάλλοντας σε μια καθοδική πορεία των τιμών των περιουσιακών στοιχείων και της εμπιστοσύνης. Η κρίση ρευστότητας στις ευρωπαϊκές τράπεζες προκάλεσε επίσης ανησυχίες σχετικά με τον κίνδυνο αντισυμβαλλομένου, καθώς η αποτυχία ενός ιδρύματος θα μπορούσε να προκαλέσει ένα ντόμινο αθετήσεων και συστημικών διαταραχών (Boyd et al., 2009).

Ως απάντηση στα ζητήματα ρευστότητας που αντιμετώπισαν οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι κεντρικές τράπεζες και οι ρυθμιστικές αρχές εφάρμοσαν μια σειρά μέτρων για να μετριάσουν τις πιέσεις χρηματοδότησης, να σταθεροποιήσουν τις χρηματοπιστωτικές αγορές και να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη στον τραπεζικό τομέα. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) παρείχε έκτακτη βοήθεια ρευστότητας στις τράπεζες μέσω διαφόρων μηχανισμών, συμπεριλαμβανομένης της παροχής πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (LTRO) και στοχευμένων πράξεων πιο μακροπρόθεσμης αναχρηματοδότησης (TLTROs) για την εισαγωγή ρευστότητας στο τραπεζικό σύστημα και την υποστήριξη της παροχής πιστώσεων στην πραγματική οικονομία (European Central Bank, 2014).

2.1.2. Προβλήματα φερεγγυότητας και κεφαλαιακή επάρκεια

Η χρηματοπιστωτική κρίση επιτάχυνε ένα κύμα υποτιμήσεων και απομειώσεων περιουσιακών στοιχείων στις ευρωπαϊκές τράπεζες, ιδιαίτερα εκείνες που έχουν έκθεση σε προβληματικά περιουσιακά στοιχεία, όπως τίτλους που καλύπτονται από ενυπόθηκα δάνεια και χρεωστικές υποχρεώσεις με εξασφαλίσεις. Η ξαφνική ύφεση των αξιών των περιουσιακών στοιχείων μείωσε τα κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας των τραπεζών, πίεσε τους ισολογισμούς τους και ενέτεινε τις ανησυχίες σχετικά με τη φερεγγυότητα και την ικανότητά τους να απορροφούν ζημιές. Οι τράπεζες αναγκάστηκαν να διαγράψουν απομειωμένα περιουσιακά στοιχεία, να αναγνωρίσουν ζημιές και να ενισχύσουν τις κεφαλαιακές τους θέσεις για να ανταποκριθούν στις κανονιστικές απαιτήσεις και να αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη των επενδυτών (European Central Bank, 2014).

Οι ανησυχίες φερεγγυότητας, οι οποίες προκύπτουν από υποτιμήσεις περιουσιακών στοιχείων και ζημιές υπογράμμισαν τη σημασία της διατήρησης επαρκών επιπέδων κεφαλαίου για την απορρόφηση κραδασμών, την αντοχή σε δυσμενή σενάρια και την προστασία των καταθετών και των πιστωτών από πιθανές χρεοκοπίες. Οι τράπεζες που αντιμετώπισαν προκλήσεις φερεγγυότητας πείστηκαν να αντλήσουν πρόσθετα κεφάλαια, να απομόχλευση τους ισολογισμούς τους και να εφαρμόσουν μέτρα διαχείρισης κινδύνου για να βελτιώσουν την οικονομική τους ανθεκτικότητα και βιωσιμότητα ενόψει της αναταραχής της αγοράς (Acharya et al., 2018).

Ως απάντηση στις ανησυχίες φερεγγυότητας που επισημάνθηκαν από τη χρηματοπιστωτική κρίση, οι ρυθμιστικές αρχές εισήγαγαν αυστηρές απαιτήσεις κεφαλαιακής επάρκειας και πρότυπα διαχείρισης κινδύνου για να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των ευρωπαϊκών τραπεζών και να μειώσουν την πιθανότητα συστημικών αποτυχιών. Το πλαίσιο της Βασιλείας III, ένα σύνολο παγκόσμιων ρυθμιστικών προτύπων που αναπτύχθηκε από την Επιτροπή Τραπεζικής Εποπτείας της Βασιλείας (BCBS), επέβαλε αυστηρότερες κεφαλαιακές απαιτήσεις, δείκτες μόχλευσης και πρότυπα ρευστότητας στις τράπεζες για να ενισχύσουν τις κεφαλαιακές τους θέσεις και να μετριάσουν τους κινδύνους φερεγγυότητας (Bank for International Settlements, 2010).

Σύμφωνα με τη Βασιλεία III, οι ευρωπαϊκές τράπεζες έπρεπε να διατηρήσουν υψηλότερα επίπεδα εποπτικού κεφαλαίου, συμπεριλαμβανομένων των κοινών μετοχικών κεφαλαίων Tier 1, για να διασφαλίσουν ότι είχαν επαρκή ικανότητα απορρόφησης ζημιών για να αντέξουν δυσμενείς κραδασμούς και οικονομικές πτώσεις.

Το πλαίσιο εισήγαγε επίσης αποθέματα διατήρησης κεφαλαίου, αντικυκλικά κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας και απαιτήσεις προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων για την αξιολόγηση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, τον εντοπισμό τρωτών σημείων και την αντιμετώπιση αδυναμιών στις κεφαλαιακές δομές τους (Brunnermeier et al., 2009).

Οι ανησυχίες φερεγγυότητας και οι προκλήσεις κεφαλαιακής επάρκειας που αντιμετώπισαν οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης υπογράμμισαν τον κρίσιμο ρόλο των κεφαλαιακών αποθεμάτων ασφαλείας, των πρακτικών διαχείρισης κινδύνου και της ρυθμιστικής εποπτείας για τη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και την πρόληψη συστημικών διαταραχών. Οι τράπεζες που διατήρησαν ισχυρές κεφαλαιακές θέσεις, αποτελεσματικούς ελέγχους κινδύνου και επαρκή αποθέματα ρευστότητας ήταν καλύτερα εξοπλισμένες για να αντιμετωπίσουν τη θύελλα της χρηματοπιστωτικής κρίσης, να απορροφήσουν ζημιές και να συνεχίσουν να υποστηρίζουν τον δανεισμό στην πραγματική οικονομία.

2.1.3. Πιστωτική κρίση και περιορισμοί δανεισμού

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 πυροδότησε πιστωτική κρίση στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα, καθώς οι τράπεζες αντιμετώπισαν αυξημένη αποστροφή κινδύνου, κεφαλαιακούς περιορισμούς και ρυθμιστικές πιέσεις που περιόρισαν την ικανότητά τους να δανείζουν νοικοκυριά, επιχειρήσεις και άλλα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα.

2.1.3.1. Αιτίες της πιστωτικής κρίσης

Η πιστωτική κρίση στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα οφείλεται σε έναν συνδυασμό παραγόντων, όπως η μείωση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων, οι ελλείψεις κεφαλαίων και οι ρυθμιστικές αλλαγές που έσφισαν τα πιστωτικά πρότυπα και μείωσαν την όρεξη για ανάληψη κινδύνων μεταξύ των τραπεζών. Η απότομη πτώση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων, ιδιαίτερα των τίτλων με υποθήκη και άλλων ριψοκίνδυνων περιουσιακών στοιχείων, διέβρωσε τα κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας των τραπεζών και μείωσε την ικανότητά τους να χορηγούν πιστώσεις. Οι τράπεζες απομακρύνθηκαν από πιο ριψοκίνδυνες δανειοδοτικές δραστηριότητες, μείωσαν την έκθεση σε τομείς ευάλωτους στην οικονομική ύφεση και αυστηροποίησαν τα πιστωτικά πρότυπα για να στηρίξουν τους ισολογισμούς τους και να συμμορφωθούν με τις διάφορες κανονιστικές απαιτήσεις (Jiménez et al., 2012).

Επιπλέον, η πιστωτική κρίση επιδεινώθηκε από τη διασύνδεση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος, καθώς οι επιπτώσεις της μετάδοσης εξαπλώνονται ραγδαία πέρα από τα σύνορα, ενισχύοντας τις χρηματοδοτικές πιέσεις στις ευρωπαϊκές τράπεζες και περιορίζοντας την ικανότητά τους να έχουν πρόσβαση σε ρευστότητα και να καλύψουν τις πιστωτικές ανάγκες των δανειοληπτών. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι καταναλωτές και άλλες πιστωτικές οντότητες αντιμετώπισαν δυσκολίες στην εξασφάλιση χρηματοδότησης, οδηγώντας σε επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας, των επενδύσεων και της κατανάλωσης (Jiménez et al., 2012).

2.1.3.2. Επιπτώσεις για την οικονομική ανάπτυξη και τις επενδύσεις

Η πιστωτική κρίση στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα είχε εκτεταμένες επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη, τις επενδύσεις και την απασχόληση, καθώς η έλλειψη διαθεσιμότητας πιστώσεων εμπόδισε τις προσπάθειες ανάκαμψης και παρέτεινε την οικονομική ύφεση σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες αποτελούν βασικό μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας, αγωνίστηκαν να έχουν πρόσβαση σε χρηματοδότηση για κεφάλαιο κίνησης, επέκταση και επενδύσεις, περιορίζοντας την ικανότητά τους να καινοτομούν, να προσλαμβάνουν υπαλλήλους και να συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη (Jiménez et al., 2012).

Οι καταναλωτές αισθάνθηκαν, επίσης, τον αντίκτυπο της πιστωτικής κρίσης, καθώς η μειωμένη πρόσβαση σε πιστώσεις περιόρισε την ικανότητά τους να κάνουν μεγάλες αγορές, όπως σπίτια, αυτοκίνητα και διαρκή αγαθά, οδηγώντας σε μείωση των καταναλωτικών δαπανών και της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας. Η επιβράδυνση των δανείων και των επενδύσεων επιδείνωσε περαιτέρω τις πιέσεις ύφεσης στην ευρωπαϊκή οικονομία, περιορίζοντας τις προοπτικές ανάπτυξης και παρατείνοντας την ανάκαμψη από τη χρηματοπιστωτική κρίση.

2.1.3.3. Μέτρα αντιμετώπισης των περιορισμών δανεισμού

Ως απάντηση στην πιστωτική στενότητα και τους περιορισμούς δανεισμού που αντιμετώπισαν οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, οι κεντρικές τράπεζες και οι ρυθμιστικές αρχές εφάρμοσαν μια σειρά μέτρων για τη στήριξη της παροχής πιστώσεων, την τόνωση του δανεισμού και την προώθηση της οικονομικής ανάκαμψης. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) εισήγαγε μέτρα νομισματικής πολιτικής, όπως προγράμματα

ποσοτικής χαλάρωσης και αγοράς περιουσιακών στοιχείων, για να εισφέρει ρευστότητα στο τραπεζικό σύστημα, να μειώσει το κόστος δανεισμού και να ενθαρρύνει τις τράπεζες να χορηγούν πιστώσεις σε επιχειρήσεις και νοικοκυριά (European Central Bank, 2014).

Επιπλέον, οι ρυθμιστικές αρχές εισήγαγαν στοχευμένα προγράμματα δανεισμού, εγγυήσεις πιστώσεων και προγράμματα στήριξης κεφαλαίου για να δώσουν κίνητρα στις τράπεζες να αυξήσουν τον δανεισμό σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις, καταναλωτές και άλλους φερέγγυους δανειολήπτες. Πραγματοποιήθηκαν ασκήσεις προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων και αξιολογήσεις ποιότητας ενεργητικού για την αξιολόγηση της έκθεσης των τραπεζών σε πιστωτικό κίνδυνο, τον εντοπισμό των μη εξυπηρετούμενων δανείων και την αντιμετώπιση αδυναμιών στα χαρτοφυλάκια δανείων τους. Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και άλλα αναπτυξιακά ιδρύματα διαδραμάτισαν, επίσης, βασικό ρόλο στην παροχή χρηματοδότησης, τεχνικής βοήθειας και μηχανισμών πιστωτικής ενίσχυσης για τη στήριξη του δανεισμού σε τομείς προτεραιότητας και την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης (European Investment Bank, 2022).

Η πιστωτική κρίση που βίωσαν οι ευρωπαϊκές τράπεζες κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης υπογράμμισε τον κρίσιμο ρόλο της παροχής πιστώσεων, των προτύπων δανεισμού και της ρυθμιστικής εποπτείας στη στήριξη της οικονομικής ανάπτυξης, των επενδύσεων και της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Αντιμετωπίζοντας τις βαθύτερες αιτίες της πιστωτικής στενότητας, εφαρμόζοντας στοχευμένες παρεμβάσεις και ενισχύοντας τη διαθεσιμότητα πιστώσεων, οι ευρωπαϊκές τράπεζες έχουν λάβει σημαντικά βήματα για να υποστηρίξουν τις προσπάθειες ανάκαμψης, να τονώσουν τον δανεισμό και να προωθήσουν τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη.

2.1.4. Ρυθμιστικές αντιδράσεις και μεταρρυθμίσεις

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 εξέθεσε τρωτά σημεία στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα, ωθώντας τις ρυθμιστικές αρχές να εφαρμόσουν μια σειρά από απαντήσεις και μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας, την ενίσχυση των πρακτικών διαχείρισης κινδύνου και την πρόληψη μελλοντικών κρίσεων. Αυτή η ενότητα εμβαθύνει στις ρυθμιστικές αντιδράσεις και τις μεταρρυθμίσεις που εισήχθησαν μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση, τον αντίκτυπό τους στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα και τα διδάγματα που αντλήθηκαν από αυτήν την κομβική περίοδο στον τραπεζικό κανονισμό.

2.1.4.1. Ρυθμιστικά Πλαίσια και Εποπτικοί Μηχανισμοί

Μία από τις βασικές απαντήσεις στην οικονομική κρίση ήταν η ίδρυση του Ενιαίου Εποπτικού Μηχανισμού (EEM) στην Ευρωζώνη. Ο EEM, ο οποίος τέθηκε σε λειτουργία το 2014, κεντροποίησε την τραπεζική εποπτεία υπό την αιγίδα της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), με στόχο την εναρμόνιση των εποπτικών πρακτικών, την ενίσχυση της εποπτείας των τραπεζών και την προώθηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας εντός της Ευρωζώνης (European Central Bank, 2014). Ο EEM διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο στη διεξαγωγή ολοκληρωμένων αξιολογήσεων των ισολογισμών των τραπεζών, στον εντοπισμό τρωτών σημείων και στη διασφάλιση της συμμόρφωσης με τις κανονιστικές απαιτήσεις για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας του τραπεζικού τομέα.

Επιπλέον, η δημιουργία του Ενιαίου Μηχανισμού Εξυγίανσης παρείχε ένα πλαίσιο για την ομαλή επίλυση των χρεοκοπημένων τραπεζών, ελαχιστοποιώντας τον αντίκτυπο στη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και προστατεύοντας τους καταθέτες και τους φορολογούμενους από το να φέρουν το βάρος των χρεοκοπιών τραπεζών. Ο Ενιαίος Μηχανισμός Εξυγίανσης, που ιδρύθηκε το 2014, είχε ως στόχο να διευκολύνει την επίλυση διασυννοριακών τραπεζικών ομίλων, να ενισχύσει τον συντονισμό μεταξύ των εθνικών αρχών εξυγίανσης και να προωθήσει ένα πιο ολοκληρωμένο και αποτελεσματικό πλαίσιο εξυγίανσης για τις τράπεζες που λειτουργούν στην Ευρωζώνη (Single Resolution Board, 2017).

Ο Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (European Stability Mechanism - ESM) ιδρύθηκε, επίσης, ως απάντηση στη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 ως βασικό στοιχείο των προσπαθειών της ΕΕ να ενισχύσει τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις του δημόσιου χρέους. Ο ESM χρησιμεύει ως μόνιμος μηχανισμός επίλυσης κρίσεων για τις χώρες της Ευρωζώνης, παρέχοντας οικονομική βοήθεια σε κράτη μέλη που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες και δημοσιονομικές ανισορροπίες. Στοχεύει στην προώθηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας, στη διασφάλιση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας και στη στήριξη της οικονομικής ανάκαμψης στην Ευρωζώνη.

Ο ESM διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο στην παροχή οικονομικής βοήθειας σε χώρες που έχουν ανάγκη, διευκολύνοντας την πρόσβαση στη χρηματοδότηση και προωθώντας τη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη. Προσφέροντας οικονομική υποστήριξη, ο ESM βοηθά τα κράτη μέλη να αντιμετωπίσουν τις οικονομικές προκλήσεις, να

αποκαταστήσουν την εμπιστοσύνη της αγοράς και να εφαρμόσουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των δημοσιονομικών ανισορροπιών. Η ίδρυση του ESM αντανάκλα τη δέσμευση της ΕΕ να διασφαλίσει τη σταθερότητα και την ανθεκτικότητα ενόψει των οικονομικών αβεβαιοτήτων.

Η εντολή του ESM περιλαμβάνει την παροχή οικονομικής βοήθειας μέσω διαφόρων μέσων, όπως δάνεια και πιστωτικές γραμμές, για την υποστήριξη των κρατών μελών σε περιόδους κρίσης. Παίζει επίσης ρόλο στην προώθηση της δημοσιονομικής πειθαρχίας, στην παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τους όρους διάσωσης και στη διασφάλιση της σταθερότητας της Ευρωζώνης. Οι παρεμβάσεις του ESM καθοδηγούνται από τις αρχές της αλληλεγγύης, της συνεργασίας και της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, με στόχο την ενίσχυση της ανθεκτικότητας των χωρών της Ευρωζώνης και την ενίσχυση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας στην περιοχή. (European Stability Mechanism, 2021).

2.1.4.2. Κεφαλαιακή Επάρκεια και Διαχείριση Κινδύνων

Ως απάντηση στις ανησυχίες φερεγγυότητας που επισημάνθηκαν από τη χρηματοπιστωτική κρίση, οι ρυθμιστικές αρχές εισήγαγαν αυστηρότερες απαιτήσεις κεφαλαιακής επάρκειας και πρότυπα διαχείρισης κινδύνου για να ενισχύσουν την ανθεκτικότητα των ευρωπαϊκών τραπεζών και να μειώσουν την πιθανότητα συστημικών πτωχεύσεων. Το πλαίσιο της Βασιλείας III, που αναπτύχθηκε από την Επιτροπή Τραπεζικής Εποπτείας της Βασιλείας (BCBS), επέβαλε υψηλότερες κεφαλαιακές απαιτήσεις, δείκτες μόχλευσης και πρότυπα ρευστότητας στις τράπεζες για να ενισχύσουν τις κεφαλαιακές τους θέσεις και να μετριάσουν τους κινδύνους φερεγγυότητας (Bank for International Settlements, 2010). Η Βασιλεία III εισήγαγε επίσης απαιτήσεις προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων, αποθέματα διατήρησης κεφαλαίου και αντικυκλικά κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας για την αξιολόγηση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών, τον εντοπισμό τρωτών σημείων και την αντιμετώπιση αδυναμιών στις κεφαλαιακές δομές τους.

Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (EAT) διαδραμάτισε κεντρικό ρόλο στο συντονισμό ασκήσεων προσομοίωσης ακραίων καταστάσεων, ελέγχων ποιότητας περιουσιακών στοιχείων και εποπτικών αξιολογήσεων για την αξιολόγηση των πρακτικών διαχείρισης κινδύνου των τραπεζών, των επιπέδων κεφαλαιακής επάρκειας και της συμμόρφωσης με τα ρυθμιστικά πρότυπα. Οι προσπάθειες της EAT στόχευαν στην ενίσχυση της διαφάνειας, στην προώθηση της υγιούς διακυβέρνησης κινδύνου και

στη διασφάλιση ότι οι τράπεζες διατηρούν επαρκή κεφαλαιακά αποθέματα ασφαλείας για να αντέχουν σε δυσμενή σενάρια και κραδασμούς (European Banking Authority, 2016).

2.1.4.3. Επίλυση Μη Εξυπηρετούμενων Δανείων και Ποιότητα Ενεργητικού

Η χρηματοπιστωτική κρίση εξέθεσε τις ευρωπαϊκές τράπεζες σε υψηλά επίπεδα μη εξυπηρετούμενων δανείων και περιουσιακά στοιχεία με μειωμένη αξία, τα οποία έθεσαν προκλήσεις για την οικονομική τους υγεία και σταθερότητα. Οι ρυθμιστικές απαντήσεις επικεντρώθηκαν στην αντιμετώπιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, στη βελτίωση της ποιότητας των περιουσιακών στοιχείων και στην ενίσχυση των ισολογισμών των τραπεζών για τη βελτίωση της ανθεκτικότητας και της βιωσιμότητάς τους. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα διεξήγαγε αξιολογήσεις ποιότητας περιουσιακών στοιχείων και προσομοιώσεις ακραίων καταστάσεων για να αξιολογήσει την υγεία των δανειακών χαρτοφυλακίων των τραπεζών, να εντοπίσει τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια και να διασφαλίσει ότι οι τράπεζες διαθέτουν επαρκείς προβλέψεις για την κάλυψη πιθανών ζημιών (European Central Bank, 2014).

Επιπλέον, οι ρυθμιστικές αρχές εισήγαγαν κατευθυντήριες γραμμές και πλαίσια για την επίλυση των ΜΕΔ, συμπεριλαμβανομένης της αναδιάρθρωσης δανείων, των πωλήσεων περιουσιακών στοιχείων και των απαιτήσεων προβλέψεων για τον καθαρισμό των ισολογισμών των τραπεζών και την αποκατάσταση της οικονομικής τους υγείας. Η Ευρωπαϊκή Αρχή Τραπεζών (EBA) εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές για τη διαχείριση των ΜΕΔ, τις προβλέψεις για ζημίες δανείων και τις αναξιοπαθούσες πωλήσεις περιουσιακών στοιχείων για την προώθηση των βέλτιστων πρακτικών, τη βελτίωση της διαφάνειας και τη διευκόλυνση της επίλυσης των ΜΕΔ έγκαιρα και αποτελεσματικά (European Banking Authority, 2018).

Με τη συγκέντρωση της εποπτείας, την εναρμόνιση των ρυθμιστικών πλαισίων και την ενίσχυση των προτύπων κεφαλαιακής επάρκειας, οι ευρωπαϊκές τράπεζες ενίσχυσαν την ανθεκτικότητά τους σε μελλοντικούς κραδασμούς και βελτίωσαν την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τις οικονομικές αβεβαιότητες. Όσον αφορά το μέλλον, οι ρυθμιστικές αρχές πρέπει να παραμείνουν σε εγρήγορση, προσαρμοστικές και στραμμένες προς το μέλλον στην αντιμετώπιση των αναδυόμενων κινδύνων, των τεχνολογικών εξελίξεων και της εξελισσόμενης δυναμικής της αγοράς.

2.1.5. Μελέτες περίπτωσης αποσταθεροποίησης των Ευρωπαϊκών Τραπεζών

Όπως αναφέρθηκε, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε εκτεταμένες επιπτώσεις για τις ευρωπαϊκές τράπεζες, με πολλά εξέχοντα ιδρύματα να αντιμετωπίζουν σημαντικές προκλήσεις που δοκίμασαν την ανθεκτικότητα, τη φερεγγυότητα και τη βιωσιμότητά τους.

A. Royal Bank of Scotland (RBS)

Η Royal Bank of Scotland (RBS), κάποτε κορυφαία παγκόσμια τράπεζα, αντιμετώπισε μια σοβαρή κρίση κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής αναταραχής του 2008. Η επιθετική στρατηγική επέκτασης και εξαγορών της RBS, ιδιαίτερα η άκαιρη αγορά της ABN Amro, άφησε την τράπεζα σε υπερμόχλευση και εκτεθειμένη τοξικά περιουσιακά στοιχεία. Καθώς εκτυλίχθηκε η οικονομική κρίση, η RBS υπέστη τεράστιες απώλειες, απαιτώντας μια κρατική διάσωση για να αποφευχθεί η κατάρρευσή της. Η κεφαλαιακή θέση της τράπεζας διαβρώθηκε σοβαρά, οδηγώντας σε εξαγορά και αναδιάρθρωση της κυβέρνησης για να σταθεροποιήσει τις δραστηριότητές της και να αποκαταστήσει την εμπιστοσύνη στο ίδρυμα (Fraser, 2018).

B. Deutsche Bank

Η Deutsche Bank, η μεγαλύτερη τράπεζα της Γερμανίας και σημαντικός παίκτης στα παγκόσμια χρηματοοικονομικά, αντιμετώπισε, επίσης, προκλήσεις κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Η έκθεση της Deutsche Bank σε σύνθετα χρηματοοικονομικά προϊόντα, συμπεριλαμβανομένων τίτλων και παραγώγων που υποστηρίζονται με στεγαστικά δάνεια, είχε ως αποτέλεσμα σημαντικές απώλειες και πιέσεις ρευστότητας. Η κεφαλαιακή επάρκεια της τράπεζας τέθηκε υπό έλεγχο, προκαλώντας ανησυχίες για τη φερεγγυότητά της και την ικανότητά της να ξεπεράσει την κρίση. Η Deutsche Bank εφάρμοσε μέτρα μείωσης κόστους, πωλήσεις περιουσιακών στοιχείων και πρωτοβουλίες άντλησης κεφαλαίων για να ενισχύσει τον ισολογισμό της και να αποκαταστήσει την εμπιστοσύνη των επενδυτών («Aftershocks and Fragility: 10 Years in Financial Markets», 2019).

C. Bankia

Η Bankia, μια ισπανική τράπεζα ταμειυτηρίου που δημιουργήθηκε μέσω της συγχώνευσης αρκετών περιφερειακών τραπεζών, έγινε σύμβολο της ισπανικής τραπεζικής κρίσης κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής αναταραχής. Η μεγάλη έκθεση της Bankia στον τομέα των ακινήτων, σε συνδυασμό με το επιδεινούμενο οικονομικό περιβάλλον και την αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, οδήγησαν σε κρίση ρευστότητας και ανησυχίες φερεγγυότητας. Η ισπανική κυβέρνηση παρενέβη

για να εθνικοποιήσει την Bankia, να εισφέρει κεφάλαια και να αναδιαρθρώσει την τράπεζα για να αποτρέψει μια συστημική κατάρρευση και να σταθεροποιήσει τον χρηματοπιστωτικό τομέα (Aguado & White, 2012).

D. UniCredit

Η UniCredit, η μεγαλύτερη τράπεζα της Ιταλίας και βασικός παράγοντας στον ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα, αντιμετώπισε προκλήσεις κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης λόγω της έκθεσής της σε προβληματικά περιουσιακά στοιχεία και της επιδείνωσης των οικονομικών συνθηκών. Η κεφαλαιακή θέση της UniCredit δέχθηκε πίεση, ωθώντας την τράπεζα να λάβει μέτρα άντλησης κεφαλαίων, εκχωρήσεις περιουσιακών στοιχείων και πρωτοβουλίες περικοπής δαπανών για να ενισχύσει τον ισολογισμό της και να ενισχύσει την οικονομική της ανθεκτικότητα. Οι προσπάθειες αναδιάρθρωσης της τράπεζας είχαν ως στόχο τη βελτίωση της κερδοφορίας, τη μείωση του κινδύνου και την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της αγοράς στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα της UniCredit (Sirletti, 2019).

E. Barclays

Η Barclays, μια βρετανική πολυεθνική τράπεζα, αντιμετώπισε επίσης προκλήσεις κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, όπως ρυθμιστικό έλεγχο, νομικά ζητήματα και κεφαλαιακές ανησυχίες. Η εμπλοκή της Barclays στο σκάνδαλο της παραχάραξης επιτοκίων LIBOR και οι ισχυρισμοί για ανάρμοστη συμπεριφορά αμαύρωσαν τη φήμη της και έθεσαν ερωτήματα σχετικά με τις πρακτικές διακυβέρνησής της και διαχείρισης κινδύνου. Η τράπεζα αντιμετώπισε πρόστιμα, νομικούς διακανονισμούς και ρυθμιστικές κυρώσεις, προκαλώντας επανεκτίμηση του επιχειρηματικού μοντέλου, της κουλτούρας και των προτύπων συμμόρφωσής της για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και της αξιοπιστίας με τα ενδιαφερόμενα μέρη (Makortoff, 2021).

2.2. Κρίση Δημοσίου Χρέους

2.2.1. Χώρες με μεγαλύτερες οικονομικές επιπτώσεις

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 όχι μόνο επηρέασε τον τραπεζικό τομέα, αλλά προκάλεσε επίσης κρίση δημόσιου χρέους σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, της Ιρλανδίας, της Πορτογαλίας και της Ισπανίας. Αυτές οι χώρες αντιμετώπισαν σοβαρές οικονομικές προκλήσεις, υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους και δημοσιονομικές ανισορροπίες που απειλούσαν τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και εγείρουν ανησυχίες για τη βιωσιμότητα του χρέους τους.

A. Ελλάδα

Η Ελλάδα, η οποία θα αναλυθεί εκτενέστερα στη συνέχεια, ήταν μία από τις χώρες που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση του δημόσιου χρέους, με την οικονομία της να αντιμετωπίζει σοβαρή ύφεση, υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους και μη βιώσιμα δημοσιονομικά ελλείμματα. Η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης να διαχειριστεί το χρέος της, σε συνδυασμό με τις διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας της, οδήγησαν σε απώλεια της εμπιστοσύνης της αγοράς, αύξηση του κόστους δανεισμού και ανάγκη για εξωτερική οικονομική βοήθεια. Η ελληνική κρίση χρέους εξέθεσε τα τρωτά σημεία στην Ευρωζώνη, πυροδοτώντας ανησυχίες σχετικά με τις επιπτώσεις της μετάδοσης και τη σταθερότητα του ενιαίου νομίσματος (Mody, 2018).

B. Ιρλανδία

Η Ιρλανδία βίωσε, επίσης, μια σοβαρή κρίση δημόσιου χρέους μετά τη χρηματοπιστωτική αναταραχή, η οποία οφείλεται στην κατάρρευση του τραπεζικού της τομέα, στην κατάρρευση της αγοράς ακινήτων και στις μη βιώσιμες δημοσιονομικές πολιτικές. Η απόφαση της κυβέρνησης της Ιρλανδίας να διασώσει τις τράπεζές της και να αναλάβει τις υποχρεώσεις τους επιβάρυνε τα δημόσια οικονομικά, αύξησε τα επίπεδα χρέους και ενθάρρυνε ανησυχίες για την ικανότητα της χώρας να ανταποκριθεί στις οικονομικές της υποχρεώσεις. Η κρίση χρέους της Ιρλανδίας ανέδειξε τη διασύνδεση μεταξύ του τραπεζικού τομέα και του δημόσιου χρέους, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για συντονισμένες απαντήσεις για την αντιμετώπιση των συστημικών κινδύνων (Lane, 2012).

C. Πορτογαλία

Η Πορτογαλία αντιμετώπισε παρόμοιες προκλήσεις κατά τη διάρκεια της κρίσης δημόσιου χρέους, με αυξανόμενο δημόσιο χρέος, υποτονική οικονομική ανάπτυξη και περιορισμένη δημοσιονομική ευελιξία. Η πορτογαλική κυβέρνηση εφάρμοσε μέτρα λιτότητας, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης για τη μείωση των ελλειμμάτων, την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της αγοράς και τη σταθεροποίηση των δημόσιων οικονομικών. Η κρίση χρέους της Πορτογαλίας υπογράμμισε τη σημασία των βιώσιμων δημοσιονομικών πολιτικών, της οικονομικής διαφοροποίησης και της εξωτερικής υποστήριξης για την αντιμετώπιση των προκλήσεων των υψηλών επιπέδων χρέους και των οικονομικών τρωτών σημείων (Afonso & Verdial, 2020).

D. Ισπανία

Η Ισπανία, μια άλλη χώρα που επλήγη από την κρίση του δημόσιου χρέους, αντιμετώπισε κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς, αδυναμίες του τραπεζικού τομέα και περιφερειακές δημοσιονομικές ανισορροπίες που πίεσαν τα δημόσια οικονομικά και δημιούργησαν ανησυχίες για τη βιωσιμότητα του χρέους. Η ισπανική κυβέρνηση εφάρμοσε μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση του τραπεζικού τομέα, τη βελτίωση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και την ενίσχυση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της κρίσης χρέους. Η εμπειρία της Ισπανίας υπογράμμισε τη σημασία των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, της ανθεκτικότητας του χρηματοπιστωτικού τομέα και των συντονισμένων πολιτικών απαντήσεων για την αντιμετώπιση των προκλήσεων της κρίσης χρέους (Baldwin & Giavazzi, 2015).

2.2.2. Προκλήσεις για τις χώρες

Η κρίση δημόσιου χρέους που εκτυλίχθηκε στις ευρωπαϊκές χώρες μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 έθεσε σημαντικές προκλήσεις στη διαχείριση του χρέους, της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της οικονομικής σταθερότητας. Χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ισπανία αντιμετώπισαν αυξανόμενα επίπεδα δημόσιου χρέους, δημοσιονομικές ανισορροπίες και πιέσεις στην αγορά που πίεσαν τους οικονομικούς τους πόρους και δημιούργησαν ανησυχίες για τη βιωσιμότητα του χρέους.

A. Ελλάδα

Η Ελλάδα αντιμετώπισε τρομερές προκλήσεις στη διαχείριση του χρέους της, που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους, μη βιώσιμα ελλείμματα και διαρθρωτικές αδυναμίες της οικονομίας της. Η αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης να ελέγξει τις δαπάνες, να εφαρμόσει διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και να δημιουργήσει οικονομική ανάπτυξη οδήγησε σε κρίση χρέους που απείλησε τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα και δημιούργησε ανησυχίες για την ικανότητα της χώρας να ανταποκριθεί στις οικονομικές της υποχρεώσεις. Η επιβάρυνση του χρέους της Ελλάδας επιδεινώθηκε από τις πιέσεις της αγοράς, το αυξανόμενο κόστος δανεισμού και την ανάγκη για εξωτερική οικονομική βοήθεια για την αποτροπή μιας χρεοκοπίας και τη σταθεροποίηση της οικονομίας της (Gibson et al., 2013).

B. Ιρλανδία

Η Ιρλανδία αντιμετώπισε επίσης προκλήσεις στη διαχείριση του χρέους της, που προέρχονται από την κατάρρευση του τραπεζικού της τομέα, το κραχ της αγοράς ακινήτων και την ανάγκη να διασώσει τις τράπεζές της για να αποτρέψει τη συστημική

κατάρρευση. Η απόφαση της ιρλανδικής κυβέρνησης να αναλάβει τις υποχρεώσεις των τραπεζών της επιβάρυνε τα δημόσια οικονομικά, αύξησε τα επίπεδα χρέους και προκάλεσε ανησυχίες για τη δημοσιονομική βιωσιμότητα της χώρας. Το βάρος του χρέους της Ιρλανδίας επιδεινώθηκε από την ανάγκη για μέτρα λιτότητας, δημοσιονομική εξυγίανση και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της αγοράς, τη μείωση των ελλειμμάτων και τη σταθεροποίηση των δημόσιων οικονομικών (Roche et al., 2016).

C. Πορτογαλία

Η Πορτογαλία αντιμετώπισε παρόμοιες προκλήσεις στη διαχείριση του χρέους της, που χαρακτηρίζεται από υψηλά επίπεδα δημόσιου χρέους, υποτονική οικονομική ανάπτυξη και περιορισμένη δημοσιονομική ευελιξία. Η πορτογαλική κυβέρνηση εφάρμοσε μέτρα λιτότητας, διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης για τη μείωση των ελλειμμάτων, την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της αγοράς και τη σταθεροποίηση των δημόσιων οικονομικών. Το χρέος της Πορτογαλίας έθετε προκλήσεις όσον αφορά την εκπλήρωση των υποχρεώσεων του χρέους, τη χρηματοδότηση των δημόσιων υπηρεσιών και την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, απαιτώντας εξωτερική στήριξη, οικονομική διαφοροποίηση και βιώσιμες δημοσιονομικές πολιτικές για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών αδυναμιών και την ενίσχυση της βιωσιμότητας του χρέους (Braga De Macedo, 2017).

D. Ισπανία

Η Ισπανία αντιμετώπισε προκλήσεις στη διαχείριση του χρέους της, οι οποίες επιδεινώθηκαν από την κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς, τις αδυναμίες του τραπεζικού τομέα και τις περιφερειακές δημοσιονομικές ανισορροπίες που πίεσαν τα δημόσια οικονομικά και δημιούργησαν ανησυχίες για τη βιωσιμότητα του χρέους. Η ισπανική κυβέρνηση εφάρμοσε μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση του τραπεζικού τομέα, τη βελτίωση της δημοσιονομικής πειθαρχίας και την ενίσχυση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας για την αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτιών της κρίσης χρέους. Το χρέος της Ισπανίας έθεσε προκλήσεις στη μείωση των ελλειμμάτων, την προώθηση της ανάπτυξης και την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης της αγοράς, απαιτώντας διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ανθεκτικότητα του χρηματοπιστωτικού τομέα και συντονισμένες πολιτικές απαντήσεις για την αντιμετώπιση των προκλήσεων των υψηλών επιπέδων χρέους και των οικονομικών τρωτών σημείων (Chislett, 2013).

Οι προκλήσεις που αντιμετώπισαν η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ισπανία στη διαχείριση του χρέους τους είχαν σημαντικές επιπτώσεις στον ευρωπαϊκό

τραπεζικό τομέα, καθώς οι τράπεζες αντιμετώπισαν έκθεση σε κινδύνους κρατικού χρέους, πιστωτικές αβεβαιότητες και αστάθεια της αγοράς που απειλούσαν τη χρηματοπιστωτική τους σταθερότητα. Οι τράπεζες σε αυτές τις χώρες αντιμετώπισαν πιέσεις ρευστότητας, ελλείψεις κεφαλαίου και υποβάθμιση της ποιότητας των περιουσιακών στοιχείων, που οδήγησε σε ανησυχίες σχετικά με τη φερεγγυότητα, την κερδοφορία και την ικανότητά τους να αντέξουν τις χρεοκοπίες του δημόσιου χρέους. Η διασύνδεση μεταξύ των προκλήσεων του δημόσιου χρέους και των τρωτών σημείων του τραπεζικού τομέα υπογράμμισε την ανάγκη για συντονισμένες απαντήσεις, ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις και οικονομική υποστήριξη για την αντιμετώπιση συστημικών κινδύνων και την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης στον τραπεζικό τομέα (Acharya et al., 2018).

2.3. Μέτρα λιτότητας και οικονομικές συνέπειες

Στον απόηχο της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, η Ευρωπαϊκή Ένωση εφάρμοσε μέτρα λιτότητας ως απάντηση στις οικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα κράτη μέλη. Τα μέτρα λιτότητας, που χαρακτηρίζονται από περικοπές δαπανών, αυξήσεις φόρων και διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, είχαν ως στόχο τη μείωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, την αποκατάσταση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και την προώθηση της οικονομικής ανάκαμψης.

Τα μέτρα λιτότητας που υιοθέτησε η ΕΕ, ως απάντηση στη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, είχαν βαθύ αντίκτυπο στα κράτη μέλη και στις οικονομίες τους. Τα μέτρα εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση των υψηλών επιπέδων δημόσιου χρέους, των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και της οικονομικής αστάθειας που εμφανίστηκαν στον απόηχο της κρίσης. Με τη μείωση των κρατικών δαπανών, την αύξηση των φόρων και την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων, η ΕΕ επιδίωξε να αποκαταστήσει τη δημοσιονομική πειθαρχία, να ανακτήσει την εμπιστοσύνη της αγοράς και να ανοίξει το δρόμο για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη (European Economy, 2009).

Οι επιπτώσεις των μέτρων λιτότητας για τη χρηματοπιστωτική σταθερότητα ήταν σημαντικές. Ενώ τα μέτρα αποσκοπούσαν στην αντιμετώπιση των δημοσιονομικών ανισορροπιών και στην προώθηση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας, είχαν επίσης αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την κοινωνική ευημερία. Η μείωση των δημοσίων δαπανών και η εφαρμογή πολιτικών λιτότητας οδήγησαν σε χαμηλότερη ζήτηση, μειωμένη εμπιστοσύνη των καταναλωτών και αυξημένη οικονομική αβεβαιότητα. Αυτοί οι παράγοντες, με τη σειρά τους, επηρέασαν

τον τραπεζικό τομέα, καθώς οι τράπεζες αντιμετώπισαν προκλήσεις που σχετίζονται με τη διαθεσιμότητα πιστώσεων, την ποιότητα του ενεργητικού και την κερδοφορία. (Acharya et al., 2018)

Τα διδάγματα που αντλήθηκαν από τα μέτρα λιτότητας στην ΕΕ κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 υπογραμμίζουν την ανάγκη για μια ισορροπημένη προσέγγιση της δημοσιονομικής εξυγίανσης. Ενώ τα μέτρα λιτότητας ήταν απαραίτητα για την αντιμετώπιση των άμεσων δημοσιονομικών προκλήσεων, το κοινωνικό κόστος και οι οικονομικές επιπτώσεις υπογράμμισαν τη σημασία της εξέτασης των ευρύτερων επιπτώσεων τέτοιων πολιτικών. Οι εμπειρίες των κρατών μελών κατέδειξαν τις πολυπλοκότητες, τους συμβιβασμούς και τις προκλήσεις που συνδέονται με τη λιτότητα, τονίζοντας την ανάγκη για μια λεπτή και ολοκληρωμένη προσέγγιση της δημοσιονομικής πολιτικής (Baldwin & Giavazzi, 2015). Οι Ευρωπαίοι είναι υπέρ μιας συντονισμένης δράσης για την καταπολέμηση της κρίσης, αφού το 61% των Ευρωπαίων πιστεύουν θα προστατεύονταν καλύτερα αν τα κράτη μέλη υιοθετούσαν συντονισμένη προσέγγιση (European Parliament, 2009).

Ως απάντηση στις προκλήσεις που θέτουν τα μέτρα λιτότητας, η ΕΕ έχει αναλάβει ρυθμιστικές μεταρρυθμίσεις για την ενίσχυση της οικονομικής ανθεκτικότητας και σταθερότητας. Μέτρα όπως προσομοίωση ακραίων καταστάσεων, απαιτήσεις κεφαλαιακής επάρκειας και ενισχυμένη εποπτεία έχουν εισαχθεί για την ενίσχυση του τραπεζικού τομέα και τον μετριασμό των συστημικών κινδύνων. Τα διδάγματα που αντλήθηκαν από τη χρηματοπιστωτική κρίση και τα μέτρα λιτότητας ενημέρωσαν τις αποφάσεις πολιτικής, τις ρυθμιστικές απαντήσεις και τις πρακτικές του κλάδου, διαμορφώνοντας την τροχιά του ευρωπαϊκού τραπεζικού τομέα και καθοδηγώντας τις προσπάθειες για την οικοδόμηση ενός πιο ανθεκτικού και βιώσιμου χρηματοπιστωτικού συστήματος (Publications Office of the European Union, n.d.).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

3.1. Κοινωνικοοικονομική κατάσταση της χώρας

3.1.1. Η κατάσταση πριν την κρίση

Η Ελλάδα, μια χώρα με πλούσια ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά, γνώρισε ένα περίπλοκο κοινωνικο-οικονομικό τοπίο πριν από την οικονομική κρίση του 2009, καθώς αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις που σχετίζονται με τη φτώχεια και την κοινωνική ανισότητα.

Με μια ευρύτερη έννοια, είναι απαραίτητο να κατανοήσουμε το οικονομικό τοπίο του έθνους μας πριν από την παγκόσμια οικονομική ύφεση, καθώς φαινόταν να βρίσκεται σε ανοδική τροχιά για αρκετά χρόνια. (Διάγραμμα 3.1) Οι χρηματοοικονομικοί δείκτες που παρουσίασε ήταν ιδιαίτερα θετικοί. Μέχρι το έτος 2000, είχε ήδη γίνει μέρος της ευρωζώνης, οδηγώντας στην εισαγωγή νέων πακέτων αναπτυξιακής βοήθειας.

Τα οφέλη που έφερε στην οικονομία μας ήταν σημαντικά, όπως η σταθεροποίηση των οικονομικών θεμελίων της χώρας, η ενίσχυση της απασχόλησης, η μείωση των ποσοστών ανεργίας, η σημαντική συμβολή στο ΑΕΠ και η μείωση των επιπέδων του χρέους. Συνολικά, η οικονομία της χώρας μας παρουσίαζε ρυθμούς ανάπτυξης πριν από την ύφεση, με ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης κοντά στο 4%. Η επέκταση της οικονομίας της χώρας μας επικεντρώθηκε κυρίως σε παραδοσιακούς τομείς όπως οι βιομηχανίες κατασκευών και εξοπλισμού. (Βάμβουκας, 2005).

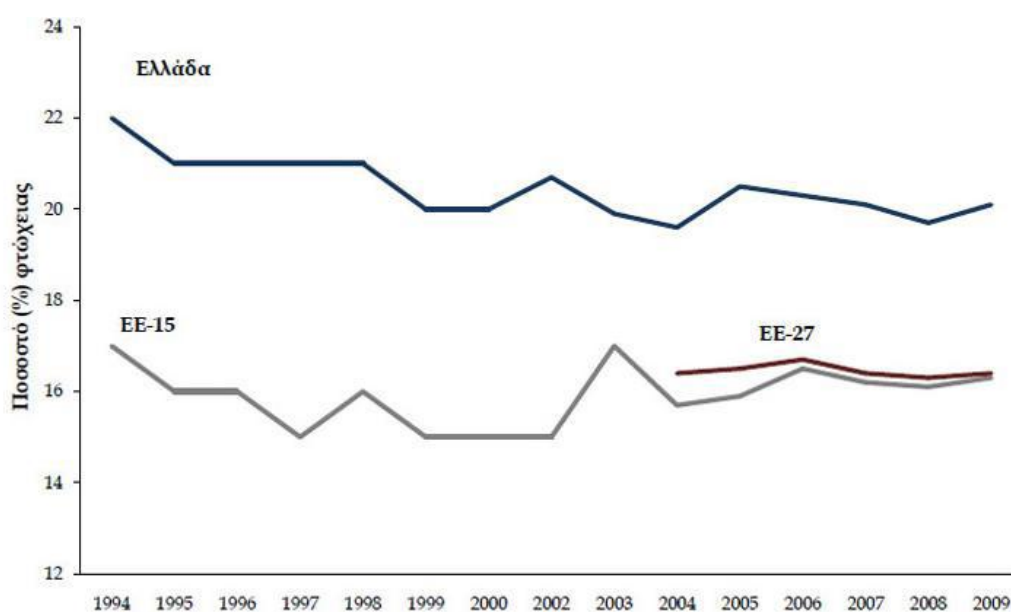

Διάγραμμα 3.1

Ελλάδα – Πραγματικό Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν σε τριμηνιαίες τιμές (ΑΕΠ) Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 έως το 2010, το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα παρέμεινε σχετικά σταθερό, κυμαινόμενο από 20% έως 22% χωρίς να παρουσιάζει σαφή τάση. (Διάγραμμα 3.1) Αντίθετα, το μέσο ποσοστό φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 15 χωρών κυμάνθηκε σε χαμηλότερα επίπεδα, γύρω στο 16%.

Παρά τη σημαντική οικονομική ανάπτυξη και τις σημαντικές δαπάνες για κοινωνική προστασία ως ποσοστό του εθνικού εισοδήματος, η Ελλάδα δεν μπόρεσε να μειώσει αποτελεσματικά τα ποσοστά φτώχειας στον πληθυσμό της. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, η Ελλάδα αντιμετώπισε προκλήσεις όπως η αύξηση των επιπέδων ανεργίας, η γραφειοκρατική αναποτελεσματικότητα και η διαφθορά, τοποθετώντας τη χώρα σε υψηλή θέση σε σύγκριση με άλλα ευρωπαϊκά έθνη. Επιπλέον, ο κατώτατος μισθός της Ελλάδας ήταν σημαντικά χαμηλότερος από αυτόν των άλλων κρατών μελών της ΕΕ, με αποτέλεσμα να μην επαρκούν τα εισοδήματα των Ελλήνων για να καλύψουν τις καθημερινές τους ανάγκες. Παράγοντες όπως ο πληθωρισμός και οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές κατά την περίοδο από το 1994 έως το 2010 επιδείνωσαν περαιτέρω την οικονομική πίεση στα άτομα με χαμηλό εισόδημα, μειώνοντας τελικά την αγοραστική δύναμη όσων ζουν σε συνθήκες φτώχειας. (Παπαθεοδώρου & Δάφερμος, 2010)

Διάγραμμα 2.2

Εξέλιξη του ποσοστού φτώχειας σε Ευρώπη και Ελλάδα (1994-2009)

Πηγή: (Παπαθεοδώρου & Δάφερμος, 2010)

Τα αποτελέσματα του έτους 2008, με περίοδο αναφοράς το 2007, δείχνουν πως το 20% του πληθυσμού της χώρας απειλείται από τη φτώχεια, ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) ανέρχεται σε 23%, Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας των ανέργων ανέρχεται σε 37%, παρατηρώντας σημαντική αύξηση κατά δυο ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Το μέσο ετήσιο ατομικό ισοδύναμο εισόδημα ανέρχεται σε 12.763,95 ευρώ, ενώ το χρηματικό όριο της φτώχειας ανέρχεται στο ετήσιο ποσό των 6.480 ευρώ ανά άτομο και σε 13.608 ευρώ για νοικοκυριά που περιλαμβάνουν δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά. (ΕΛΣΤΑΤ, 2010b)

Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας είναι υψηλότερο στις γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες, με ποσοστά 21% και 20%, αντίστοιχα. Όπως ακόμη και τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά με θήλυ μέλος απειλούνται από τη φτώχεια σε ποσοστό 27%, ενώ τα αντίστοιχα με άρρεν μέλος σε ποσοστό 23%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2010b)

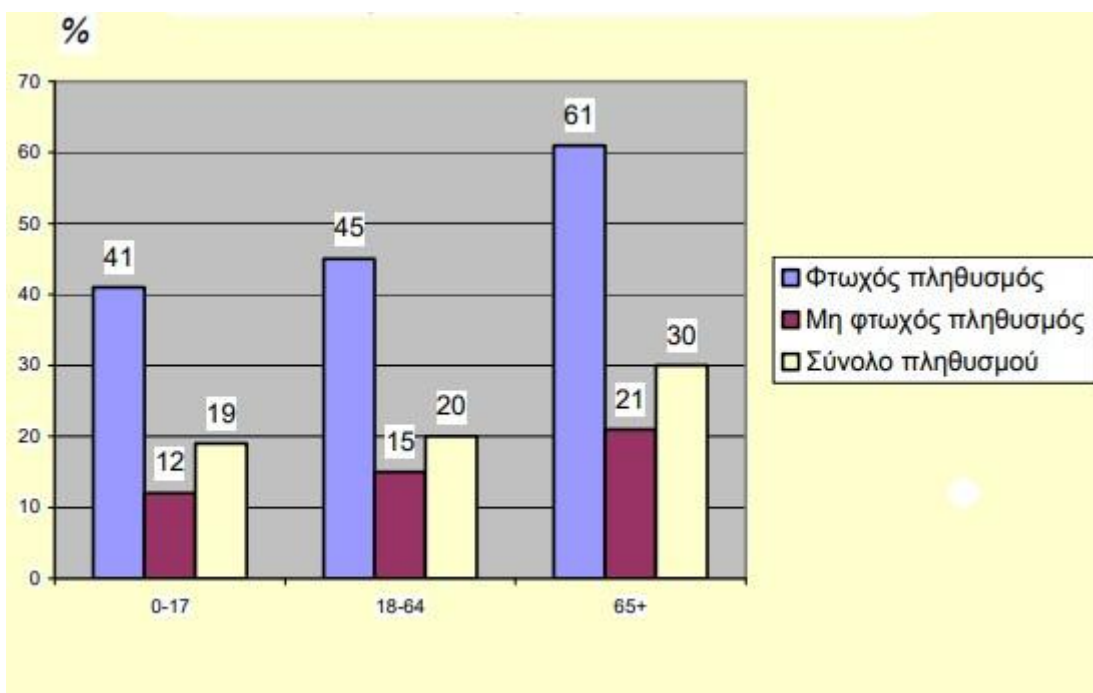
Ακόμη, σύμφωνα με την (ΕΛΣΤΑΤ, 2010b), από τη μελέτη των δεικτών για τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού της χώρας προκύπτει ότι η στέρηση βασικών αγαθών και υπηρεσιών, όπως δυσκολία ικανοποίησης βασικών αναγκών, ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, επιβάρυνση από τις δαπάνες στέγασης, αδυναμία αποπληρωμής δανείων ή αγορών με δόσεις, δυσκολίες στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών, δυσκολία αντιμετώπισης των συνήθων αναγκών ποιότητας ζωής, δεν αφορά μόνο το φτωχό πληθυσμό αλλά και μέρος του μη φτωχού πληθυσμού.

Συγκεκριμένα τα κριτήρια είναι:

1. Δυσκολίες ανταπόκρισης πληρωμής πάγιων λογαριασμών όπως ενοίκιο ή δόση δανείου, λογαριασμοί (ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου κλπ.), δόσεις πιστωτικών καρτών ή δόσεις δανείου για οικοσκευή, διακοπές κ.ά., ή αγορές με δόσεις κύριας κατοικίας
2. Οικονομική αδυναμία για πληρωμή μιας εβδομάδας διακοπών
3. Οικονομική αδυναμία για διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας

4. Οικονομική αδυναμία για αντιμετώπιση έκτακτων, αλλά αναγκαίων δαπανών αξίας περίπου 500 ευρώ
5. Οικονομική αδυναμία να διαθέτουν τηλέφωνο (περιλαμβάνεται και το κινητό τηλέφωνο)
6. Οικονομική αδυναμία να διαθέτουν έγχρωμη τηλεόραση
7. Οικονομική αδυναμία να διαθέτουν πλυντήριο ρούχων
8. Οικονομική αδυναμία να διαθέτουν ΙΧ επιβατηγό αυτοκίνητο και
9. Οικονομική αδυναμία για ικανοποιητική θέρμανση

Το 41% του φτωχού πληθυσμού ηλικίας, κάτω των 18 ετών, αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες σε τουλάχιστον τρεις από τις εννέα , συνολικά, διαστάσεις της υλικής στέρησης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό του μη φτωχού πληθυσμού εκτιμάται σε 12%. Ακόμη, το 45% του φτωχού πληθυσμού, ηλικίας 18-64 ετών, αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες σε τουλάχιστον τρεις από τις εννέα, προαναφερθείσες διαστάσεις της υλικής στέρησης, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό του μη φτωχού πληθυσμού εκτιμάται σε 15% (Διάγραμμα 3.2). (ΕΛΣΤΑΤ, 2010a)

Διάγραμμα 3.3

Πληθυσμός που στερείται τρία είδη και υπηρεσίες από τις εννέα διαστάσεις της στέρησης λόγω οικονομικών δυσκολιών. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2010a

Ακόμη, ο ρόλος της εκπαίδευσης είναι ιδιαίτερα καθοριστικός για τη μείωση της φτώχειας, αφού το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης των φτωχών που έχει ολοκληρώσει είναι η υποχρεωτική εκπαίδευση για το 71,2%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους μη φτωχούς κυμαίνεται στο 43,1%. Το 42% αυτών που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο (δηλαδή αναλφάβητοι) ή δεν έχουν ολοκληρώσει το δημοτικό απειλείται από φτώχεια. Το αντίστοιχο ποσοστό μεταξύ των ατόμων που έχουν τελειώσει ανώτατη βαθμίδα (ΤΕΙ, ΑΕΙ, μεταπτυχιακό) είναι σαφώς μειωμένο στο 7%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2010c)

Ο δείκτης άνιση κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini) κυμάνθηκε σε τιμές από 37,4% το 1994 σε 33,4% το 2008, δηλαδή μεταβολή της συνολικής ανισότητας κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες. Η εισοδηματική ανισότητα διαφαίνεται και ανάμεσα στα δύο φύλα. Αυτή ορίζεται ως η διαφορά των μέσων ωριαίων ακαθάριστων εισοδημάτων ανδρών και γυναικών από μισθωτή εργασία, εκφραζόμενη ως ποσοστό επί των ωριαίων ακαθάριστων εισοδημάτων των ανδρών. Ο δείκτης υπολογίζεται επί μισθωτών ηλικίας 16 - 64 ετών που εργάζονται περισσότερο από 15 ώρες την εβδομάδα. Τα αποτελέσματα δείχνουν πως οι αμοιβές των μισθωτών ανδρών γενικότερα υπερτερούν των αντίστοιχων των γυναικών κατά 10%. Στο δημόσιο τομέα οι αμοιβές των μισθωτών ανδρών υπερτερούν των αντίστοιχων γυναικών κατά 3,8% και στον ιδιωτικό τομέα οι αμοιβές των μισθωτών ανδρών υπερτερούν κατά 15,2%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2010c)

Η ανεργία, άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φτώχεια, υπήρχε σε μεγάλα επίπεδα στη χώρα και πριν την κρίση. Συγκεκριμένα, το δεύτερο τρίμηνο του 2008, το ποσοστό της ανεργίας κυμαίνεται στο 7,2%, ενώ το αντίστοιχο διάστημα του 2007 έφθανε το 8,1%. Από το 1990 η ανεργία αυξάνεται σταθερά, ξεπερνώντας το 10% για πρώτη φορά το 1998. Η τάση αντιστρέφεται το 2001 και η ανεργία ακολουθεί ελαφρά πτωτική πορεία ως το 2008. (ΕΛΣΤΑΤ, 2017)

Ακόμη, το δεύτερο τρίμηνο του 2008, ο μέσος αριθμός απασχολούμενων ατόμων ανήλθε σε 4,58 εκατομμύρια, σημειώνοντας αύξηση 1,4% σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2007. Περαιτέρω, σε σύγκριση με το πρώτο τρίμηνο του 2008, υπήρξε αύξηση 1,6% στον αριθμό των απασχολούμενων, που ισοδυναμεί με αύξηση 70.500 ατόμων. Το ποσοστό συμμετοχής στην απασχόληση, που υποδεικνύει το ποσοστό του εργατικού δυναμικού (που περιλαμβάνει τόσο εργαζομένους όσο και άνεργους) στο σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 15 ετών και άνω, αυξήθηκε ελαφρά στο 53,5% το δεύτερο τρίμηνο του 2008 από 53,4% το πρώτο τρίμηνο του ίδιου έτους. Ο αριθμός των απασχολούμενων ατόμων ηλικίας 15 ετών και άνω παρουσίασε σταθερή αυξητική τάση από το 2004 έως το 2008, αυξάνοντας κατά 6%, ενώ το ποσοστό ανεργίας μειώθηκε κατά τρεις

ποσοστιαίες μονάδες σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2004. Επιπλέον, το ποσοστό απασχόλησης μεταξύ των εργαζομένων ο ηλικιακός πληθυσμός (15-64 ετών) συνέχισε να παρουσιάζει ανοδική πορεία, ξεπερνώντας το 63% το πρώτο εξάμηνο του 2008. (Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών, 2008)

3.1.2. Η κατάσταση μετά την κρίση

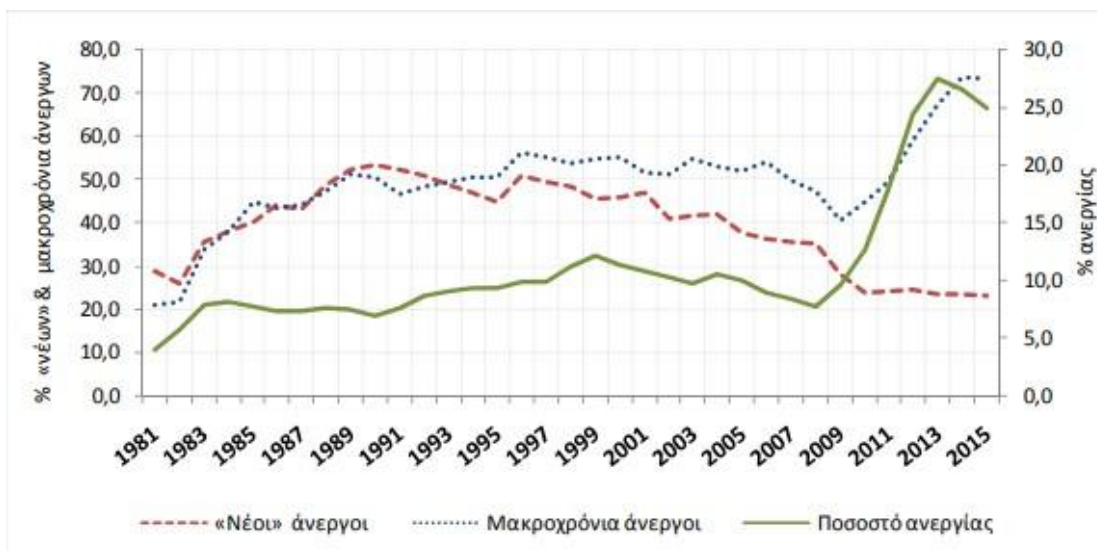
Η οικονομική κρίση του 2009 είχε εκτεταμένες επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία, την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και την Ελλάδα. Η κρίση, που προκλήθηκε από την κατάρρευση της στεγαστικής αγοράς στις Ηνωμένες Πολιτείες, οδήγησε σε παγκόσμια ύφεση, με τις μεγάλες οικονομίες να βιώνουν σημαντική ύφεση. Στην ΕΕ, οι χώρες αντιμετώπισαν προκλήσεις όπως η υψηλή ανεργία, η οικονομική αστάθεια και τα μέτρα λιτότητας. Η Ελλάδα, ειδικότερα, επλήγη σοβαρά, παλεύοντας με το αυξανόμενο δημόσιο χρέος, την οικονομική συρρίκνωση και την κοινωνική αναταραχή. Η κρίση εξέθεσε τρωτά σημεία στα χρηματοπιστωτικά συστήματα, προκαλώντας μεταρρυθμίσεις και προσπάθειες ανάκαμψης για την ανοικοδόμηση των οικονομιών και την αποκατάσταση της σταθερότητας.

Ενώ, οι μακροχρόνια άνεργοι συνεχώς αυξάνονται με κορύφωση το 2007 όπου δύο στους τρεις άνεργους είναι μακροχρόνια άνεργος, ο αριθμός των «νέων» ανέργων, που αναφέρονται σε άτομα που δεν είχαν προηγουμένως απασχόληση, μειώνεται σταθερά από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Από το 2009, υπάρχει μια αντίστροφη συσχέτιση μεταξύ του ποσοστού των μακροχρόνια ανέργων και εκείνων που είναι «νέοι» άνεργοι. Αυτή η μετατόπιση μπορεί να αποδοθεί σε σημαντική αύξηση των απολύσεων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, που οδηγεί σε αύξηση των ατόμων που μεταβαίνουν από το καθεστώς του μισθωτού στο καθεστώς ανέργων, μειώνοντας έτσι το ποσοστό των «νέων» ανέργων. (Διάγραμμα 3.4)

Οι γυναίκες και οι νεότερες ηλικιακές ομάδες επηρεάζονται περισσότερο από την ανεργία, με την ηλικιακή ομάδα 15-24 να εμφανίζει σταθερά τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας, ακολουθούμενη από την ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών. Αυτές οι δύο ηλικιακές κατηγορίες επωμίστηκαν το κύριο βάρος της οικονομικής κρίσης, σημειώνοντας σημαντικά υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σύγκριση με τον συνολικό μέσο όρο. Συγκεκριμένα, η ηλικιακή ομάδα 30-44 περιλαμβάνει σταθερά τον μεγαλύτερο αριθμό ανέργων διαχρονικά. Όσον αφορά το μορφωτικό επίπεδο, τα άτομα με πτυχία τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, συμπεριλαμβανομένων των πτυχιούχων πανεπιστημίων και

κολεγίων, τείνουν να έχουν χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας κατά την περίοδο της κρίσης. Αυτό το δημογραφικό εμφανίζει σταθερά χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σύγκριση με τον συνολικό μέσο όρο. Αντίθετα, τα άτομα που έχουν ολοκληρώσει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αντιμετωπίζουν τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας. (ΕΛΣΤΑΤ, 2017)

Διάγραμμα 3.4

«Νέοι» και μακροχρόνια άνεργοι. Πηγή: (ΕΛΣΤΑΤ, 2017)

Η ανεργία έχει βαθιές επιπτώσεις στη φτώχεια, δημιουργώντας έναν κύκλο οικονομικής δυσπραγίας που μπορεί να είναι δύσκολο να σπάσει. Όταν τα άτομα δεν μπορούν να εξασφαλίσουν εργασία ή χάνουν τη δουλειά τους, η πηγή εισοδήματός τους διακόπτεται, οδηγώντας σε οικονομική αστάθεια και αυξημένο κίνδυνο να πέσουν στη φτώχεια. Χωρίς σταθερό εισόδημα, άτομα και οικογένειες αγωνίζονται να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες, όπως τροφή, στέγη και υγειονομική περίθαλψη, ωθώντας τους στη φτώχεια. Η έλλειψη οικονομικής ασφάλειας και ο κοινωνικός αποκλεισμός που συνδέεται με την ανεργία μπορεί να διαιωνίσει περαιτέρω τον κύκλο της φτώχειας, καθιστώντας δύσκολο για τα άτομα να απελευθερωθούν από τη λαβή της.

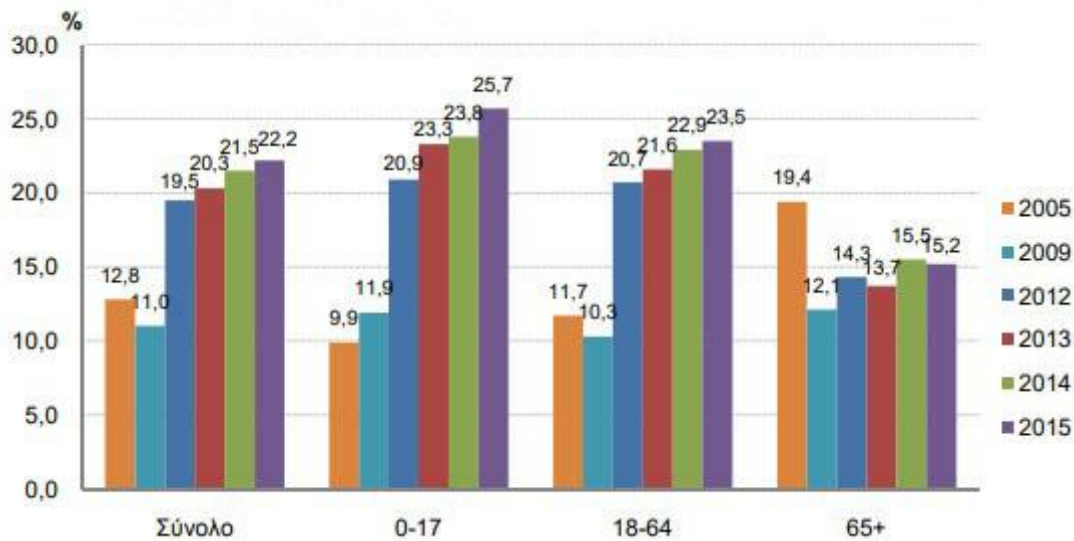
Σύμφωνα με την έρευνα της ΕΛΣΤΑΤ (2012a) έτους 2011, με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το έτος 2010, το ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ανέρχεται 21,4 %. Το κατώφλι της φτώχειας, για το έτος αναφοράς, ανέρχεται στο ποσό των 6.591,00 ευρώ ετησίως ανά άτομο και σε 13.842 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά ηλικίας κάτω των 14 ετών. Παράλληλα, το μέσο ετήσιο ατομικό

ισοδύναμο εισόδημα ανέρχεται σε 12.637,08 ευρώ και το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών της χώρας σε 21.590,07 ευρώ.

Ο κίνδυνος φτώχειας για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών (παιδική φτώχεια) ανέρχεται σε 23,7% και είναι υψηλότερος κατά 2,3 ποσοστιαίες μονάδες από το αντίστοιχο ποσοστό του συνολικού πληθυσμού. Ο κίνδυνος φτώχειας για άτομα ηλικίας άνω των 65 ετών υπολογίζεται σε ποσοστό 23.6% και είναι αυξημένος κατά 2,3 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2010. Ο πληθυσμός σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικό αποκλεισμό ανέρχεται σε 3.403.000 άτομα. Ενώ, συνεχίζει να είναι υψηλότερο το ποσοστό κινδύνου φτώχειας στις γυναίκες σε σχέση με τους άντρες, 21,9% και 20,9% αντίστοιχα. Τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά με θήλυ μέλος είναι πιο ευάλωτα από τη φτώχεια σε ποσοστό 25,8%, ενώ τα αντίστοιχα με άρρεν μέλος σε ποσοστό 24,3%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2012a)

Τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα από το 2009 και μετά, σημειώθηκε αύξηση της υλικής στέρησης, υποδηλώνοντας αύξηση του τμήματος του πληθυσμού που αντιμετωπίζει οικονομικές προκλήσεις και στερείται τουλάχιστον τεσσάρων βασικών αγαθών και υπηρεσιών. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες λόγω στέρησης τουλάχιστον τεσσάρων στις εννέα διαστάσεις υλικής στέρησης έφτασε το 22,2% το 2015, έναντι 21,5% το 2014, 20,3% το 2013 και 19,5% το 2012. (Διάγραμμα 3.5)

Το ποσοστό στέρησης από το 2014 έως το 2015 ήταν πιο έντονο στα παιδιά ηλικίας έως 17 ετών, με αύξηση 1,9 ποσοστιαίας μονάδας. Το ποσοστό υλικής στέρησης για αυτή την ηλικιακή ομάδα ήταν 25,7% το 2015, σημαντικά υψηλότερο από το 9,9% που καταγράφηκε το 2005. Αντίθετα, τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω παρουσίασαν ελαφρά μείωση του ποσοστού στέρησης το 2015, υποχωρώντας κατά 0,3 ποσοστιαίες μονάδες στο 15,2%. Συγκριτικά, το αντίστοιχο ποσοστό το 2005 ήταν 19,4%. Στα άτομα ηλικίας 18 έως 64 ετών, το ποσοστό που αντιμετώπισε υλική στέρηση το 2015 ήταν 23,5%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2016c)

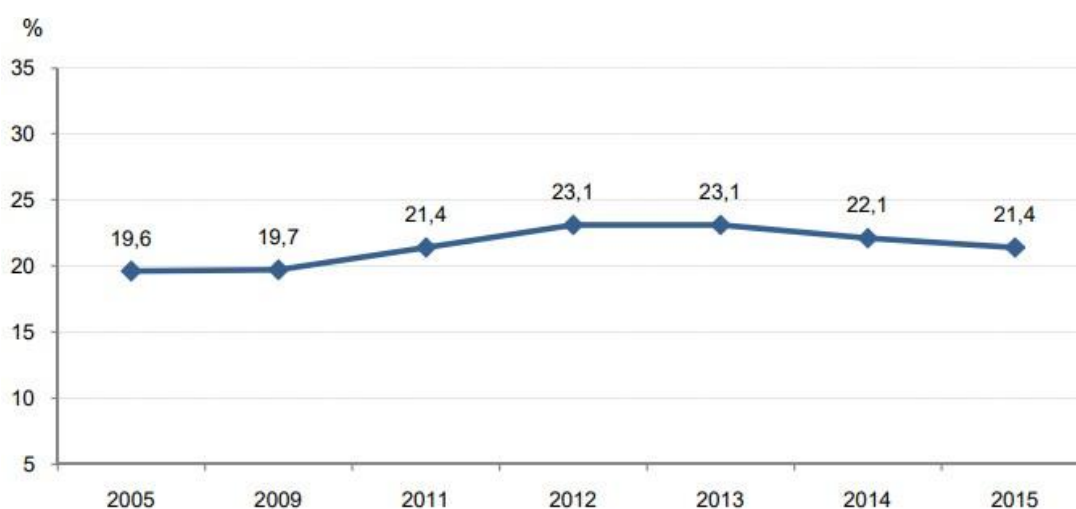
Διάγραμμα 3.5

Ποσοστιαία κατανομή πληθυσμού με υλικές στερήσεις κατά ομάδες ηλικιών: 2005, 2009, 2012-2015. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2016c

Τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, η στασιμότητα των μισθών και η απώλεια θέσεων εργασίας επηρέασαν δυσανάλογα τα άτομα με χαμηλό εισόδημα, ωθώντας τα περαιτέρω στη φτώχεια. Εν τω μεταξύ, τα πλουσιότερα τμήματα της κοινωνίας συχνά παρέμεναν σχετικά απομονωμένα από τις επιπτώσεις της κρίσης, διατηρώντας τα οικονομικά τους πλεονεκτήματα. Τα κυβερνητικά μέτρα λιτότητας και οι περικοπές στον προϋπολογισμό βάθυναν περαιτέρω τις εισοδηματικές ανισότητες, καθώς μειώθηκαν τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας, επιδεινώνοντας την οικονομική πίεση στους ευάλωτους πληθυσμούς. Η οικονομική ανισότητα μεγεθύνεται εξαιτίας της κρίσης, αφού εξετάζοντας τους συντελεστές Gini για τα έτη 2010 και 2011 υπάρχει συνεχόμενη αύξηση από 32,9% σε 33,6% αντίστοιχα. (ΕΛΣΤΑΤ, 2012b)

Σύμφωνα με τα ευρήματα της ΕΛΣΤΑΤ (2016b) για το εισόδημα των νοικοκυριών και τις συνθήκες διαβίωσης του 2015, το ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει τον κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού ανέρχεται στο 35,7%, υποδηλώνοντας ελαφρά μείωση σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος. Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών διατρέχουν υψηλότερο κίνδυνο, με το 39,4% να αντιμετωπίζει τη φτώχεια ή τον κοινωνικό αποκλεισμό. Το εκτιμώμενο ποσοστό των Ελλήνων ηλικίας 18-64 ετών που διατρέχουν κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού είναι 37,4%.

Για το έτος 2015, το όριο της φτώχειας ορίζεται σε 4.512 ευρώ ετησίως ανά άτομο και 9.475 ευρώ για νοικοκυριά που περιλαμβάνουν δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά κάτω των 14 ετών. Το μέσο ετήσιο ισοδύναμο εισόδημα ανά άτομο είναι 8.796 ευρώ, με τα νοικοκυριά στη χώρα να έχουν μέσο διαθέσιμο εισόδημα 17.182 ευρώ. Το 2015, το 21,4% του συνολικού πληθυσμού της χώρας αντιμετώπισε τον κίνδυνο της φτώχειας όταν το όριο φτώχειας καθορίστηκε στο 60% του μέσου συνολικού ισοδύναμου εισοδήματος των νοικοκυριών. Το ποσοστό αυτό, το οποίο διαμορφώθηκε στο 19,6% το 2005 (με βάση τα στοιχεία εισοδήματος του 2004), αυξήθηκε το 2011 και το 2012 (φτάνοντας στο 21,4% και 23,4% αντίστοιχα) πριν μειωθεί από το 2013 και μετά, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.6. (ΕΛΣΤΑΤ, 2012b)

Διάγραμμα 3.6

Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας: 2005, 2009, 2011-2015

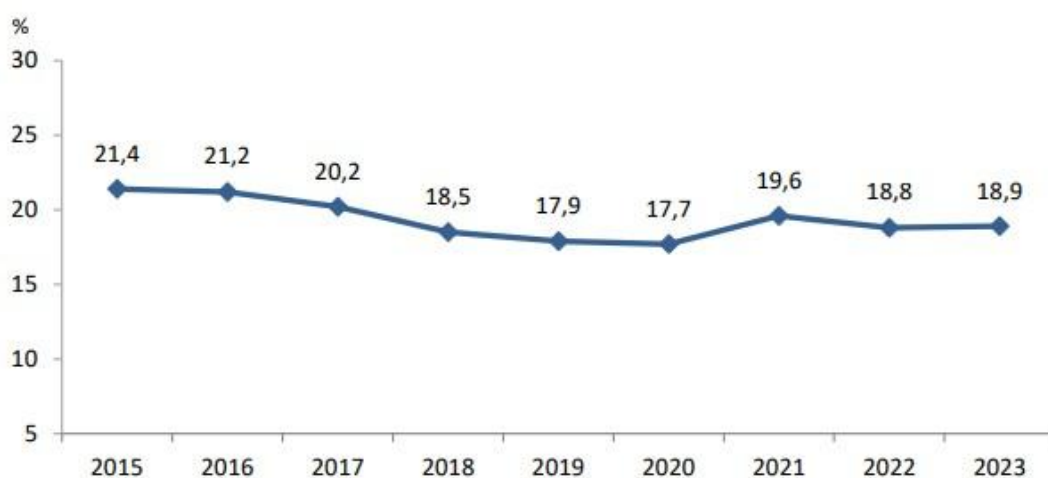
Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2012b

Ακόμη, οι εργαζόμενοι έχουν μικρότερη πιθανότητα να βιώσουν φτώχεια σε σύγκριση με εκείνους που είναι άνεργοι ή οικονομικά ανενεργοί (όπως οι νοικοκυρές). Το ποσοστό κινδύνου φτώχειας για τους εργαζόμενους είναι 13,4%, με μείωση να σημειώνεται στους άνδρες και αύξηση στις γυναίκες (15,2% και 11,0% αντίστοιχα). Οι άνεργοι αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας 44,8%, με αξιοσημείωτη διαφορά μεταξύ ανδρών και γυναικών (50,7% και 39,3% αντίστοιχα). Ο κίνδυνος φτώχειας για τα οικονομικά μη ενεργά άτομα (εξαιρουμένων των συνταξιούχων) μειώθηκε κατά 2,2 ποσοστιαίες μονάδες στο 26,2%. Οι εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης

αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας 11,6%, ενώ οι εργαζόμενοι με μερική απασχόληση αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο στο 28,2%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2012b)

Ακόμη, για το έτος 2015, ο δείκτης άνισης κατανομής εισοδήματος (συντελεστής Gini) κυμάνθηκε σε 34,2% που επισημαίνει τη συνεχόμενη αύξηση της ανισότητας από την έναρξη της οικονομικής κρίσης. (ΕΛΣΤΑΤ, 2016a)

Για το έτος 2023, με περίοδο αναφοράς εισοδήματος το έτος 2022, το όριο της φτώχειας ορίζεται σε 6.030 ευρώ ετησίως για ένα μονοπρόσωπο νοικοκυριό και 12.663 ευρώ για νοικοκυριά με δύο ενήλικες και δύο εξαρτώμενα παιδιά κάτω των 14 ετών, που ισοδυναμεί με το 60% του διαμέσου συνολικού διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, που υπολογίζεται σε 10.050 ευρώ. Το μέσο ετήσιο διαθέσιμο εισόδημα για τα νοικοκυριά στη χώρα υπολογίστηκε σε 18.755 ευρώ. Το 2023 (με βάση τα στοιχεία εισοδήματος από το 2022), το 18,9% του συνολικού πληθυσμού της χώρας αντιμετώπισε τον κίνδυνο της φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, σημειώνοντας ελαφρά αύξηση 0,1 ποσοστιαίας μονάδας από το προηγούμενο έτος. Το ποσοστό αυτό είχε κορυφωθεί στο 21,4% το 2015 (με στοιχεία εισοδήματος από το 2014) και γενικά μειώνεται έκτοτε, εκτός από το 2021. (ΕΛΣΤΑΤ, 2024a)

Διάγραμμα 3.7

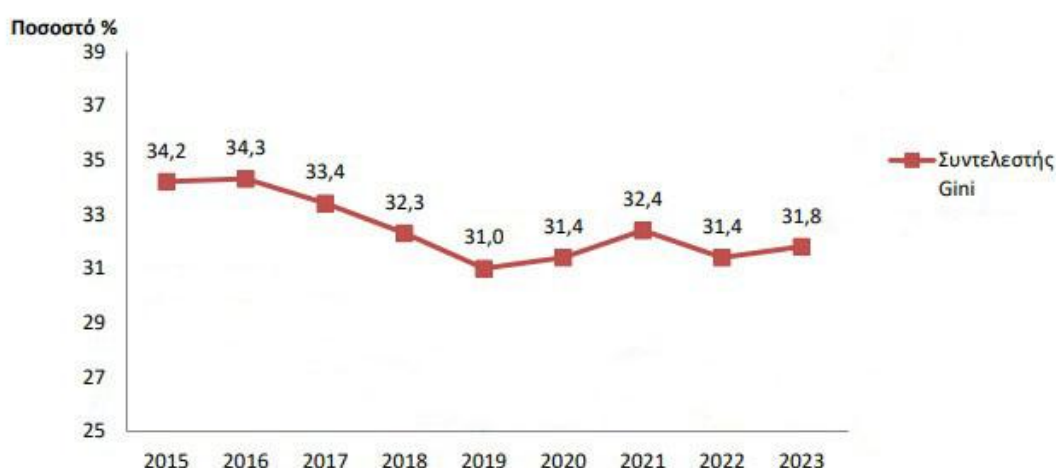
Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας: 2015-2023. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2024a

Σε σύνολο 4.304.193 νοικοκυριών, εκτιμάται ότι 826.639 νοικοκυριά θεωρούνται σε κίνδυνο φτώχειας, με τα μέλη τους να ανέρχονται συνολικά σε 1.929.761 από τα 10.202.862 άτομα που ζουν σε ιδιωτικά νοικοκυριά στη χώρα. Ο κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις για παιδιά ηλικίας 0-17 ετών, γνωστός ως παιδική

φτώχεια, ανέρχεται στο 21,8%, παρουσιάζοντας ελαφρά μείωση κατά 0,6 ποσοστιαίες μονάδες από το 2022 (22,4%). Για τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών και τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω, ο κίνδυνος φτώχειας είναι 18,6% (έναντι 18,9% το 2022) και 17,6% (έναντι 15,8% το 2022), αντίστοιχα. Επίσης, το ποσοστό κινδύνου φτώχειας μειώθηκε κατά 0,3 ποσοστιαίες μονάδες για τους άνδρες, ενώ για τις γυναίκες αυξήθηκε κατά 0,4 ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα το 2023 σε σχέση με το 2022 (ΕΛΣΤΑΤ, 2024a)

Η σημασία του επιπέδου εκπαίδευσης για τον μετριασμό του κινδύνου φτώχειας είναι εμφανής καθώς τα υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης αντιστοιχούν σε χαμηλότερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας. Το 2023, τα άτομα που έχουν τελειώσει την προσχολική, την πρωτοβάθμια και την αρχική φάση της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας 27,5%, ενώ όσοι έχουν ολοκληρώσει το τελευταίο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση έχουν κίνδυνο 18,5%. . Όσοι έχουν ολοκληρώσει το πρώτο και δεύτερο στάδιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν τον χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας στο 6,7%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2024a)

Το 2023, ο συντελεστής Gini διαμορφώθηκε στο 31,8%, παρουσιάζοντας αύξηση 0,4 ποσοστιαίων μονάδων από το 2022 (Διάγραμμα 3.8). Αυτός ο αριθμός υποδηλώνει ότι εάν δύο άτομα επιλεγούν τυχαία από τον πληθυσμό, τα εισοδήματά τους αναμένεται να διαφέρουν κατά 31,8% του μέσου διαθέσιμου εισοδήματος. Από το 2015, σημειώθηκε μείωση της συνολικής ανισότητας κατά 2,4 ποσοστιαίες μονάδες (από 34,2% το 2015). (ΕΛΣΤΑΤ, 2024b)

Διάγραμμα 3.8

Δείκτης οικονομικής ανισότητας Gini. Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2024b

Το ποσοστό του πληθυσμού που στερείται τουλάχιστον 7 από τα 13 καθορισμένα αγαθά και υπηρεσίες, γνωστό ως το «ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει σοβαρή υλική και κοινωνική στέρηση Ευρώπη 2030», είναι 13,5%. Εν τω μεταξύ, το ποσοστό των ατόμων που στερούνται τουλάχιστον 4 από τα 9 καταγεγραμμένα αγαθά και υπηρεσίες, που αναφέρεται ως το «ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει σοβαρή υλική στέρηση-Ευρώπη 2020», ανέρχεται σε 16,6%. (ΕΛΣΤΑΤ, 2024c)

Τα κριτήρια που αναφέρθηκαν στο κεφάλαιο 3.1 αφορούν, πλέον, την υλική στέρηση (Ευρώπη 2020) και έχουν εισαχθεί 13 νέα κριτήρια για την υλική και κοινωνική στέρηση (Ευρώπη 2030). Το ποσοστό των ατόμων που αντιμετωπίζουν σοβαρή υλική και κοινωνική στέρηση καθορίζεται με την αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης με βάση το ποσοστό του πληθυσμού που δεν έχει τουλάχιστον 7 από έναν καθορισμένο κατάλογο 13 αγαθών και υπηρεσιών. (ΕΛΣΤΑΤ, 2024c) Αυτός ο κατάλογος περιέχει:

Στερήσεις σε επίπεδο νοικοκυριού:

1. Δυσκολίες ανταπόκρισης στην πληρωμή πάγιων λογαριασμών όπως ενοίκιο ή δόση δανείου της κύριας κατοικίας, λογαριασμοί ηλεκτρικού ρεύματος, νερού, αερίου κλπ., δόσεις πιστωτικών καρτών ή δόσεις δανείου για οικοσκευή, διακοπές κ.ά., ή αγορές με δόσεις
2. Οικονομική αδυναμία για πληρωμή μιας εβδομάδας διακοπών
3. Οικονομική αδυναμία για διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη ημέρα κοτόπουλο, κρέας, ψάρι ή λαχανικά ίσης θρεπτικής αξίας
4. Οικονομική αδυναμία για αντιμετώπιση έκτακτων, αλλά αναγκαίων δαπανών
5. Οικονομική αδυναμία να διαθέτουν ΙΧ επιβατηγό αυτοκίνητο
6. Οικονομική αδυναμία για ικανοποιητική θέρμανση το χειμώνα και δροσιά το καλοκαίρι
7. Οικονομική αδυναμία για αντικατάσταση επίπλων όταν αυτά φθείρονται ή καταστρέφονται

Στερήσεις σε επίπεδο μέλους του νοικοκυριού:

8. Οικονομική αδυναμία να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο
9. Οικονομική αδυναμία για αντικατάσταση των φθαρμένων ρούχων με καινούργια
10. Οικονομική αδυναμία να έχει δύο ζευγάρια υποδήματα
11. Οικονομική αδυναμία να ξοδεύει χρήματα, σχεδόν κάθε εβδομάδα, για τον εαυτό του

12. Οικονομική αδυναμία για συνάντηση με φίλους/συγγενείς για έναν καφέ/ποτό/γεύμα στο σπίτι τουλάχιστον μια φορά το μήνα

13. Οικονομική αδυναμία για συμμετοχή τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής με πληρωμή αντιτίμου

Αναφορικά με την υλική και κοινωνική στέρηση το 2023 (δείκτης «Ευρώπη 2030»), η έρευνα δείχνει πως ο συνολικός πληθυσμός σημείωσε μείωση κατά 0,4 ποσοστιαίες μονάδες από το 2022 (13,9%) όσον αφορά την υλική και κοινωνική στέρηση. Τα στοιχεία της έρευνας δείχνουν μια ελαφρά αύξηση της υλικής και κοινωνικής στέρησης μεταξύ των παιδιών ηλικίας 0-17 ετών, αυξημένη κατά 0,1 ποσοστιαίες μονάδες το 2023 (15,6%) σε σύγκριση με το 2022 (15,5%). Για τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω, σημειώθηκε αύξηση 1,5 ποσοστιαίας μονάδας στην υλική και κοινωνική στέρηση το 2023 (12,3%) σε σύγκριση με το 2022 (10,8%). Στην ηλικιακή ομάδα 18 έως 64 ετών, παρατηρήθηκε μείωση κατά 1,1 ποσοστιαίες μονάδες στην υλική και κοινωνική στέρηση το 2023 (13,5%) σε σύγκριση με το 2022 (14,6%). (ΕΛΣΤΑΤ, 2024c)

Η θετική πορεία διαφαίνεται και στα ποσοστά της ανεργίας. Ο συνολικός αριθμός των ανέργων ανήλθε σε 488.667, αντικατοπτρίζοντας μείωση 5,0% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και μείωση 12,5% σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Το ποσοστό ανεργίας για το τέταρτο τρίμηνο του 2023 καταγράφηκε στο 10,5%. Το ποσοστό αυτό ήταν 10,8% το προηγούμενο τρίμηνο (Γ 2023) και 11,9% το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους (Δ 2022). Ο αριθμός των απασχολουμένων ήταν 4.183.128, σημειώνοντας μείωση 1,7% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και αύξηση 1,2% σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. Ο αριθμός των ατόμων που ταξινομήθηκαν ως «άτομα εκτός εργατικού δυναμικού», δηλαδή αυτά που δεν απασχολούνται ή αναζητούν εργασία, ανήλθε συνολικά σε 4.360.932. Συγκεκριμένα, τα άτομα κάτω των 75 ετών αυτής της κατηγορίας ανήλθαν σε 3.126.273. Το ποσοστό τους αυξήθηκε κατά 3,1% σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο και μειώθηκε κατά 0,2% σε σχέση με το αντίστοιχο τρίμηνο του προηγούμενου έτους. (ΕΛΣΤΑΤ, 2024d)

3.2. Κοινωνικό κράτος και οικονομική κρίση

3.2.1. Τομείς που επηρεάστηκαν

Η οικονομική κρίση είχε βαθιές επιπτώσεις σε διάφορες πτυχές της κοινωνίας εκτός της φτώχειας, συμπεριλαμβανομένης της υγειονομικής περίθαλψης, της ψυχικής υγείας των

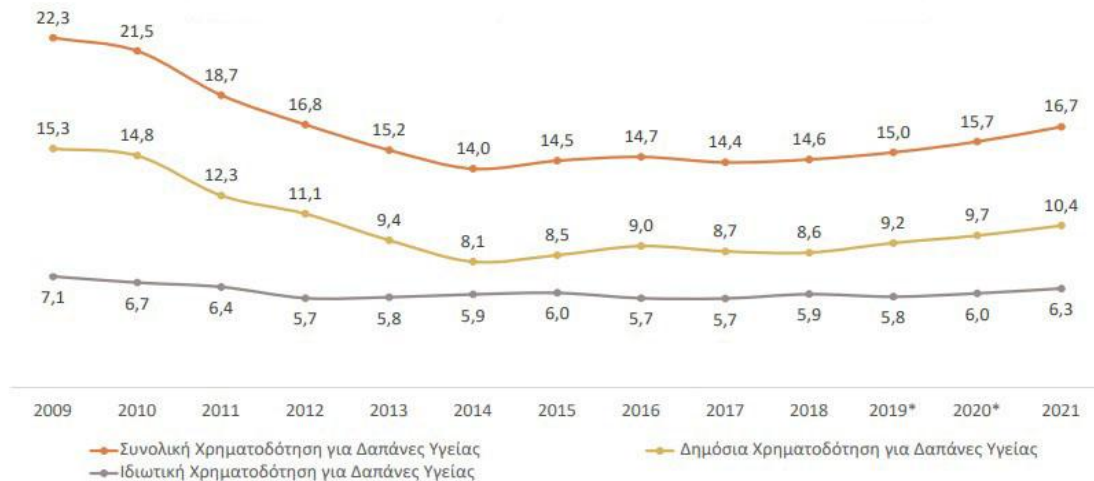
κατοίκων και της στέγασης στην Ελλάδα. Όσον αφορά την υγειονομική περίθαλψη, οι περικοπές προϋπολογισμού και οι περιορισμοί πόρων έχουν καταπονήσει το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης, οδηγώντας σε μειωμένη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες, μεγαλύτερους χρόνους αναμονής και μείωση της ποιότητας της περίθαλψης που παρέχεται στους ασθενείς. Επιπλέον, ο κλάδος της στέγασης έχει πληγεί σκληρά, με αυξανόμενα ποσοστά έξωσης, έλλειψη στέγης και ανεπαρκείς συνθήκες διαβίωσης, καθώς τα άτομα αγωνίζονται να αντέξουν οικονομικά τις πληρωμές ενοικίων ή στεγαστικών δανείων. Η οικονομική κρίση έχει δημιουργήσει έναν κύκλο επαναλαμβανόμενων αναταραχών σε αυτούς τους βασικούς τομείς, επιδεινώνοντας τις κοινωνικές ανισότητες και βαθαίνουν τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι ευάλωτοι πληθυσμοί στην Ελλάδα.

Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα είχε σημαντικό αντίκτυπο στον προϋπολογισμό της υγειονομικής περίθαλψης, οδηγώντας σε σοβαρούς περιορισμούς και προκλήσεις στο σύστημα υγειονομικής περίθαλψης. Καθώς η χώρα αντιμετώπιζε οικονομική αναταραχή, η κυβέρνηση αναγκάστηκε να εφαρμόσει μέτρα λιτότητας, συμπεριλαμβανομένων ουσιαστικών περικοπών στις δημόσιες δαπάνες για την υγειονομική περίθαλψη. Αυτές οι περικοπές στον προϋπολογισμό είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της χρηματοδότησης για νοσοκομεία, ιατρικές προμήθειες, μισθούς προσωπικού και βασικές υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης.

Την περίοδο 2008-2014, σημειώθηκαν αξιοσημείωτες αλλαγές στο συνολικό ανθρώπινο δυναμικό που απασχολείται στα ελληνικά νοσοκομεία:

- Το συνολικό εργατικό δυναμικό στα ελληνικά νοσοκομεία σημείωσε μείωση 13%.
- Το ιατρικό προσωπικό μειώθηκε κατά 5,7%, ενώ το νοσηλευτικό αυξήθηκε κατά 2,33%. Αντίθετα, οι βοηθοί νοσηλευτών παρουσίασαν μείωση 8,6%, το προσωπικό υποστήριξης μειώθηκε κατά 34%, οι επισκέπτες υγείας αυξήθηκαν κατά 3,4% και άλλες κατηγορίες προσωπικού παρουσίασαν μείωση 30%.(Ζαρωτή, 2017)

Οι δαπάνες στον τομέα της υγείας μειώθηκαν με την έναρξη της κρίσης το έτος 2009 με κατώτατο σημείο το 2014 με αρνητική μεταβολή 37,2%. Έκτοτε, υπήρξε σταδιακή αύξηση των δαπανών, με εξαίρεση το έτος 2017, μέχρι το έτος 2021. Τα στοιχεία υποδεικνύουν πως 13 χρόνια μετά από την έναρξη της κρίσης τα επίπεδα δαπανών για την υγεία συνεχίζουν και είναι μειωμένα από τα προ κρίσης επίπεδα κατά 25,1%.

Διάγραμμα 3.9

Συνολική, δημόσια και ιδιωτική χρηματοδότηση για δαπάνες υγείας (δισεκ. €)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2023

Εκτεταμένα ερευνητικά ευρήματα που τονίζουν την επιδείνωση της επίδρασης των δυσμενών οικονομικών συνθηκών στην ψυχική ευημερία υποδηλώνουν αύξηση των ψυχιατρικών διαταραχών σε κοινότητες που αντιμετωπίζουν σοβαρές οικονομικές κρίσεις. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας προειδοποιεί ότι η οικονομική ύφεση ενέχει σημαντικό κίνδυνο ψυχικής υγείας για το γενικό πληθυσμό, με τα πιο ευάλωτα κοινωνικά τμήματα να αντιμετωπίζουν τις πιο σοβαρές και άμεσες επιπτώσεις. Η παρατεταμένη και επιδεινούμενη οικονομική ύφεση στη χώρα μας είναι πολύ πιθανό να έχει ουσιαστικές και εκτεταμένες επιπτώσεις στην ψυχική υγεία του ελληνικού πληθυσμού. (Οικονόμου et al., 2018)

Στην παγκόσμια ερευνητική βιβλιογραφία, οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες και οι επιπτώσεις τους έχουν συσχετιστεί με διάφορα θέματα σωματικής και ψυχικής υγείας, ιδιαίτερα με την κατάθλιψη, η οποία θεωρείται η σημαντικότερη απειλή για την ψυχική ευημερία του πληθυσμού κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης. Οι βασικές διαστάσεις της οικονομικής ύφεσης που επηρεάζουν την ψυχική υγεία περιλαμβάνουν τη μείωση του εισοδήματος και την αύξηση της ανεργίας, με τις μελέτες να επικεντρώνονται κυρίως στη συσχέτιση μεταξύ των επιπέδων εισοδήματος και των ψυχικών διαταραχών. Για παράδειγμα, η επικράτηση της μείζονος κατάθλιψης στην Ελλάδα ήταν 3,3% το 2008, πριν χτυπήσει η κρίση. Μέσα σε ένα χρόνο, το ποσοστό αυτό υπερδιπλασιάστηκε στο 6,8% το 2009 και συνέχισε να αυξάνεται, φθάνοντας στο 8,2% το 2011 και στο 12,3% το 2013. Αντίθετα, η επικράτηση της γενικευμένης αγχώδους διαταραχής (ΓΑΔ) στον ελληνικό πληθυσμό παρέμεινε σχετικά σταθερός

παρά δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, με ποσοστά 3,7% το 2008, 3,8% το 2009 και 4% το 2011. Ωστόσο, τα άτομα που αντιμετωπίζουν σοβαρές οικονομικές προκλήσεις είχαν σημαντικά υψηλότερη πιθανότητα να βιώσουν μείζονα κατάθλιψη, με τετραπλάσια αύξηση σε σύγκριση με εκείνα που αντιμετωπίζουν ελάχιστη οικονομική ταλαιπωρία. (Οικονόμου et al., 2018)

Η οικονομική ύφεση στην Ελλάδα επιτάχυνε μια σοβαρή στεγαστική κρίση, βυθίζοντας πολλά άτομα σε επισφαλείς καταστάσεις διαβίωσης. Καθώς η χώρα αντιμετώπιζε οικονομική αναταραχή, επικράτησε μια έκρηξη εξώσεων, αστέγων και υποτυπωδών συνθηκών διαβίωσης. Ο συνδυασμός των αυξανόμενων ποσοστών ανεργίας, των περικοπών μισθών και του μειωμένου εισοδήματος των νοικοκυριών άφησε πολλούς άνικανους να αντέξουν οικονομικά τις πληρωμές ενοικίων ή στεγαστικών δανείων, ωθώντας τους προς τη στεγαστική ανασφάλεια. Οικογένειες σε όλη την Ελλάδα βρέθηκαν σε κίνδυνο να χάσουν τα σπίτια τους, με κάποιες να αναγκάζονται να ζουν σε υπερπλήρες ή ερειπωμένες κατοικίες, χωρίς βασικές ανέσεις και επαρκή στέγαση.

Η αύξηση του κόστους στέγασης, δηλαδή του συνολικού κόστους των νοικοκυριών για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών, είναι μια από τις κύριες αιτίες αποκλεισμού κατοικιών. Το κόστος στέγασης περιλαμβάνει τα έξοδα: ενοικίου (για όσους μένουν σε ενοικιαζόμενη κατοικία), δόσης στεγαστικού δανείου (για ιδιοκτήτες ακινήτων που απέκτησαν το σπίτι τους με επιδότηση δανείου), θέρμανσης, παροχής νερού, ρεύματος, τηλεφώνου και κοινής ωφελείας. Το υψηλό κόστος στέγασης απειλεί την ευημερία του νοικοκυριού και την οικονομική ασφάλεια. Τα νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος δαπανούν μεγάλο μέρος του οικογενειακού προϋπολογισμού τους για στέγαση, αφήνοντας περιορισμένους πόρους διαθέσιμους για άλλες βασικές ανάγκες όπως η εκπαίδευση, η υγειονομική περίθαλψη και η τροφή. (Τσολακίδου, 2021)

Το ποσοστό των ατόμων που μένουν σε κατοικία με στενότητα χώρου ανέρχεται σε 28,0% για το συνολικό πληθυσμό, 24,7% για εκείνους που δεν ταξινομούνται ως φτωχοί και 42,2% για άτομα που ζουν σε συνθήκες φτώχειας. Το 2022, το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε περιορισμένες κατοικίες είναι σημαντικά υψηλότερο μεταξύ της ηλικιακής ομάδας κάτω των 17 ετών, με τα ποσοστά να φτάνουν το 42,4% για το σύνολο του πληθυσμού, το 37,4% για το μη φτωχό τμήμα και το 59,5% για εκείνους που ταξινομούνται ως φτωχοί. Ένα σημαντικό 38,7% των φτωχών νοικοκυριών εκφράζει την αδυναμία του να αντέξουν οικονομικά επαρκή θέρμανση κατά τη διάρκεια του χειμώνα, σε αντίθεση με μόλις 14,1% μεταξύ των μη φτωχών

νοικοκυριών. Το ποσοστό των νοικοκυριών που αντιμετωπίζουν προκλήσεις με το κόστος στέγασης είναι 26,7%, με έντονη αντίθεση μεταξύ των φτωχών νοικοκυριών στο 84,5% και των μη φτωχών νοικοκυριών στο 13,3%. Επιπλέον, το 50,7% των φτωχών νοικοκυριών παλεύει με έγκαιρες πληρωμές πάγιων λογαριασμών, όπως αυτές για υπηρεσίες κοινής ωφέλειας όπως το ρεύμα και το νερό, σε σύγκριση με το 30,1% των μη φτωχών νοικοκυριών. (ΕΛΣΤΑΤ, 2023)

3.2.2. Υποβάθμιση του κοινωνικού μοντέλου

Το κοινωνικό κράτος της Ελλάδας επηρεάστηκε σημαντικά από την οικονομική κρίση που εκτυλίχθηκε το 2009, οδηγώντας σε μια σειρά από προκλήσεις και διαταραχές στα συστήματα κοινωνικής προστασίας της χώρας. Η κρίση αποκάλυψε τα τρωτά σημεία του ελληνικού κράτους πρόνοιας, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για επείγουσες μεταρρυθμίσεις και επενδύσεις για την αντιμετώπιση των κλιμακούμενων αιτημάτων για κοινωνικές υπηρεσίες και υποστήριξη.

Ειδικά για την Ελλάδα, είναι αξιοσημείωτο να τονιστεί ότι η έννοια του κράτους πρόνοιας αντιπροσωπεύει ένα σύστημα κοινωνικής προστασίας που είναι κάπως κατακερματισμένο, στηριζόμενο τόσο σε θεσμικές όσο και σε μη θεσμικές οντότητες. Χαρακτηρίζεται ως παράλογο και αποκομμένο από το κράτος, προσφέροντας περιορισμένη ποσότητα και ποιότητα παροχών, ανεπαρκές και άνισο φορολογικό σύστημα, ανεπαρκή χρηματοδότηση και κοινωνικές και ανισότητες μεταξύ των γενεών. Η ανάλυση αυτή υποδηλώνει ότι το φαινομενικά κοινωνικό κράτος στην Ελλάδα είναι δομημένο περισσότερο ως ένα σύστημα καθολικότητας, αναδιανομής εισοδήματος, ποιότητας υπηρεσιών, αποτελεσματικού δίκτυ ασφαλείας και απο-εμπορευματοποίησης των δημόσιων αγαθών. (Ρομπόλης, 2017)

Το κράτος πρόνοιας στην Ελλάδα έπαιξε ρόλο, σε κάποιο βαθμό, στην οικονομική κρίση μέσω των πρωτογενών συστημάτων του: του ασφαλιστικού συστήματος και του συστήματος υγείας. Ένα σημαντικό ζήτημα στο ελληνικό συνταξιοδοτικό σύστημα είναι οι επίμονες διαφορές στις κατά κεφαλήν παροχές και εισφορές μεταξύ των συνταξιούχων. Ο πολλαπλασιασμός πολλών ασφαλιστικών φορέων είχε ως αποτέλεσμα αξιοσημείωτες αποκλίσεις στο ασφαλιστικό σύστημα όσον αφορά τα επίπεδα εισοδήματος, τις παροχές, τα κριτήρια συνταξιοδότησης και τη διαδικασία αποχώρησης από το εργατικό δυναμικό. Η απουσία αναλογιστικών μελετών από αυτούς τους φορείς έχει συμβάλει σε οικονομικά ελλείμματα και μακροπρόθεσμες προκλήσεις

βιωσιμότητας στους τομείς των συντάξεων, της υγειονομικής περίθαλψης και της πρόνοιας. Η έλλειψη πρόβλεψης, εποπτείας και συντονισμού, σε συνδυασμό με γραφειοκρατικά εμπόδια και έλλειψη πραγματικής δέσμευσης από τα εποπτικά υπουργεία, διεύρυνε τα κενά μεταξύ των Ταμείων, οδηγώντας σε ουσιαστικό κατακερματισμό εντός του συστήματος. (Σαράφης & Μπούτσιου, 2013)

Η συζήτηση των «ελαττωμάτων» του ελληνικού κοινωνικού κράτους είναι απαραίτητη για την κατανόηση της αναποτελεσματικότητάς του, της ανάγκης για μεταρρύθμιση και εάν οι αλλαγές που υλοποιούνται στο πλαίσιο των «μνημονιακών» συμφωνιών αντιμετωπίζουν ή επιδεινώνουν τις υπάρχουσες ελλείψεις. Ο ιδιαίτερα χαμηλός αναδιανεμητικός αντίκτυπος πηγάζει κυρίως από την έλλειψη θεμελίωσης οικουμενικών αξιών που θα καθοδηγούν την επέκταση των κοινωνικών δαπανών στη χώρα. Αντίθετα, η διαμόρφωση και λειτουργία κοινωνικών προγραμμάτων χαρακτηρίστηκε από πόλωση, κατακερματισμό και μεροληψία. Δύο βασικές πτυχές καθορίζουν το προφίλ του κράτους πρόνοιας στην Ελλάδα πριν από την κρίση: ο «υβριδικός» χαρακτήρας της κοινωνικής προστασίας σε σημαντικούς τομείς πολιτικής (όπως η κοινωνική ασφάλιση, η υγειονομική περίθαλψη, η κοινωνική πρόνοια και η φροντίδα) και το ιστορικό βάθος στη δημιουργία ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας. Η συνύπαρξη διαφορετικών οργανωτικών αρχών σε διαφορετικούς τομείς κοινωνικής προστασίας περικλείει το πρώτο χαρακτηριστικό, ενώ το δεύτερο χαρακτηριστικό αντανακλά την εκτεταμένη ιστορική εξέλιξη των δομών κοινωνικής πρόνοιας. (Πετμεζίδου, 2013)

Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου εθνικού συστήματος υγειονομικής περίθαλψης που θα περιλαμβάνει τα επίπεδα πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας περίθαλψης παραμένει ημιτελής μέχρι σήμερα. Ο επίμονος κατακερματισμός και η ανισότητα που απορρέουν από το πλήθος των ταμείων ασφάλισης υγείας είχαν αρνητικές επιπτώσεις, ιδιαίτερα στην πρωτοβάθμια περίθαλψη, οδηγώντας σε σταθερά υψηλά επίπεδα ιδιωτικών δαπανών υγειονομικής περίθαλψης. Οι υπηρεσίες κοινωνικής αρωγής και φροντίδας παρέμειναν βασικές λειτουργίες του κράτους πρόνοιας, με αποτέλεσμα ένα κυρίαρχο οικογενειοκεντρικό μοντέλο όπου οι οικογένειες, κυρίως γυναίκες, φέρουν την ευθύνη για την αντιμετώπιση των αναγκών κοινωνικής φροντίδας. Επιπλέον, η αργή εξέλιξη των θεσμικών αλλαγών και η ιστορική εξέλιξη του ελληνικού κοινωνικού κράτους έχουν συμβάλει στον περιορισμένο αναδιανεμητικό αντίκτυπο των κοινωνικών προγραμμάτων. Σε σύγκριση με τη βορειοδυτική Ευρώπη, η επέκταση των κοινωνικών δικαιωμάτων και προγραμμάτων στην Ελλάδα σημειώθηκε

σε μια συμπτυκνωμένη περίοδο, με αποτέλεσμα την ασθενέστερη ανάπτυξη νέων δομών και θεσμών. (Πετμεζίδου, 2013)

3.3. Εφαρμογή κρατικών πολιτικών

3.3.1. Οικονομικές πολιτικές πριν από την κρίση: μια κριτική ανάλυση

Η περίοδος που οδήγησε στην ελληνική οικονομική κρίση, η οποία ξέσπασε το 2009, σηματοδεύτηκε από μια σειρά οικονομικών πολιτικών που έκτοτε εξετάστηκαν εξονυχιστικά για το ρόλο τους στην οικονομική πτώση της χώρας (OECD, 2009). Οι βασικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα πριν από τη κρίση καθώς και τα ευρύτερα οικονομικά αποτελέσματα που προέκυψαν είναι τα εξής:

a. Δημοσιονομικές πολιτικές και δημόσιο χρέος

Ένας από τους σημαντικότερους τομείς πολιτικής ήταν η δημοσιονομική διαχείριση. Στα χρόνια που προηγήθηκαν της κρίσης, οι δημοσιονομικές πολιτικές της Ελλάδας χαρακτηρίζονταν από σημαντική αύξηση των δημόσιων δαπανών και χαλάρωση των φορολογικών μέτρων. Οι πολιτικές αυτές αποτελούσαν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για την τόνωση της οικονομικής ανάπτυξης και την ενίσχυση των δημόσιων υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των Ελλήνων πολιτών και την προώθηση μιας πιο ανταγωνιστικής οικονομίας (Smith and Villa, 2010).

Η προσέγγιση της κυβέρνησης στη δημοσιονομική διαχείριση, ωστόσο, είχε αρκετούς επικριτές. Ορισμένοι οικονομολόγοι υποστήριζαν ότι οι επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές δεν συνοδεύτηκαν από αντίστοιχες αυξήσεις της παραγωγικότητας, οι οποίες θα μπορούσαν να βοηθήσουν στη διατήρηση της ανάπτυξης και στην απορρόφηση των αυξημένων δαπανών (Papaconstantinou, 2016). Αντ' αυτού, τα ελλείμματα του προϋπολογισμού αυξήθηκαν και το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδας ανέβηκε σε ανησυχητικά επίπεδα.

Μέχρι το 2009, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας είχε φτάσει το 113% του ΑΕΠ της, ποσοστό πολύ υψηλότερο από τα κριτήρια σταθερότητας που έθεσε η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία απαιτούσε από τα κράτη μέλη να διατηρήσουν τα επίπεδα χρέους τους κάτω από το 60% του ΑΕΠ (European Communities, 2009). Αυτή η ταχεία συσσώρευση χρέους οφειλόταν εν μέρει στη χρήση λογιστικών πρακτικών από την κυβέρνηση που δημιουργήθηκαν με τρόπο ώστε να συγκαλύψει την πραγματική έκταση

των ελλειμμάτων, μια πρακτική που ήρθε στο φως μετά την εκλογή νέας κυβέρνησης τον Οκτώβριο του 2009.

Η αποκάλυψη των πραγματικών επιπέδων του χρέους σόκαρε τις διεθνείς αγορές και οδήγησε σε υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας από μεγάλους οίκους αξιολόγησης. Αυτή η υποβάθμιση κατέστησε όλο και πιο δύσκολο και ακριβό για την Ελλάδα να δανειστεί χρήματα από τις διεθνείς αγορές, επιδεινώνοντας τις δημοσιονομικές προκλήσεις που αντιμετώπιζε η χώρα (Hyppolite and Zucman, 1997).

Ως απάντηση στην κρίση, η Ελλάδα αναγκάστηκε να εφαρμόσει μια σειρά μέτρων λιτότητας, συμπεριλαμβανομένων σημαντικών περικοπών στις δημόσιες δαπάνες και αυξήσεων στη φορολογία, σε μια προσπάθεια να αποκαταστήσει τη δημοσιονομική βιωσιμότητα και να ανακτήσει την εμπιστοσύνη των διεθνών επενδυτών (Varoufakis and Mason, 2011). Τα μέτρα αυτά, ωστόσο, είχαν σημαντικό κοινωνικό και οικονομικό κόστος, οδηγώντας σε εκτεταμένες διαμαρτυρίες και συμβάλλοντας στην παρατεταμένη ύφεση στη χώρα.

Η εμπειρία των δημοσιονομικών πολιτικών και του δημόσιου χρέους της Ελλάδας πριν από τη χρηματοπιστωτική κρίση χρησιμεύει ως προειδοποιητική ιστορία σχετικά με τους κινδύνους του μη βιώσιμου δημόσιου δανεισμού και τη σημασία της διαφανούς και υπεύθυνης δημοσιονομικής διαχείρισης, ιδίως στο πλαίσιο μιας νομισματικής ένωσης όπως η ευρωζώνη (Limniotis, 2016).

b. Διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις και ανταγωνιστικότητα

Ένας άλλος τομέας εστίασης ήταν οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας.

Σε μια προσπάθεια να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και να προωθηθεί η μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη, η ελληνική κυβέρνηση ξεκίνησε μια σειρά διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων κατά τα έτη που προηγήθηκαν της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές αποσκοπούσαν στον εκσυγχρονισμό της οικονομίας, στη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών βιομηχανιών στη διεθνή σκηνή (OECD, 2009).

Βασικοί τομείς εστίασης για αυτές τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις περιλάμβαναν την ευελιξία της αγοράς εργασίας, τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος και την ιδιωτικοποίηση κρατικών επιχειρήσεων. Η κυβέρνηση προσπάθησε να μειώσει τα γραφειοκρατικά εμπόδια στην επιχειρηματική δραστηριότητα, να απλοποιήσει τα

φορολογικά συστήματα και να δημιουργήσει ένα ευνοϊκότερο περιβάλλον για ξένες επενδύσεις.

Οι μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας αποσκοπούσαν στην αύξηση της ευελιξίας με τη χαλάρωση των αυστηρών νόμων για την προστασία της απασχόλησης, οι οποίοι θεωρήθηκαν ότι εμποδίζουν την αποτελεσματική κατανομή των πόρων εργασίας. Ο στόχος ήταν να καταστεί ευκολότερο για τις επιχειρήσεις να προσλαμβάνουν και να απολύουν εργαζόμενους, μειώνοντας έτσι το κόστος εργασίας και αυξάνοντας την ανταγωνιστικότητα. Ωστόσο, αυτές οι μεταρρυθμίσεις συνάντησαν σημαντική αντίσταση από τα εργατικά συνδικάτα και άλλα τμήματα του εργατικού δυναμικού, που φοβούνταν την εργασιακή ανασφάλεια και τη διάβρωση των δικαιωμάτων των εργαζομένων (Papanastasiou and Papatheodorou, 2018).

Οι μεταρρυθμίσεις του συνταξιοδοτικού συστήματος ήταν επίσης σε υψηλή προτεραιότητα. Το συνταξιοδοτικό σύστημα της Ελλάδας χαρακτηριζόταν από πρόωρες ηλικίες συνταξιοδότησης και γενναιόδωρες παροχές, οι οποίες επέβαλαν σημαντική δημοσιονομική επιβάρυνση στην κυβέρνηση. Οι μεταρρυθμίσεις αποσκοπούσαν στην αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης, στην προσαρμογή των συνταξιοδοτικών παροχών και στη βελτίωση της βιωσιμότητας του συστήματος. Αυτές οι αλλαγές ήταν απαραίτητες για την αντιμετώπιση των μακροπρόθεσμων δημοσιονομικών προκλήσεων, αλλά δεν ήταν αποδεκτές από το κοινό, γεγονός που συνέβαλε στην κοινωνική αναταραχή.

Η ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων ήταν ένα άλλο συστατικό της ατζέντας διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η κυβέρνηση πίστευε ότι η μεταβίβαση της ιδιοκτησίας και της διαχείρισης αυτών των επιχειρήσεων στον ιδιωτικό τομέα θα οδηγούσε σε αυξημένη αποτελεσματικότητα, καινοτομία και επενδύσεις. Ενώ ορισμένες ιδιωτικοποιήσεις ήταν επιτυχείς, άλλες αντιμετώπισαν πολιτικές και δημόσιες αντιδράσεις, οδηγώντας σε καθυστερήσεις και περιορισμένη πρόοδο σε αυτόν τον τομέα .

Παρά τις προσπάθειες της κυβέρνησης, οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις δεν εφαρμόστηκαν πλήρως ή εφαρμόστηκαν μόνο εν μέρει πριν από το ξέσπασμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης. Ο αργός ρυθμός των μεταρρυθμίσεων και η πολιτική και κοινωνική αντίσταση που συνάντησε είχαν ως αποτέλεσμα να μην επιτευχθούν εγκαίρως οι επιθυμητές βελτιώσεις στην ανταγωνιστικότητα ώστε να αποφευχθεί η κρίση (Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2010).

c. Πολιτικές Χρηματοπιστωτικού Τομέα

Η ελληνική κυβέρνηση εφάρμοσε, επίσης, πολιτικές με στόχο την απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα για την προώθηση του δανεισμού και των επενδύσεων. Αυτά περιλάμβαναν μέτρα για τη μείωση της γραφειοκρατίας και την αύξηση της διαφάνειας. Ενώ οι πολιτικές αυτές αποσκοπούσαν στην ενίσχυση του χρηματοπιστωτικού συστήματος, δεν συνοδεύονταν από επαρκή ρυθμιστική εποπτεία. Αυτή η παράλειψη επέτρεψε ριψοκίνδυνες πρακτικές δανεισμού, οι οποίες, σε συνδυασμό με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, οδήγησαν σε σημαντική χρηματοπιστωτική αστάθεια στην Ελλάδα (OECD, 2009).

Βασικές πτυχές αυτών των πολιτικών του χρηματοπιστωτικού τομέα περιλάμβαναν την επαναπροσδιορισμό των τραπεζικών δραστηριοτήτων, την προώθηση της χρηματοπιστωτικής καινοτομίας και την ενθάρρυνση των ξένων επενδύσεων στον χρηματοπιστωτικό τομέα. Η κυβέρνηση επεδίωξε επίσης να βελτιώσει το ρυθμιστικό πλαίσιο για να διασφαλίσει τη σταθερότητα και την ακεραιότητα του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

Οι προσπάθειες επαναπροσδιορισμού επικεντρώθηκαν στη μείωση των φραγμών εισόδου νέων τραπεζών και χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, στην απλούστευση των διαδικασιών για τις τραπεζικές πράξεις και στη διευκόλυνση ενός πιο ποικίλου φάσματος χρηματοπιστωτικών προϊόντων και υπηρεσιών. Στόχος ήταν η προώθηση του ανταγωνισμού και της καινοτομίας στον τραπεζικό τομέα, παρέχοντας τελικά στους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις καλύτερες και πιο προσιτές χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες.

Η προώθηση της χρηματοοικονομικής καινοτομίας ήταν ένας άλλος στόχος πολιτικής, με την κυβέρνηση να ενθαρρύνει την υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και την ανάπτυξη νέων χρηματοδοτικών εργαλείων. Αυτό θεωρήθηκε ζωτικής σημασίας για τη διατήρηση της ανταγωνιστικότητας του ελληνικού χρηματοπιστωτικού τομέα σε ένα ταχέως μεταβαλλόμενο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό τοπίο.

Η ενθάρρυνση των ξένων επενδύσεων στον χρηματοπιστωτικό τομέα αποτέλεσε, επίσης, προτεραιότητα. Η κυβέρνηση πίστευε ότι η προσέλκυση ξένων τραπεζών και επενδυτών θα έφερνε τα απαραίτητα κεφάλαια, τεχνογνωσία και βέλτιστες πρακτικές, ενισχύοντας περαιτέρω το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα. Για το σκοπό αυτό, εφαρμόστηκαν πολιτικές για να καταστεί ελκυστικότερο το επενδυτικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων φορολογικών κινήτρων και εξορθολογισμένων επενδυτικών διαδικασιών.

Ωστόσο, ενώ αυτές οι πολιτικές αποσκοπούσαν στον εκσυγχρονισμό του χρηματοπιστωτικού τομέα, δεν ήταν χωρίς προκλήσεις και επικρίσεις. Οι επικριτές υποστήριξαν ότι τα μέτρα απορρύθμισης και απελευθέρωσης πήγαν πολύ μακριά, οδηγώντας σε έλλειψη εποπτείας και αύξηση των επικίνδυνων πρακτικών δανεισμού. Αυτό ήταν ιδιαίτερα εμφανές στην περίπτωση τραπεζικών χρηματοδοτήσεων, όπου η εύκολη πίστωση τροφοδότησε μια φούσκα η οποία αργότερα θα έσκαγε, συμβάλλοντας στη χρηματοπιστωτική κρίση.

Στον απόηχο της κρίσης, η Ελλάδα, μαζί με άλλες χώρες, χρειάστηκε να επαναξιολογήσει τις πολιτικές της για τον χρηματοπιστωτικό τομέα, εστιάζοντας στην ενίσχυση της ρύθμισης, στη βελτίωση της διαφάνειας και στην ενίσχυση της ανθεκτικότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος σε κλυδωνισμούς (International Monetary Fund, 2013).

3.3.2. Πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας στην Ελλάδα μετά την κρίση

Στον απόηχο της οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2009, η Ελλάδα αντιμετώπισε σημαντική αύξηση των ποσοστών φτώχειας, καθώς η ανεργία εκτινάχθηκε στα ύψη και τα δημόσια οικονομικά έφτασαν στα όριά τους. Η ελληνική κυβέρνηση, μαζί με τους διεθνείς εταίρους της, εφάρμοσε μια σειρά πολιτικών με στόχο την αντιμετώπιση του αυξανόμενου ζητήματος της φτώχειας και τη στήριξη των πιο ευάλωτων τμημάτων του πληθυσμού. Αυτή η ανάλυση διερευνά τις βασικές πολιτικές ανακούφισης της φτώχειας που υιοθετήθηκαν στην Ελλάδα μετά την κρίση, την αποτελεσματικότητά τους και τις συνεχιζόμενες προκλήσεις στην καταπολέμηση της φτώχειας.

1. Προγράμματα Κοινωνικής Πρόνοιας

Μία από τις κύριες απαντήσεις στην αύξηση της φτώχειας ήταν η επέκταση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας. Η κυβέρνηση εισήγαγε μέτρα όπως αυξημένες πληρωμές κοινωνικής πρόνοιας, διευρυμένα επιδόματα ανεργίας και ενισχυμένη στήριξη για οικογένειες χαμηλού εισοδήματος και ηλικιωμένους. Τα προγράμματα αυτά σχεδιάστηκαν για να παρέχουν ένα δίκτυο ασφαλείας για όσους είχαν πέσει στη φτώχεια λόγω απώλειας θέσεων εργασίας ή μειωμένου εισοδήματος.

Ένα από τα βασικά μέτρα ήταν η ενίσχυση των πληρωμών κοινωνικής πρόνοιας. Αυτό συνεπαγόταν την αύξηση του ποσού της οικονομικής βοήθειας που παρέχεται σε νοικοκυριά χαμηλού εισοδήματος, ανέργους και άλλες μειονεκτούσες ομάδες. Ο στόχος

ήταν να διασφαλιστεί ότι αυτά τα άτομα και οι οικογένειες είχαν αρκετούς πόρους για να καλύψουν τις βασικές τους ανάγκες, όπως τροφή, στέγη και υγειονομική περίθαλψη.

Μια άλλη σημαντική πτυχή ήταν η επέκταση των επιδομάτων ανεργίας. Δεδομένων των αυξανόμενων ποσοστών ανεργίας, η κυβέρνηση παράτεινε τη διάρκεια των παροχών και, σε ορισμένες περιπτώσεις, αύξησε το ποσό τους. Αυτό ήταν ζωτικής σημασίας για τη στήριξη όσων είχαν χάσει τη δουλειά τους και αγωνίζονταν να βρουν νέες ευκαιρίες απασχόλησης (OECD, 2016).

Ενισχύθηκε επίσης η στήριξη των οικογενειών χαμηλού εισοδήματος. Προγράμματα όπως το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης εισήχθησαν ή επεκτάθηκαν για να παρέχουν πρόσθετη οικονομική βοήθεια σε οικογένειες με παιδιά, μονογονεϊκά νοικοκυριά και άτομα με μέλη με αναπηρία. Τα προγράμματα αυτά είχαν ως στόχο να προστατεύσουν τους πιο ευάλωτους από το κύριο βάρος της οικονομικής ύφεσης και να διασφαλίσουν ότι τα παιδιά, ειδικότερα, προστατεύονταν από τη φτώχεια.

Για τους ηλικιωμένους, εφαρμόστηκαν συνταξιοδοτικές μεταρρυθμίσεις για τη διασφάλιση του εισοδήματός τους. Παρά την ανάγκη για βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος, ελήφθησαν μέτρα για την πρόληψη περικοπών που θα επηρέαζαν δυσανάλογα τους χαμηλοσυνταξιούχους. Σε ορισμένες περιπτώσεις, θεσπίστηκαν ή αυξήθηκαν εγγυήσεις ελάχιστης σύνταξης για να διασφαλιστεί ότι οι συνταξιούχοι είχαν ένα βασικό επίπεδο ασφάλειας εισοδήματος (OECD, 2018).

Αυτά τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας ήταν μέρος μιας ευρύτερης στρατηγικής για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Σχεδιάστηκαν όχι μόνο για να παρέχουν άμεση οικονομική ανακούφιση αλλά και για να υποστηρίξουν την επανένταξη των ωφελούμενων στο εργατικό δυναμικό και την κοινωνία. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτών των προγραμμάτων αμφισβητήθηκε από τους δημοσιονομικούς περιορισμούς που επέβαλε η οικονομική κρίση και την ανάγκη ευρύτερων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων για τη διασφάλιση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητάς τους (IMF, 2015).

Παρά τις προκλήσεις αυτές, η επέκταση των προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας στην Ελλάδα διαδραμάτισε κρίσιμο ρόλο στον μετριασμό των επιπτώσεων της κρίσης στους πιο ευάλωτους πληθυσμούς.

2. Σύστημα Ελάχιστου Εισοδήματος

Η θέσπιση ενός Συστήματος Ελάχιστου Εισοδήματος (ΣΕΕ) ήταν μια σημαντική εξέλιξη πολιτικής με στόχο να διασφαλιστεί ότι όλοι οι Έλληνες πολίτες είχαν πρόσβαση σε ένα βασικό επίπεδο εισοδήματος. Το ΣΕΕ παρείχε οικονομική βοήθεια σε

άτομα και οικογένειες των οποίων το εισόδημα έπεφτε κάτω από ένα ορισμένο όριο, συμβάλλοντας στην άμβλυση της ακραίας φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Το Σύστημα Ελάχιστου Εισοδήματος θεσπίστηκε στην Ελλάδα ως άμεση απάντηση στην οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2009. Το ΣΕΕ είναι ένα πρόγραμμα κοινωνικής πρόνοιας που έχει σχεδιαστεί για να παρέχει ένα δίκτυ ασφαλείας για άτομα και οικογένειες των οποίων το εισόδημα πέφτει κάτω από ένα ορισμένο όριο, διασφαλίζοντας ότι έχουν πρόσβαση σε ένα ελάχιστο επίπεδο οικονομικής στήριξης για την κάλυψη των βασικών αναγκών τους. Το καθεστώς αποτελεί βασική συνιστώσα της στρατηγικής της Ελλάδας για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, ιδίως σε μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από υψηλή ανεργία και μείωση των εισοδημάτων των νοικοκυριών.

Οι πρωταρχικοί στόχοι του ΣΕΕ είναι:

- Ανακούφιση της φτώχειας με την παροχή ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος σε όσους έχουν ανάγκη.
- Προώθηση της κοινωνικής ένταξης διασφαλίζοντας ότι όλοι οι πολίτες έχουν πρόσβαση σε βασικά πρότυπα διαβίωσης.
- Λειτουργεί ως προσωρινός μηχανισμός στήριξης για όσους αναζητούν επαναπασχόληση ή παρακολουθούν κατάρτιση.
- Ενθάρρυνση της αποτελεσματικής χρήσης των πόρων κοινωνικής πρόνοιας με τη στόχευση της βοήθειας σε όσους έχουν μεγαλύτερη ανάγκη (Directorate-General for Economic and Financial Affairs, 2023)

3. Μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας

Για να αντιμετωπίσει τα βαθύτερα αίτια της φτώχειας, η ελληνική κυβέρνηση ξεκίνησε, επίσης, μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας. Αυτές οι μεταρρυθμίσεις αποσκοπούσαν στη δημιουργία πιο ευέλικτων συνθηκών απασχόλησης, στη μείωση του κόστους εργασίας και στην ενθάρρυνση των προσλήψεων. Τα βασικά μέτρα περιλάμβαναν αλλαγές στο σύστημα συλλογικών διαπραγματεύσεων, χαλάρωση των περιορισμών στη μερική απασχόληση και εισαγωγή περισσότερων προγραμμάτων μαθητείας και επαγγελματικής κατάρτισης. Οι πρωτοβουλίες αυτές αποσκοπούσαν στην αύξηση των ευκαιριών απασχόλησης και στη μείωση της μακροχρόνιας ανεργίας (OECD, 2016).

4. Εκπαίδευση και κατάρτιση

Αναγνωρίζοντας ότι η εκπαίδευση και η κατάρτιση είναι ζωτικής σημασίας για το σπάσιμο του κύκλου της φτώχειας, η κυβέρνηση επένδυσε σε προγράμματα που αποσκοπούν στη βελτίωση των δεξιοτήτων και της δυνατότητας για απασχόληση. Αυτά περιλάμβαναν προγράμματα εκπαίδευσης και επανακατάρτισης ενηλίκων, καθώς και πρωτοβουλίες για τη μείωση των ποσοστών πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου και τη βελτίωση της ποιότητας της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Με την ενίσχυση του ανθρώπινου κεφαλαίου, οι πολιτικές αυτές επεδίωξαν να εξοπλίσουν το εργατικό δυναμικό με τις απαραίτητες δεξιότητες για να προσαρμοστεί σε μια μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας (European Court of Auditors, 2017).

5. Πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη

Η διασφάλιση της πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη για όσους ζουν σε συνθήκες φτώχειας ήταν μια άλλη προτεραιότητα πολιτικής. Η κυβέρνηση εργάστηκε για να διατηρήσει και, σε ορισμένες περιπτώσεις, να επεκτείνει τις υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, ιδίως για τις ευάλωτες ομάδες. Αυτό περιλάμβανε μέτρα για την προστασία του Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ) και την παροχή δωρεάν ή μειωμένου κόστους ιατρικών υπηρεσιών σε άτομα και οικογένειες χαμηλού εισοδήματος.

Παρά τις προσπάθειες αυτές, η καταπολέμηση της φτώχειας στην Ελλάδα έχει αντιμετωπίσει πολλές προκλήσεις. Το βάθος της οικονομικής κρίσης και τα αυστηρά μέτρα λιτότητας που επιβλήθηκαν στο πλαίσιο των συμφωνιών διάσωσης της χώρας περιόρισαν την ικανότητα της κυβέρνησης να επενδύσει σε κοινωνικά προγράμματα. Επιπλέον, η αποτελεσματικότητα ορισμένων πολιτικών παρεμποδίστηκε από γραφειοκρατικές ανεπάρκειες και τον αργό ρυθμό εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1. Εισαγωγή

Όπως αποδεικνύεται από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η οικονομική κρίση του 2008 είχε αξιοσημείωτο αντίκτυπο στα επίπεδα φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ιδιαίτερα στην Ελλάδα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει να διερευνήσει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στα ποσοστά φτώχειας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με ιδιαίτερη έμφαση στην Ελλάδα. Ο πρωταρχικός στόχος είναι να εξεταστεί πώς η οικονομική κρίση του 2008 έχει αυξήσει την ευπάθεια των ατόμων και των νοικοκυριών στη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Αυτό το κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στη διεξαγωγή μιας ποσοτικής ανάλυσης για την αξιολόγηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στη φτώχεια στην Ελλάδα. Θα περιγράφει τον σχεδιασμό της έρευνας, τη μεθοδολογία δειγματοληψίας, τον πληθυσμό-στόχο, καθώς και τα ερευνητικά εργαλεία και τις τεχνικές συλλογής και ανάλυσης δεδομένων που χρησιμοποιούνται στη μελέτη.

4.2. Μεθοδολογία έρευνας

Για την επίτευξη των στόχων της έρευνας χρησιμοποιήθηκε ποσοτική μεθοδολογία έρευνας, με τη χρήση ερωτηματολογίου ως κύριο εργαλείο συλλογής δεδομένων. Το ερωτηματολόγιο δομήθηκε έτσι ώστε να συλλέγει δεδομένα σχετικά με τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων, το μορφωτικό υπόβαθρο, την κατάσταση απασχόλησης, το εισόδημα, τα οικονομικά χαρακτηριστικά και τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 σε αυτούς.

Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο αξιολογεί τις αντιλήψεις των συμμετεχόντων για τις τρέχουσες συνθήκες στην Ελλάδα σχετικά με τη φτώχεια, την υγειονομική περίθαλψη και την εκπαίδευση. Περιλαμβάνει ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και σε κλίμακα Likert για την ακριβή λήψη των σχολίων των συμμετεχόντων. Οι ερωτήσεις καλύπτουν διάφορες πτυχές της οικονομικής κρίσης και τις επιπτώσεις της στις οικονομικές συνθήκες των Ελλήνων ιδιωτών και στα κρατικά οφέλη. Αρχικά, οι συμμετέχοντες έπρεπε να παράσχουν πληροφορίες σχετικά με την εργασιακή τους κατάσταση, το

φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εισοδήματος, το μορφωτικό επίπεδο και την οικονομική τους κατάσταση.

4.3. Δείγμα έρευνας

Η επιτυχία μιας έρευνας εξαρτάται από την ποιότητα του δείγματος, τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού του δείγματος και την αναλυτική προσέγγιση που χρησιμοποιείται.

Το δείγμα αυτής της μελέτης αποτελείται από εκατόν τρία 174 άτομα ηλικίας 18 ετών και άνω, που κατοικούν στην Ελλάδα, που περιλαμβάνει φοιτητές, εργαζόμενους ενήλικες, επιχειρηματίες, αγρότες, συνταξιούχους, μισθωτούς και άνεργους. Επιλέχθηκαν μέσω μη τυχαίας δειγματοληψίας, συγκεκριμένα δείγματα ευκολίας και όχι αντιπροσωπευτικού. Παρόλα αυτά, οι απαντήσεις που συγκεντρώθηκαν μπορούν να προσφέρουν πολύτιμες γνώσεις για τις ερευνητικές υποθέσεις και τα ερωτήματα που περιγράφονται. Στην περίπτωση ενός δείγματος ευκολίας ή δείγματος μη πιθανότητας, οι συμμετέχοντες επιλέγονται με βάση την προσβασιμότητα, τη διαθεσιμότητα και την προθυμία τους να συμμετάσχουν στην έρευνα. (Creswell, 2011)

4.4. Περιγραφή σχεδιασμού έρευνας

Για τη σχεδίαση της έρευνας, διατυπώθηκαν συγκεκριμένα ερωτήματα και υποθέσεις, παράλληλα με την αποσαφήνιση των ερευνητικών στόχων.

Κύριοι ερευνητικοί στόχοι είναι οι εξής:

1. Διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ της οικονομικής κρίσης του 2008 και των επιπέδων φτώχειας. Η μελέτη στοχεύει να αναλύσει πώς η οικονομική ύφεση που προκλήθηκε από τη χρηματοπιστωτική κρίση έχει επηρεάσει τα ποσοστά φτώχειας στον επιλεγμένο πληθυσμό. Εξετάζοντας τις επιπτώσεις της κρίσης στα επίπεδα εισοδήματος, τις ευκαιρίες απασχόλησης, τα προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας και τη συνολική οικονομική σταθερότητα, η έρευνα επιδιώκει να δημιουργήσει μια σαφή σύνδεση μεταξύ της οικονομικής κρίσης του 2008 και της επικράτησης της φτώχειας.
2. Διερεύνηση σύνδεσης μεταξύ της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 και της ανεργίας. Η μελέτη στοχεύει να διερευνήσει πώς η οικονομική αναταραχή που προκύπτει από τη χρηματοπιστωτική κρίση έχει επηρεάσει τη διαθεσιμότητα θέσεων εργασίας, την ασφάλεια της εργασίας και τις γενικές τάσεις της ανεργίας εντός των καθορισμένων δημογραφικών στοιχείων.

3. Ένας, ακόμη, ερευνητικός στόχος είναι η διερεύνηση της παρουσίας αβεβαιότητας στα ελληνικά νοικοκυριά λόγω της οικονομικής κρίσης. Η μελέτη στοχεύει να εξετάσει πώς η οικονομική αστάθεια που προκλήθηκε από την κρίση έχει οδηγήσει σε οικονομική ανασφάλεια, άγχος και απρόβλεπτο στα νοικοκυριά στην Ελλάδα. Αναλύοντας παράγοντες όπως η αστάθεια του εισοδήματος, η εργασιακή ανασφάλεια, η στεγαστική αστάθεια και το συνολικό οικονομικό στρες που βιώνουν τα νοικοκυριά μετά την κρίση, η έρευνα επιδιώκει να δημιουργήσει μια σύνδεση μεταξύ της οικονομικής κρίσης του 2008 και της αβεβαιότητας που επικρατεί στα ελληνικά νοικοκυριά.
4. Ένας ερευνητικός στόχος είναι να διερευνήσει τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά στην Ελλάδα στην εκπλήρωση των οικονομικών τους υποχρεώσεων. Η μελέτη στοχεύει να διερευνήσει τον βαθμό στον οποίο η οικονομική κρίση του 2008 επηρέασε την ικανότητα των νοικοκυριών να εκπληρώσουν τις οικονομικές τους υποχρεώσεις, όπως η πληρωμή λογαριασμών, δανείων και άλλων βασικών εξόδων.
5. Επίσης, ένας ακόμα ερευνητικός στόχος είναι η διερεύνηση της πιθανής υποβάθμισης των κοινωνικών παροχών, ειδικότερα της δημόσιας εκπαίδευσης και του δημόσιου συστήματος υγείας, μετά την οικονομική κρίση του 2008. Η μελέτη στοχεύει να αξιολογήσει τον αντίκτυπο της οικονομικής ύφεσης στην ποιότητα, την προσβασιμότητα και την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών υπηρεσιών στην Ελλάδα. Εξετάζοντας παράγοντες όπως οι περικοπές στον προϋπολογισμό, η κατανομή πόρων, η διαθεσιμότητα υπηρεσιών και η συνολική ικανοποίηση του κοινού από την εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη μετά την κρίση, η έρευνα επιδιώκει να δημιουργήσει μια σύνδεση μεταξύ της οικονομικής κρίσης και της πιθανής επιδείνωσης των βασικών κοινωνικών παροχών.

Ερευνητικές υποθέσεις

Υπόθεση 1: Υπάρχει σχέση μεταξύ της οικονομικής κρίσης του 2008 και της φτώχειας.

Υπόθεση 2: Υπάρχει σχέση μεταξύ της οικονομικής κρίσης του 2008 και της ανεργίας.

Υπόθεση 3: Υπάρχει αβεβαιότητα στα ελληνικά νοικοκυριά λόγω της οικονομικής κρίσης.

Υπόθεση 4: Τα νοικοκυριά στην Ελλάδα δυσκολεύονται να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους.

Υπόθεση 5: Υπάρχει ανάγκη για περισσότερες κυβερνητικές παρεμβάσεις.

Υπόθεση 6: Το δημόσιο σύστημα υγείας έχει υποβαθμιστεί λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008.

Υπόθεση 7: Η δημόσια εκπαίδευση έχει υποβαθμιστεί λόγω της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008;

Ερευνητικά ερωτήματα

1. Πως επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη φτώχεια στην Ελλάδα;
2. Πώς επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 την ανεργία στην Ελλάδα;
3. Ποια είναι η σχέση της οικονομικής κρίσης και της αβεβαιότητας στα ελληνικά νοικοκυριά;
4. Δυσκολεύονται τα ελληνικά νοικοκυριά να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις τους;
5. Είναι απαραίτητη η εφαρμογή περισσότερων κυβερνητικών παρεμβάσεων;
6. Πως επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 το δημόσιο σύστημα υγείας της Ελλάδας;
7. Πως επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη δημόσια εκπαίδευση της Ελλάδας;

4.5. Συλλογή δεδομένων

Για σκοπούς συλλογής δεδομένων αναπτύχθηκε μια αυτοσυμπληρούμενη και ανώνυμη έρευνα. Το ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε χρησιμοποιώντας το διαδικτυακό εργαλείο Microsoft Forms και διανεμήθηκε στους κατάλληλους συμμετέχοντες μέσω email και διαφόρων καναλιών μέσω κοινωνικής δικτύωσης. Η διανομή πραγματοποιήθηκε μεταξύ 11 Ιουνίου 2024 και 14 Ιουνίου 2024.

Η ερευνητική διαδικασία περιλάμβανε τα ακόλουθα στάδια:

1. Ενημέρωση των συμμετεχόντων για την έρευνα και τον σκοπό της.
2. Κοινοποίηση ερωτηματολογίου και συμπλήρωσή του.
3. Η συλλογή δεδομένων πραγματοποιήθηκε με τη διασφάλιση της απόλυτης τήρησης της εμπιστευτικότητας και της ανωνυμίας των συμμετεχόντων, όπως τους γνωστοποιήθηκε εξ αρχής.

Το ερωτηματολόγιο περιείχε τριάντα (30) ερωτήσεις, οι οποίες διαχωρίζονται σε έξι (6) ενότητες. Η πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιείχε επτά (7) ερωτήσεις που

σχετίζονται με την ηλικιακή ομάδα, το φύλο, το επάγγελμα, το επίπεδο σπουδών και την οικογενειακή κατάσταση. Η δεύτερη ενότητα αποτελούταν από επτά (7) ερωτήσεις που αφορούν βασικά στοιχεία του νοικοκυριού του ερωτούμενου και των μελών του. Η επόμενη περιείχε από δύο (2) ερωτήσεις και αφορά τα στοιχεία που έχει στην κατοχή του το νοικοκυριό. Επιπλέον, η τέταρτη ενότητα αποτελούταν από πέντε (5) ερωτήσεις που ανακαλύπτουν το πώς επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 το νοικοκυριό του ερωτούμενου. Η πέμπτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιείχε έξι (6) ερωτήσεις που αφορούν την φτώχεια στην Ελλάδα και αν κινδυνεύει από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 το νοικοκυριό του ερωτούμενου. Τέλος, η έκτη ενότητα περιείχε τρεις (3) ερωτήσεις που αφορούν τομείς κοινωνικών παροχών που ενδέχεται να επηρεάστηκαν και το αν ο ερωτώμενος πιστεύει πως το κράτος οφείλει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής.

Μετά τη συλλογή των συμπληρωμένων ερωτηματολογίων, η επόμενη φάση περιελάμβανε ανάλυση δεδομένων. Για τη διεξαγωγή στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν χρησιμοποιήθηκε το λογισμικό Excel.

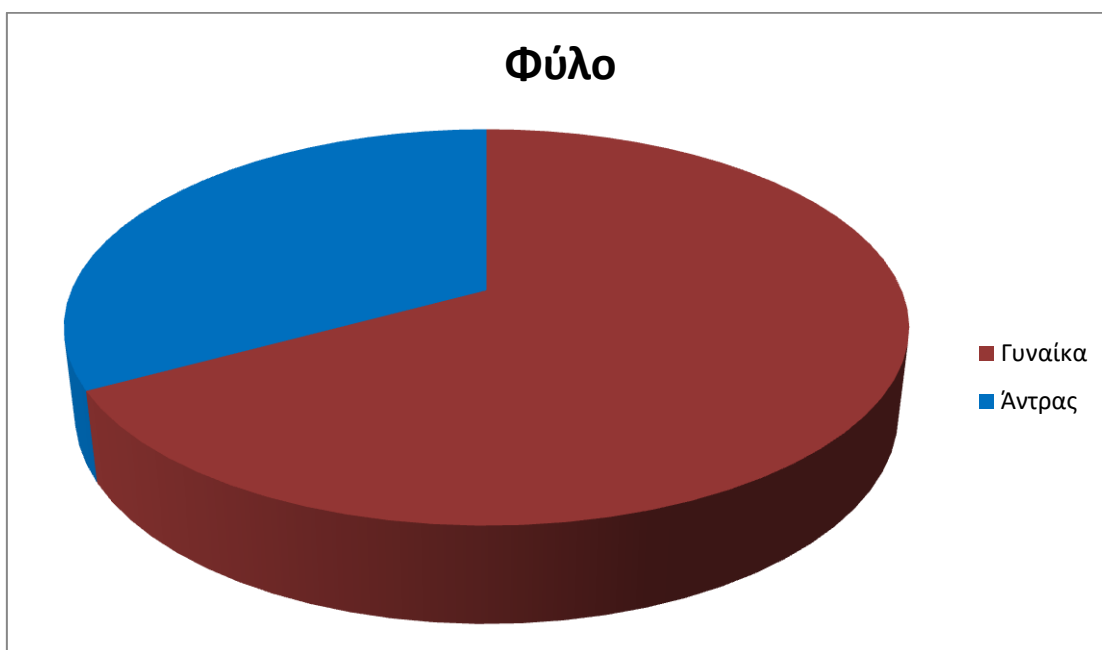
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙΣ

Αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζει τα αποτελέσματα της μελέτης που διεξήχθη με τη διανομή ερωτηματολογίων σε εκατό εβδομήντα έξι (176) συμμετέχοντες. Η ανάλυση των ευρημάτων θα γίνει με τη χρήση του εργαλείου Excel, με την παρουσίαση διαγραμμάτων, πινάκων που περιέχουν επιμέρους αναλύσεις και τα επόμενα συμπεράσματα.

5.1. Δημογραφικά των συμμετεχόντων

Στο ερωτηματολόγιο της παρούσας έρευνας απάντησαν εκατό εβδομήντα έξι (176) άτομα εκ των οποίων 118 γυναίκες, που αντιστοιχεί στο 67% των ερωτηθέντων και 58 άνδρες που αντιστοιχεί στο 33%, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5.1 και στον Πίνακα 5.1.

Διάγραμμα 5.1

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το φύλο. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Άνδρες	58	33%
Γυναίκες	118	67%

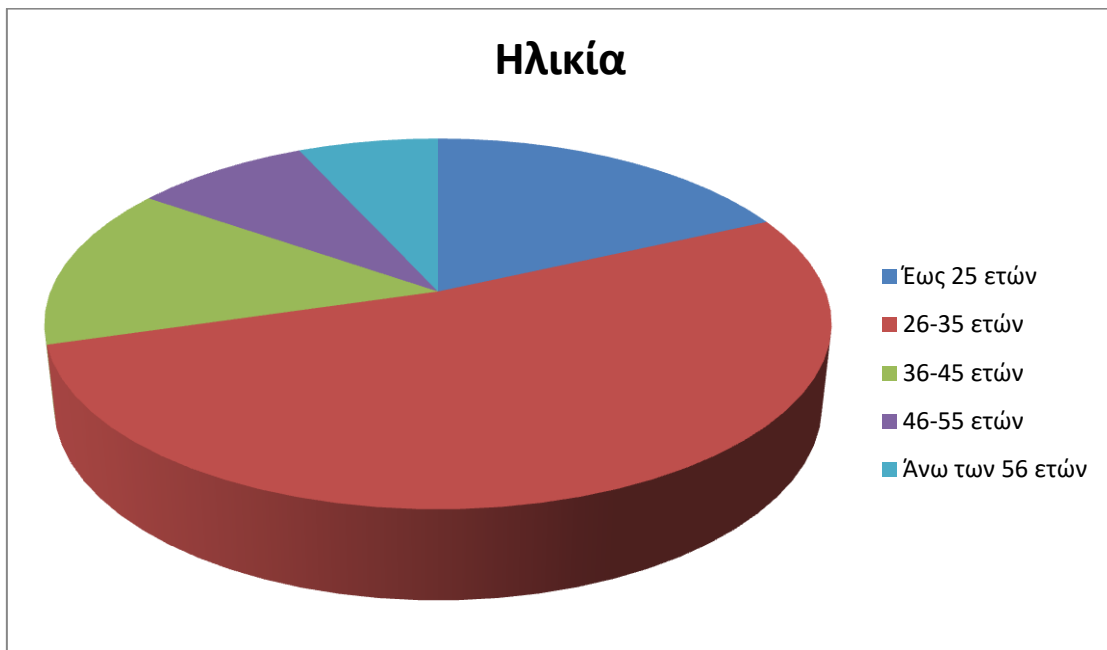
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%
---------------	-----	------

Πίνακας 5.1

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το φύλο. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Στο διάγραμμα 5.2 και στον Πίνακα 5.2 απεικονίζεται η ηλικιακή ομάδα των συμμετεχόντων, με τα αποτελέσματα να δηλώνουν πως:

- Έως 25 ετών ήταν τριάντα δύο (32) άτομα με ποσοστό 18%.
- 26-35 ετών ήταν ενενήντα δύο (92) άτομα με ποσοστό 52%.
- 36-45 ετών ήταν είκοσι πέντε (25) άτομα με ποσοστό 14%.
- 46-55 ετών ήταν δέκα πέντε (15) άτομα με ποσοστό 9%.
- Άνω των 56 ετών ήταν δώδεκα (12) άτομα με ποσοστό 7%.

Διάγραμμα 5.2

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την ηλικιακή ομάδα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Έως 25 ετών	32	18%
26-35 ετών	92	52%
36-45 ετών	25	14%

46-55 ετών	15	9%
Άνω των 56 ετών	12	7%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.1

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την ηλικιακή ομάδα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση των ερωτηθέντων όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5.3 και στον Πίνακα 5.3, το 57% είναι άγαμοι, ποσοστό που αντιστοιχεί σε εκατό ένα (101) άτομα. Έγγαμοι είναι εξήντα εννέα (69) άτομα που αντιστοιχεί σε 39%, διαζευγμένοι είναι πέντε (5) άτομα με ποσοστό 3% και χήρος/α ήταν ένα (1) άτομο με ποσοστό 1%.

Διάγραμμα 5.3

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την οικογενειακή τους κατάσταση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

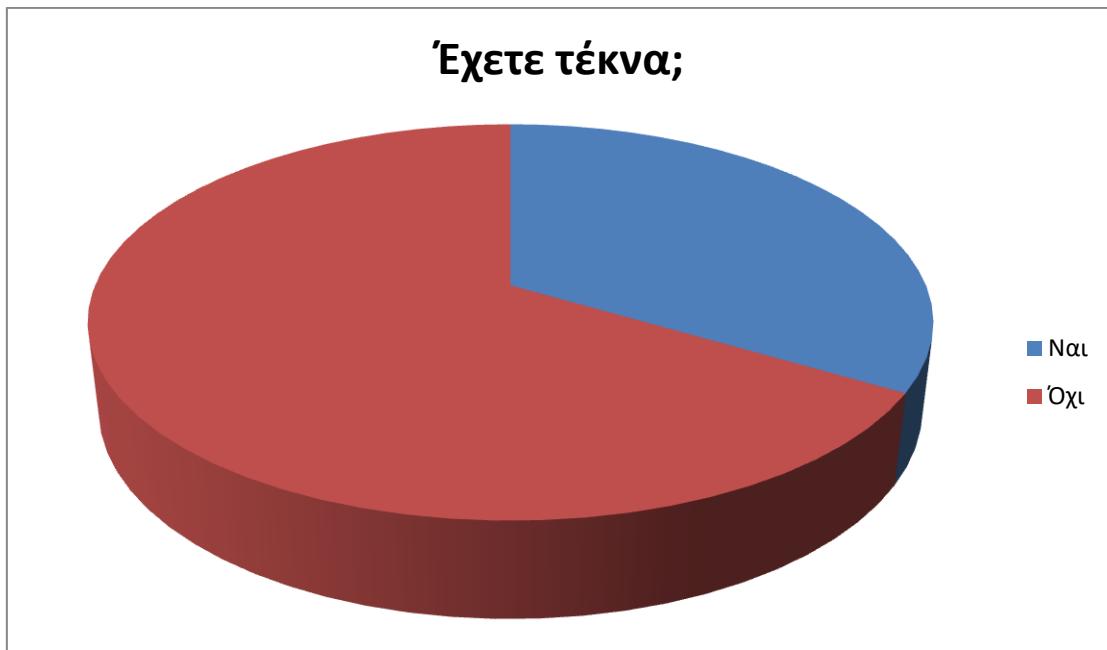
	Συχνότητα	Ποσοστό
Άγαμος/η	101	57%
Έγγαμος/η	69	39%
Διαζευγμένος/η	5	3%
Χήρος/α	1	1%

ΣΥΝΟΛΟ	176	100%
---------------	-----	------

Πίνακας 5.2

Οικογενειακή κατάσταση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5.4 και στον Πίνακα 5.4, εκατό δέκα επτά (117) από τους ερωτηθέντες δεν έχουν τέκνα, με ποσοστό που αντιστοιχεί στο 66%, ενώ πενήντα εννέα (59) έχουν τουλάχιστον ένα τέκνο με ποσοστό που αντιστοιχεί στο 34%.

Διάγραμμα 5.4

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την ύπαρξη τέκνων. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	59	34%
Όχι	117	66%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.3

Τέκνα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης των ερωτηθέντων, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 5.5 και στον Πίνακα 5.5, για τέσσερα άτομα (4) είναι η υποχρεωτική

εκπαίδευση με ποσοστό 2%. Τριάντα (30) άτομα έχουν ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης τη δευτεροβάθμια και ενενήντα ένα (91) την τριτοβάθμια εκπαίδευση, με ποσοστά 17% και 52% αντίστοιχα. Ακόμη, πενήντα ένα (51) από τους ερωτηθέντες είναι κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος με ποσοστό 29%.

Διάγραμμα 5.5

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσής τους. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

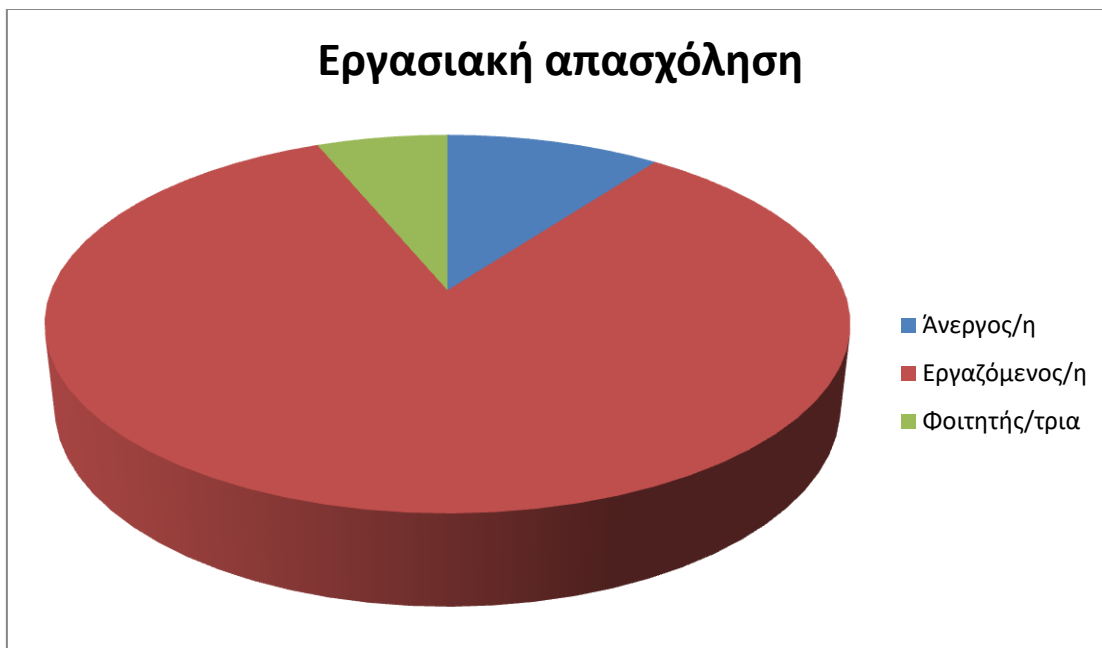
	Συχνότητα	Ποσοστό
Υποχρεωτική εκπαίδευση	4	2%
Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	30	17%
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	91	52%
Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου	51	29%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.4

Ανώτερο επίπεδο εκπαίδευσης. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Σχετικά με την εργασιακή τους κατάσταση όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5.6 και στον Πίνακα 5.6, δέκα οχτώ (18) από τους ερωτηθέντες είναι άνεργοι με ποσοστό 10%.

Το 84% των ερωτηθέντων είναι εργαζόμενοι, ποσοστό που αντιστοιχεί σε εκατόσαράντα επτά (147) άτομα. Τέλος, έντεκα (11) από τους ερωτηθέντες είναι φοιτητές με ποσοστό 6%.

Διάγραμμα 5.6

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την εργασιακή απασχόληση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Άνεργος/η	18	10%
Εργαζόμενος/η	147	84%
Φοιτητής/τρια	11	6%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.5

Εργασιακή απασχόληση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5.7 και στον Πίνακα 5.7, η κύρια οικονομική δραστηριότητα για πέντε (5) από τους ερωτηθέντες είναι αγρότης, με ποσοστό 3%. Εκατό είκοσι (120) άτομα είναι μισθωτοί με ποσοστό 68% και δέκα έξι (16) είναι ελεύθεροι επαγγελματίες με ποσοστό 9%. Έπειτα, οκτώ (8) άτομα είναι συνταξιούχοι, ένα (1) είναι εισοδηματίας και έξι (6) διαθέτουν μόνο το επίδομα ανεργίας, με ποσοστά

5%, 1% και 3% αντίστοιχα. Τέλος, είκοσι (20) άτομα δήλωσαν πως έχουν άλλη κύρια οικονομική δραστηριότητα με ποσοστό 11%.

Διάγραμμα 5.7

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς την κύρια οικονομική τους δραστηριότητα.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

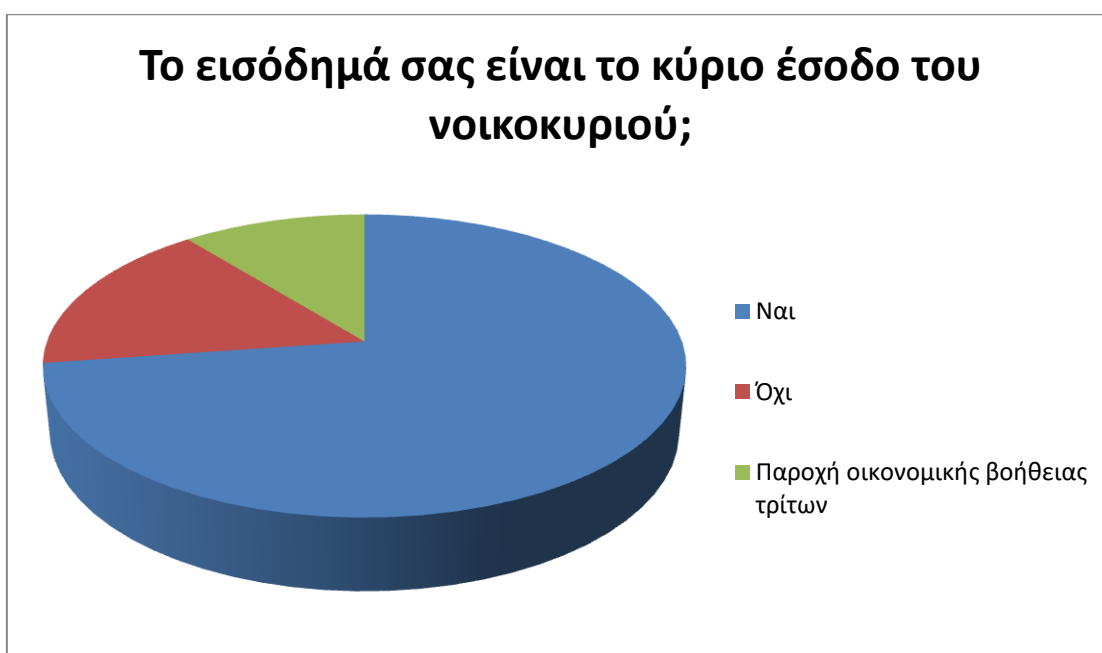
	Συχνότητα	Ποσοστό
Αγρότης	5	3%
Μισθωτός	120	68%
Ελεύθερος επαγγελματίας	16	9%
Συνταξιούχος	8	5%
Εισοδηματίας	1	1%
Επίδομα ανεργίας	6	3%
Άλλο	20	11%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.6

Κύρια οικονομική δραστηριότητα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

5.2. Βασικά στοιχεία του νοικοκυριού

Σύμφωνα με το Διάγραμμα 5.8 και τον Πίνακα 5.8α, εκατό είκοσι οκτώ (128) από τους ερωτηθέντες απάντησε πως το εισόδημά τους είναι το κύριο έσοδο του νοικοκυριού με ποσοστό 73%. Οι είκοσι εννέα (29) απάντησαν πως το εισόδημά τους δεν είναι το κύριο έσοδο του νοικοκυριού και δέκα εννέα (19) απάντησαν πως δέχονται οικονομική βοήθεια από τρίτους, με ποσοστά 16% και 11% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 5.8

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το αν το εισόδημά τους αποτελεί το κύριο έσοδο του νοικοκυριού. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	128	73%
Όχι	29	16%
Παροχή οικονομικής βοήθειας τρίτων	19	11%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.7α

Κύριο έσοδο του νοικοκυριού είναι το εισόδημα του ερωτηθέντα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία	Συσχέτιση (συντελεστής)	p-value
-----------------------------	--------------------------------	----------------

συμμετεχόντων	Pearson)	
Φύλο	0.055389	3.37
Ηλικιακή ομάδα	-0.34809	2.92
Οικογενειακή κατάσταση	0.06888	4.83
Τέκνα	0.187331	1.15
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.14062	1.91
Εργασιακή απασχόληση	0.28206	0.05
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.35755	5.27

Πίνακας 5.8β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Βάσει των στοιχείων του Πίνακα 5.8β, το εισόδημα των ερωτηθέντων να είναι το κύριο έσοδο των νοικοκυριών τους σχετίζεται ελαφρώς θετικά με την εργασιακή απασχόληση, όπως επιβεβαιώνεται και από το p-value που είναι στο επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0.05$ και πρόκειται για μια στατιστικά σημαντική σχέση. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Σχετικά με το καθαρό ετήσιο εισόδημα, όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 5.9 και στον Πίνακα 5.9α, με τους συμμετέχοντες να απαντούν:

- Έως 10.000 ευρώ δήλωσαν πενήντα τρία (53) άτομα με ποσοστό 30%.
- 10.001-12.000 ευρώ δήλωσαν τριάντα τέσσερα (34) άτομα με ποσοστό 19%.
- 12.001-15.000 ευρώ δήλωσαν τριάντα επτά (37) άτομα με ποσοστό 21%.
- 15.001-20.000 ευρώ δήλωσαν δέκα οκτώ (18) άτομα με ποσοστό 10%.
- 20.001-30.000 ευρώ δήλωσαν είκοσι δύο (22) άτομα με ποσοστό 13%.
- 30.001-40.000 ευρώ δήλωσαν οκτώ (8) άτομα με ποσοστό 5%.
- Πάνω από 40.001 ευρώ δήλωσαν τέσσερα (4) άτομα με ποσοστό 2%.

Διάγραμμα 5.9

Πλήθος συμμετεχόντων ως προς το καθαρό ετήσιο εισόδημά τους. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Έως 10.000 ευρώ	53	30%
10.001-12.000 ευρώ	34	19%
12.001-15.000 ευρώ	37	21%
15.001-20.000 ευρώ	18	10%
20.001-30.000 ευρώ	22	13%
30.001-40.000 ευρώ	8	5%
Πάνω από 40.001 ευρώ	4	2%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.9α

Καθαρό ετήσιο εισόδημα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.18685	5.33
Ηλικιακή ομάδα	0.279609	0.00

Οικογενειακή κατάσταση	-0.10592	2.04
Τέκνα	-0.23865	7.78
Ανώτατη εκπαίδευση	0.219925	1.63
Εργασιακή απασχόληση	-0.21133	1.16
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.16144	1.14

Πίνακας 5.9β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Βάσει των στοιχείων του πίνακα 5.9β, το καθαρό ετήσιο εισόδημα των ερωτηθέντων και η ηλικιακή ομάδα συσχετίζεται ελαφρώς θετικά, όπως επιβεβαιώνεται και από το p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Το Διάγραμμα 5.10 απεικονίζουν την κατανομή του αριθμού των ατόμων στα νοικοκυριά. Τα στοιχεία δείχνουν ότι:

- Το 24% των νοικοκυριών αποτελείται από 1 άτομο, με συχνότητα 43.
- Το 33% των νοικοκυριών έχει 2 άτομα, με συχνότητα 58.
- Το 18% των νοικοκυριών περιλαμβάνει 3 άτομα, με συχνότητα 32.
- Το 22% των νοικοκυριών αποτελείται από 4 άτομα, με συχνότητα 38.
- Το 2% των νοικοκυριών έχει 5 άτομα, με συχνότητα 4.
- Μόνο το 1% των νοικοκυριών έχει περισσότερα από 5 άτομα, με συχνότητα

Διάγραμμα 5.10

Άτομα που αποτελούν το νοικοκυριό σας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
1	43	24%
2	58	33%
3	32	18%
4	38	22%
5	4	2%
Πάνω από 5	1	1%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.10

Άτομα που αποτελούν το νοικοκυριό σας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Το διάγραμμα 5.11 και ο Πίνακας 5.11 απεικονίζει την κατανομή του αριθμού των ατόμων που εργάζονται σε νοικοκυριά με βάση τη συχνότητα και το ποσοστό. Τα στοιχεία αποκαλύπτουν τα εξής:

- Το 7% των νοικοκυριών δεν έχει άτομα που εργάζονται, με συχνότητα 12.
- Το 37% των νοικοκυριών έχει 1 άτομο να εργάζεται, με συχνότητα 65.
- Στο 41% των νοικοκυριών εργάζονται 2 άτομα, με συχνότητα 81.

- Στο 6% των νοικοκυριών εργάζονται 3 άτομα, με συχνότητα 11.
- Το 4% των νοικοκυριών εργάζονται 4 άτομα, με συχνότητα 7.

Διάγραμμα 5.11

Άτομα του νοικοκυριού σας που εργάζονται. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
0	12	7%
1	65	37%
2	81	41%
3	11	6%
4	7	4%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.11α

Άτομα του νοικοκυριού σας που εργάζονται. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.125921	0.62557

Ηλικιακή ομάδα	-0.06488	7.69
Οικογενειακή κατάσταση	-0.11227	0.8891
Τέκνα	-0.0064	0.70168
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.06842	9.09
Εργασιακή απασχόληση	-0.27207	6.54
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.14368	1.16

Πίνακας 5.11β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Βάσει των στοιχείων στον Πίνακα 5.11β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Το Διάγραμμα 5.12 και ο Πίνακας 5.12α απεικονίζει την κατανομή του αριθμού των φοιτητών στα νοικοκυριά με βάση τη συχνότητα και το ποσοστό. Τα στοιχεία δείχνουν πως το 81% των νοικοκυριών δεν έχει φοιτητές, με συχνότητα 142. Το 17% των νοικοκυριών έχει 1 φοιτητή, με συχνότητα 30. Το 2% των νοικοκυριών έχει 2 φοιτητές, με 4 από τους ερωτηθέντες να επιλέγουν την απάντηση.

Διάγραμμα 5.12

Μέλη του νοικοκυριού που είναι φοιτητές. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
0	142	81%
1	30	17%
2	4	2%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.12α

Μέλη του νοικοκυριού που είναι φοιτητές. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.144057	4.85046
Ηλικιακή ομάδα	-0.13329	3.04
Οικογενειακή κατάσταση	0.095208	8.2
Τέκνα	0.123075	7.25
Ανώτατη εκπαίδευση	0.029449	9.54

Εργασιακή απασχόληση	0.152173	7.12
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.255809	5.14

Πίνακας 5.12β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τα δεδομένα του Πίνακα 5.12β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος..

Το Διάγραμμα 5.13 και ο Πίνακας 5.13α παρουσιάζουν την κατανομή του αριθμού των ανέργων στα νοικοκυριά. Τα στοιχεία δείχνουν ότι το 75% των νοικοκυριών δεν έχει άνεργους, με συχνότητα 132. Επιπλέον, το 18% των νοικοκυριών έχει έναν άνεργο, συνολικά 32. Στα νοικοκυριά με δύο άνεργους, το ποσοστό ανέρχεται στο 5%, αντιπροσωπεύοντας 9 νοικοκυριά. Επιπλέον, το 1% των νοικοκυριών έχει τρία άνεργα άτομα, που αντιστοιχούν σε 2 νοικοκυριά. Είναι ενδιαφέρον ότι δεν υπάρχουν νοικοκυριά με τέσσερα άνεργα άτομα, ενώ μόνο το 1% έχει πέντε άνεργους. Επιπλέον, δεν υπάρχουν νοικοκυριά με περισσότερα από πέντε άνεργα άτομα.

Διάγραμμα 5.13

Μέλη του νοικοκυριού που είναι άνεργοι. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
0	132	75%
1	32	18%
2	9	5%
3	2	1%
4	0	0%
5	1	1%
Πάνω από 5	0	0%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.13α

Μέλη του νοικοκυριού που είναι άνεργοι. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

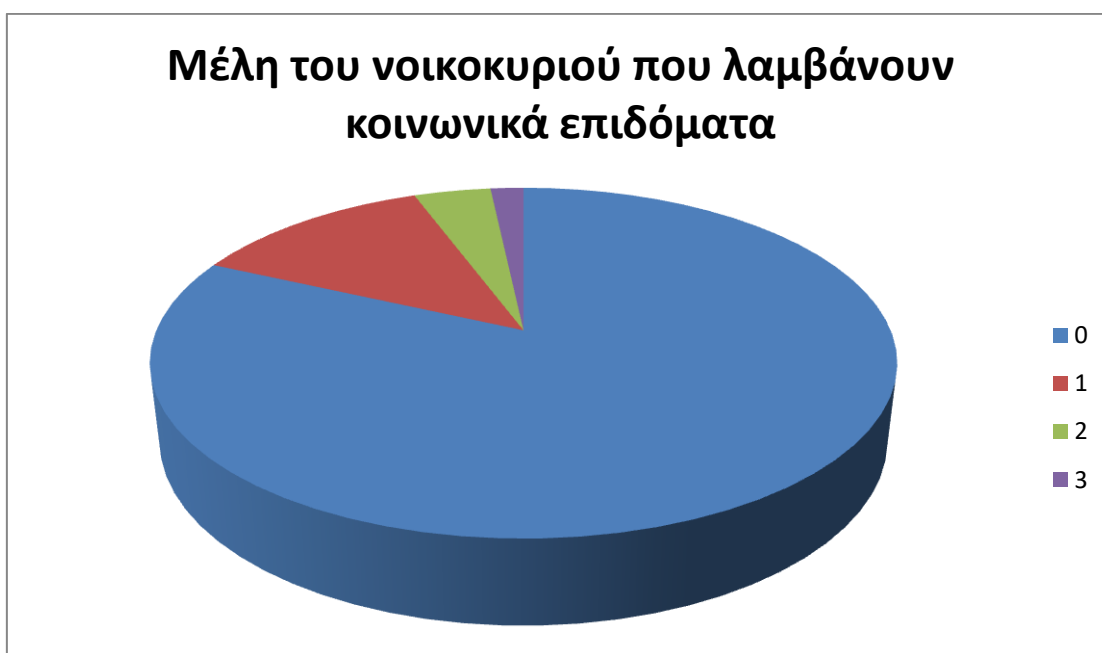
Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.052481	1.1453
Ηλικιακή ομάδα	-0.12849	5.69
Οικογενειακή κατάσταση	-0.0072	6.09
Τέκνα	0.007561	3.23
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.08844	5.99
Εργασιακή απασχόληση	0.499099	1.45
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.428126	5.75

Πίνακας 5.13β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.13β, Οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Το Διάγραμμα 5.14 και ο Πίνακας 5.14α απεικονίζουν την κατανομή των μελών του νοικοκυριού που λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα. Αποκαλύπτει ότι η πλειονότητα των νοικοκυριών, που αντιστοιχεί στο 82%, δεν έχει μέλη που λαμβάνουν κοινωνικές παροχές, με συχνότητα 144. Αντίθετα, το 13% των νοικοκυριών έχει ένα μέλος που λαμβάνει κοινωνικές παροχές, συνολικά 22. Επιπλέον, το 4% των Τα νοικοκυριά έχουν δύο μέλη που λαμβάνουν κοινωνικές παροχές, που αντιπροσωπεύουν 7 νοικοκυριά. Επιπλέον, το 2% των νοικοκυριών έχει τρία μέλη που λαμβάνουν κοινωνικές παροχές, που ανέρχονται σε 3 νοικοκυριά.

Διάγραμμα 5.14

Μέλη του νοικοκυριού που λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
0	144	82%
1	22	13%
2	7	4%
3	3	2%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.14α

**Μέλη του νοικοκυριού που λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα. Πηγή: Ίδια
επεξεργασία στοιχείων**

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.016438	1.90132
Ηλικιακή ομάδα	-0.17325	6.51
Οικογενειακή κατάσταση	0.04703	5.29
Τέκνα	0.060873	1.95
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.13401	7.98
Εργασιακή απασχόληση	0.308907	1.61
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.321077	5.23

Πίνακας 5.14β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.14β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

5.3. Ιδιοκτησία νοικοκυριού

Σχετικά με το αν η οικία που διαμένετε είναι ιδιόκτητη το Διάγραμμα 5.15 και ο Πίνακας 5.15α απεικονίζουν την κατανομή των απαντήσεων. Τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το 51% των ατόμων που ρωτήθηκαν είναι κάτοχοι του σπιτιού στο οποίο μένουν, που αντιστοιχεί σε ογδόντα εννέα (89) άτομα. Αντίθετα, το 47% των ατόμων δεν κατέχει το σπίτι στο οποίο διαμένουν, συνολικά ογδόντα τρία (83). Επιπλέον, ένα μικρό ποσοστό 2% ανέφερε "Άλλο" ως το καθεστώς στέγασης τους, με συχνότητα τέσσερα (4).

Διάγραμμα 5.15

Η οικία που διαμένετε είναι ιδιόκτητη. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	89	51%
Όχι	83	47%
Άλλο	4	2%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.15α

Η οικία που διαμένετε είναι ιδιόκτητη. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.038808	0.031278721
Ηλικιακή ομάδα	-0.09374	0.052258
Οικογενειακή κατάσταση	0.105541	0.034284
Τέκνα	0.116041	0.035176

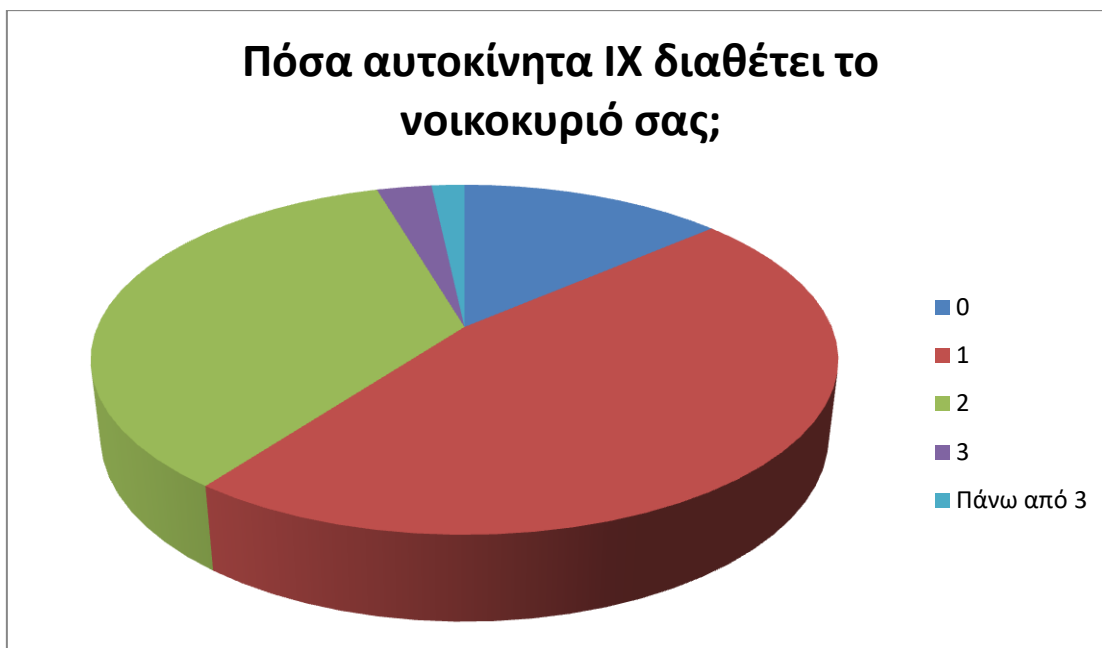
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.00097	0.058255
Εργασιακή απασχόληση	0.08623	0.019419
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.11808	0.17875

Πίνακας 5.15β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.15β το αν η οικία που διαμένουν οι ερωτηθέντες σχετίζεται ελαφρά θετικά με την οικογενειακή κατάσταση, τα τέκνα, την κύρια και θετικά πολύ λίγο από την εργασιακή απασχόληση και επιβεβαιώνεται η στατιστική σημαντικότητα των παραπάνω μέσω του p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Το Διάγραμμα 5.16 και ο Πίνακας 5.16α απεικονίζουν την κατανομή του αριθμού των αυτοκινήτων ΙΧ που ανήκουν σε νοικοκυριά, παρουσιάζοντας δεδομένα συχνότητας και ποσοστού. Τα στοιχεία δείχνουν ότι το 14% των νοικοκυριών δεν διαθέτει ιδιωτικά αυτοκίνητα, με συχνότητα είκοσι τέσσερα (24). Επιπλέον, το 47% των νοικοκυριών έχει ένα ιδιωτικό αυτοκίνητο, συνολικά ογδόντα δύο (82). Επιπλέον, το 35% των νοικοκυριών διαθέτει δύο ιδιωτικά αυτοκίνητα, που αντιπροσωπεύουν εξήντα δύο (62) νοικοκυριά . Επιπλέον, το 3% των νοικοκυριών διαθέτει τρία ιδιωτικά αυτοκίνητα, που αντιστοιχεί σε πέντε (5).

Διάγραμμα 5.16

Πόσα ΙΧ αυτοκίνητα διαθέτει το νοικοκυριό σας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
0	24	14%
1	82	47%
2	62	35%
3	5	3%
Πάνω από 3	3	2%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.16α

Πόσα ΙΧ αυτοκίνητα διαθέτει το νοικοκυριό σας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.026733	1.5945
Ηλικιακή ομάδα	0.051475	2.07

Οικογενειακή κατάσταση	-0.14863	6.97
Τέκνα	-0.14759	1.04
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.06219	8.53
Εργασιακή απασχόληση	-0.08039	0.481
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.01103	5.74

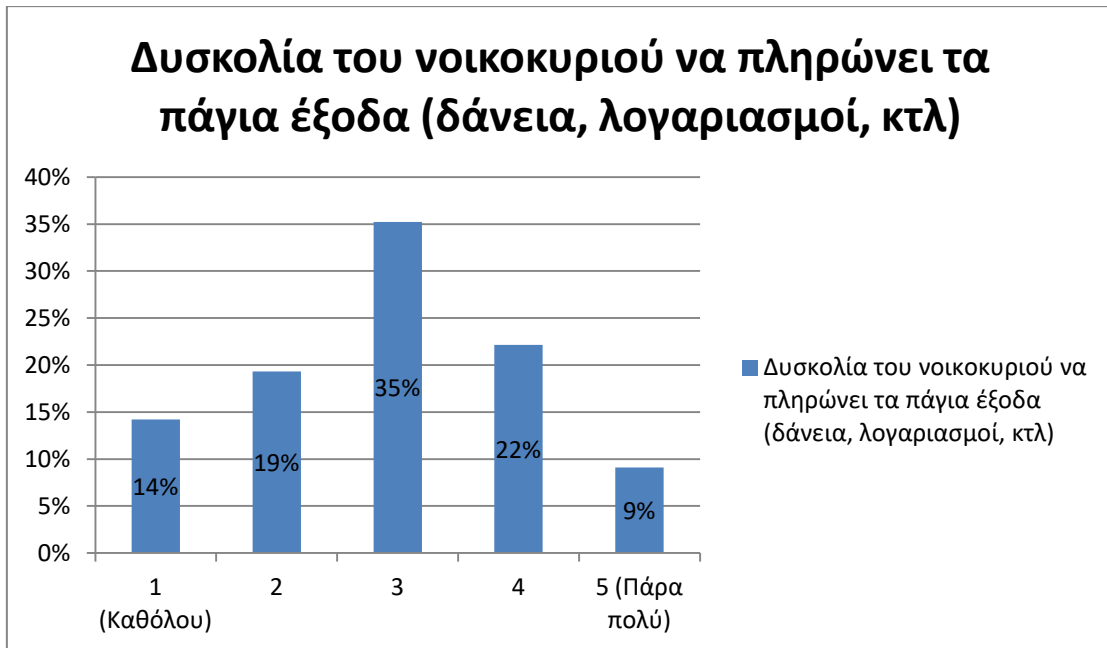
Πίνακας 5.16β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 5.16β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

5.4. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και το νοικοκυριό

Στο Διάγραμμα 5.17 και τον Πίνακα 5.17α απεικονίζεται η δυσκολία που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά να ανταπεξέλθουν στην πληρωμή των πάγιων εξόδων, παρουσιάζοντας δεδομένα συχνότητας και ποσοστού. Τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το 14% των νοικοκυριών δεν δυσκολεύεται καθόλου (επίπεδο 1) να πληρώσει τα πάγια έξοδά του, με συχνότητα 25. Επιπλέον, το 19% των νοικοκυριών δυσκολεύεται κάπως (επίπεδο 2), συνολικά 34. Το 35% των νοικοκυριών αντιμετωπίζει μέτρια δυσκολία (επίπεδο 3) στην πληρωμή των πάγιων εξόδων, αντιπροσωπεύοντας 62 νοικοκυριά. Επιπλέον, το 22% των νοικοκυριών θεωρεί ότι είναι αρκετά δύσκολο (επίπεδο 4) να καλύψουν τα πάγια έξοδά τους, με συχνότητα 39. Τέλος, το 9% των νοικοκυριών δυσκολεύεται εξαιρετικά (επίπεδο 5) να πληρώσει τα πάγια έξοδά του, με συχνότητα 16.

Διάγραμμα 5.17

Δυσκολία του νοικοκυριού να πληρώνει τα πάγια έξοδα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
1 (Καθόλου)	25	14%
2	34	19%
3	62	35%
4	39	22%
5 (Πάρα πολύ)	16	9%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.17α

Δυσκολία του νοικοκυριού να πληρώνει τα πάγια έξοδα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.01791	1.469
Ηλικιακή ομάδα	0.110672	4.71

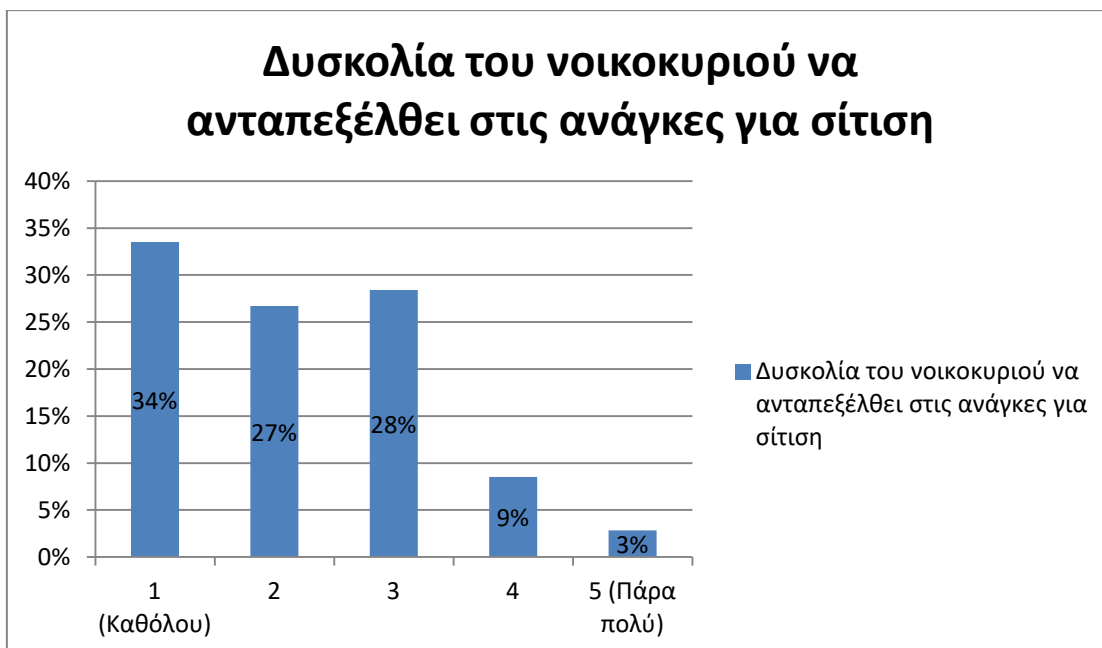
Οικογενειακή κατάσταση	0.073136	5.56
Τέκνα	-0.08686	2.39
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.12782	5.73
Εργασιακή απασχόληση	-0.12042	1.18
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.09904	1.32

Πίνακας 5.17β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Πίνακα 5.17β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Το Διάγραμμα 5.18 και ο Πίνακας 5.18α απεικονίζει το επίπεδο δυσκολίας που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά στην κάλυψη των αναγκών τους για σίτιση. Τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το 34% των νοικοκυριών δεν δυσκολεύεται καθόλου (επίπεδο 1) να καλύψει τις ανάγκες του σε τρόφιμα, με συχνότητα πενήντα εννέα (59). Επιπλέον, το 27% των νοικοκυριών το βρίσκει κάπως δύσκολο (επίπεδο 2), συνολικά σαράντα εφτά (47). Το 28% των νοικοκυριών αντιμετωπίζει μέτρια δυσκολία (επίπεδο 3) στην κάλυψη των αναγκών τους σε τρόφιμα, αντιπροσωπεύοντας πενήντα (50) νοικοκυριά, ενώ το 9% των νοικοκυριών το θεωρεί αρκετά δύσκολο (επίπεδο 4), με συχνότητα δέκα πέντε (15). Ακόμη, το 3% των νοικοκυριών βρίσκουν εξαιρετικά δύσκολο (επίπεδο 5) να καλύψουν τις ανάγκες τους για σίτιση, με συχνότητα πέντε (5).

Διάγραμμα 5.18

Δυσκολία του νοικοκυριού να ανταπεξέλθει στις ανάγκες για σίτιση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
1 (Καθόλου)	59	34%
2	47	27%
3	50	28%
4	15	9%
5 (Πάρα πολύ)	5	3%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.18α

Δυσκολία του νοικοκυριού να ανταπεξέλθει στις ανάγκες για σίτιση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.009634	1.0883
Ηλικιακή ομάδα	0.150207	0.222

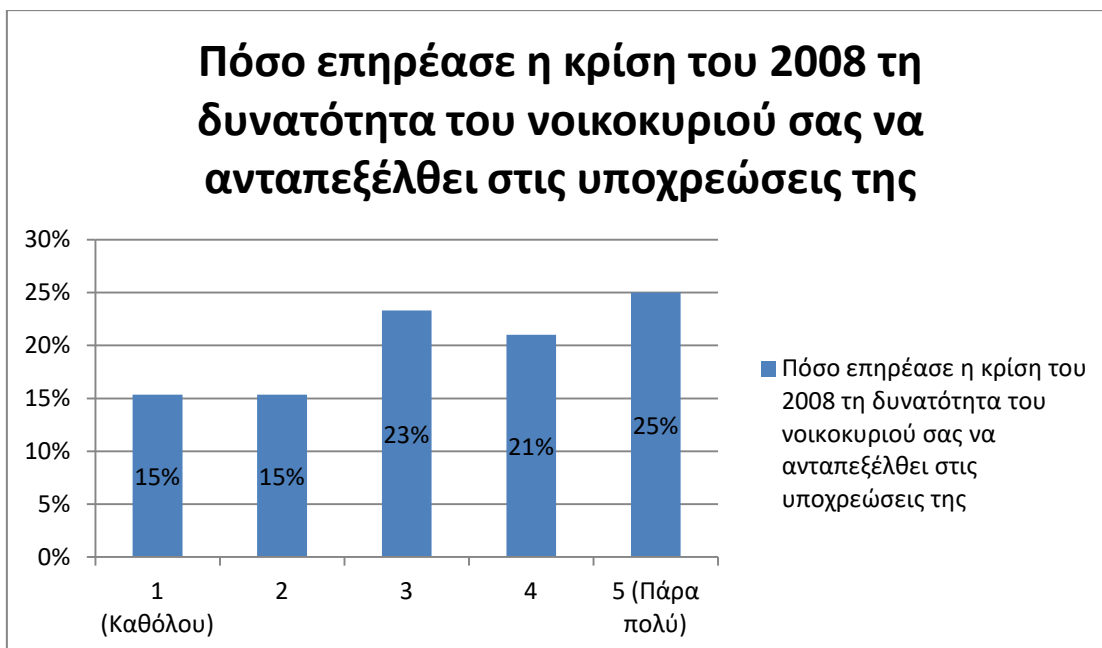
Οικογενειακή κατάσταση	0.052744	4.78
Τέκνα	-0.09921	2.57
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.02848	0.6907
Εργασιακή απασχόληση	-0.05482	5.94
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.01697	3.25

Πίνακας 5.18β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.18β, καμία από τις συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντική και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Στο Διάγραμμα 5.19 και στον Πίνακα 5.19α φαίνεται η επιλογή των ερωτηθέντων για το πόσο επηρέασε η οικονομική κρίση του 2008 την ικανότητα των νοικοκυριών να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους, παρουσιάζοντας. Τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το 15% των νοικοκυριών δεν επηρεάστηκε καθόλου (επίπεδο 1) από την κρίση του 2008 ως προς την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους, με συχνότητα είκοσι εφτά (27). Επιπλέον, ένα άλλο 15% των νοικοκυριών ανέφεραν ελάχιστες επιπτώσεις (επίπεδο 2), συνολικά είκοσι εφτά (27). Επιπλέον, το 23% των νοικοκυριών αντιμετώπισε μέτριο αντίκτυπο (επίπεδο 3) στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους λόγω της κρίσης, αντιπροσωπεύοντας σαράντα ένα (41) νοικοκυριά. Επιπλέον, το 21% των νοικοκυριών αντιμετώπισε σημαντικό αντίκτυπο (επίπεδο 4) στην ικανότητά τους να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους, με συχνότητα τριάντα εφτά (37). Είναι ενδιαφέρον ότι το 25% των νοικοκυριών επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό (επίπεδο 5) από την κρίση του 2008 στην εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους, με συχνότητα σαράντα τέσσερα (44).

Διάγραμμα 5.19

Πόσο επηρέασε η κρίση του 2008 τη δυνατότητα του νοικοκυριού σας να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
1 (Καθόλου)	27	15%
2	27	15%
3	41	23%
4	37	21%
5 (Πάρα πολύ)	44	25%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.19α

Πόσο επηρέασε η κρίση του 2008 τη δυνατότητα του νοικοκυριού σας να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.03057	7.60617
Ηλικιακή ομάδα	0.232905	4.33

Οικογενειακή κατάσταση	0.127208	7.83
Τέκνα	-0.07176	1.78
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.11487	1.38
Εργασιακή απασχόληση	-0.08924	5.06
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.19494	2.59

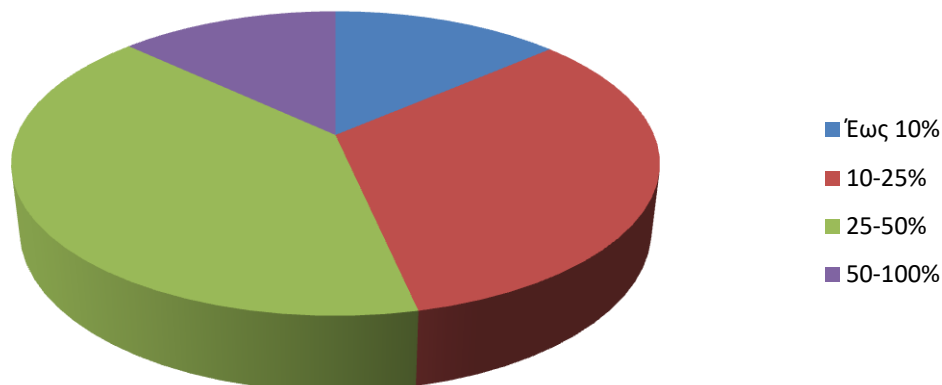
Πίνακας 5.19β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.19β, οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Το Διάγραμμα 5.20 και ο Πίνακας 5.20α απεικονίζει τον ρυθμό αύξησης του εισοδήματος των νοικοκυριών που απαιτείται για την επαρκή κάλυψη των αναγκών των νοικοκυριών, παρουσιάζοντας δεδομένα τόσο συχνότητας όσο και ποσοστού. Τα στοιχεία αποκαλύπτουν ότι το 14% των νοικοκυριών χρειάζεται αύξηση έως και 10% στο εισόδημά τους για να καλύψουν τις ανάγκες τους, με συχνότητα είκοσι τέσσερα (24). Επιπλέον, το 33% των νοικοκυριών απαιτεί αύξηση εισοδήματος 10-25%, συνολικά πενήντα οκτώ (58), ενώ το 40% των νοικοκυριών χρειάζεται σημαντική αύξηση 25-50% στο εισόδημά του για να καλύψει επαρκώς τις ανάγκες του, αντιπροσωπεύοντας εβδομήντα ένα (71) νοικοκυριά. Τέλος, το 13% των νοικοκυριών απαιτούν σημαντική αύξηση 50-100% στο εισόδημά τους για να καλύψουν τις ανάγκες τους, με συχνότητα είκοσι τρία (23).

Ποσοστό αύξησης εισοδήματος του νοικοκυριού ώστε να καλυφθούν επαρκώς οι ανάγκες του

Διάγραμμα 5.20

Ποσοστό αύξησης εισοδήματος του νοικοκυριού, ώστε να καλυφθούν επαρκώς οι ανάγκες του. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Έως 10%	24	14%
10-25%	58	33%
25-50%	71	40%
50-100%	23	13%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.20α

Ποσοστό αύξησης εισοδήματος του νοικοκυριού, ώστε να καλυφθούν επαρκώς οι ανάγκες του. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.01847	2.05906
Ηλικιακή ομάδα	0.123804	0.0524
Οικογενειακή κατάσταση	0.076844	3.61

Τέκνα	-0.12	2.47
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.07382	7.31
Εργασιακή απασχόληση	-0.0998	2.88
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.09258	6.21

Πίνακας 5.20β

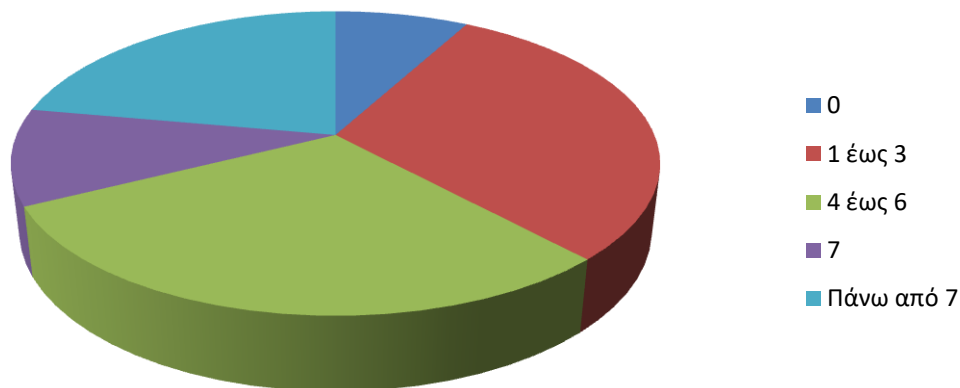
Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.20β, το ποσοστό αύξησης του εισοδήματος του νοικοκυριού, ώστε να καλυφθούν επαρκώς οι ανάγκες του συσχετίζεται ελαφρά θετικά με την ηλικιακή ομάδα και επιβεβαιώνεται η στατιστική σημαντικότητα με το p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Στο Διάγραμμα 5.21 και στον Πίνακα 5.20α φαίνονται οι ημέρες διακοπών που μπορούν να περάσουν όλα τα μέλη του νοικοκυριού των ερωτηθέντων.

- Το 8% των νοικοκυριών δεν έχει διαθέσιμες ημέρες διακοπών για να πάνε όλα τα μέλη, με συχνότητα 14.
- Το 30% των νοικοκυριών έχει διαθέσιμες 1 έως 3 ημέρες διακοπών, με συνολικά πενήντα τρία (53).
- Ένα άλλο 30% των νοικοκυριών έχει 4 έως 6 ημέρες διακοπών που μπορούν να πάνε όλα τα μέλη, αντιπροσωπεύοντας πενήντα δύο (52) νοικοκυριά.
- Το 10% των νοικοκυριών έχει ακριβώς 7 ημέρες διακοπών διαθέσιμες για όλα τα μέλη, με συχνότητα δέκα οκτώ (18).
- Το 22% των νοικοκυριών έχει περισσότερες από 7 ημέρες διακοπών διαθέσιμες για να απολαύσουν όλα τα μέλη, με συνολικά τριάντα εννέα (39) νοικοκυριά να εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία.

Ημέρες διακοπών που έχουν τη δυνατότητα να πάνε όλα τα μέλη του νοικοκυριού σας

Διάγραμμα 5.21

Ημέρες διακοπών που έχουν τη δυνατότητα να πάνε όλα τα μέλη του νοικοκυριού σας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
0	14	8%
1 έως 3	53	30%
4 έως 6	52	30%
7	18	10%
Πάνω από 7	39	22%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.21α

Ημέρες διακοπών που έχουν τη δυνατότητα να πάνε όλα τα μέλη του νοικοκυριού σας. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.06751	4.8896
Ηλικιακή ομάδα	0.022828	0.693

Οικογενειακή κατάσταση	-0.16051	5.22
Τέκνα	-0.03901	3.75
Ανώτατη εκπαίδευση	0.077893	0.455
Εργασιακή απασχόληση	0.025527	6.96
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.0457	3.96

Πίνακας 5.21β

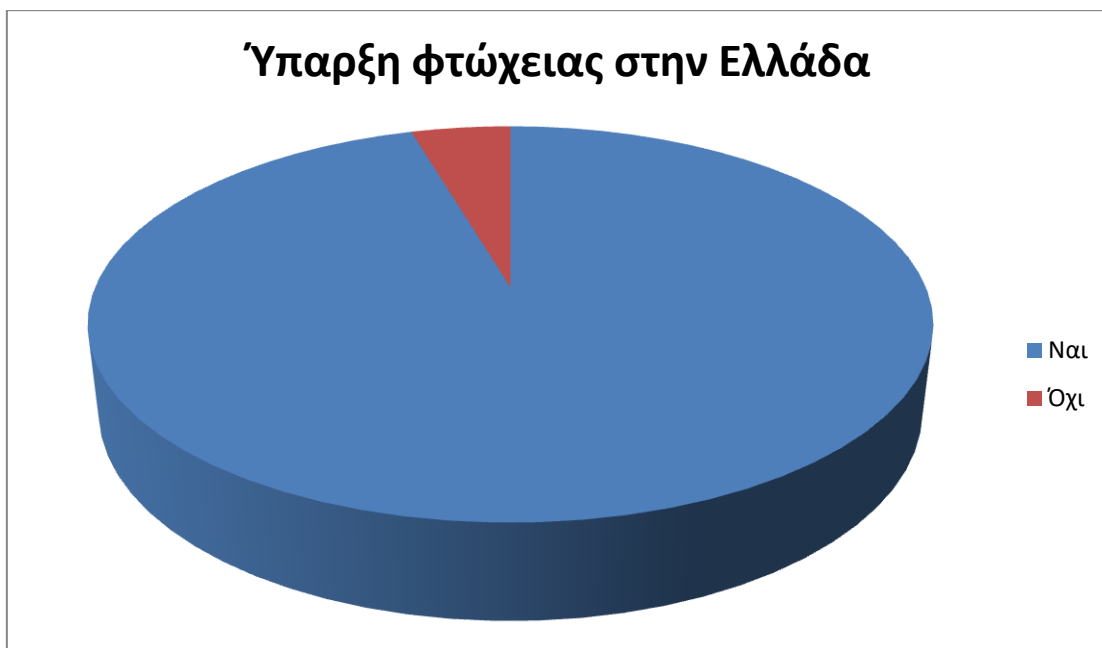
Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.21β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

5.5. Η φτώχεια στην Ελλάδα

Στο Διάγραμμα 5.22 και τον Πίνακα 5.22α φαίνεται η απάντηση των ερωτηθέντων σχετικά με το αν υπάρχει φτώχεια στην Ελλάδα.

- Το 95% του ερωτηθέντος πληθυσμού ανέφερε την ύπαρξη φτώχειας στην Ελλάδα, με συχνότητα εκατό εξήντα οκτώ (168).
- Μόνο το 5% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι δεν υπάρχει φτώχεια, με συνολικά οκτώ (8) άτομα.

Διάγραμμα 5.22

Ύπαρξη φτώχειας στην Ελλάδα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	168	95%
Όχι	8	5%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.22α

Ύπαρξη φτώχειας στην Ελλάδα Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.094959	5.32661
Ηλικιακή ομάδα	-0.14353	1.43
Οικογενειακή κατάσταση	0.039509	1.19
Τέκνα	0.039397	2.07
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.04967	1.75

Εργασιακή απασχόληση	0.166577	6.91
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.350414	3.03

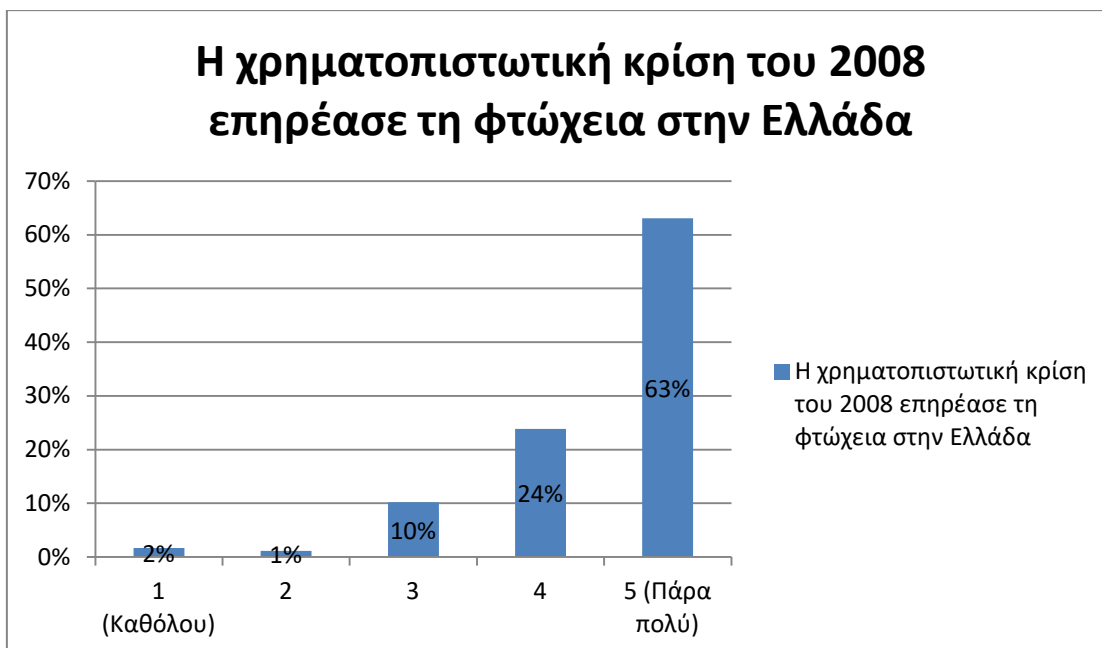
Πίνακας 5.22β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.22β, οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Στο Διάγραμμα 5.23 και στον Πίνακα 5.22α αναφέρονται τα αποτελέσματα από τους ερωτηθέντες σχετικά με το αν η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε τη φτώχεια στην Ελλάδα. Τα αποτελέσματα έχουν ως εξής:

- Το 2% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η οικονομική κρίση του 2008 δεν είχε αντίκτυπο στη φτώχεια στην Ελλάδα, με συχνότητα τρία (3).
- Το 1% των ατόμων ανέφερε ελάχιστη επίδραση (επίπεδο 2) της κρίσης στη φτώχεια, που αντιστοιχούν σε δύο άτομα (2).
- Το 10% των ερωτηθέντων ανέφερε μέτριο αντίκτυπο (επίπεδο 3) της κρίσης του 2008 στη φτώχεια, αντιπροσωπεύοντας δέκα οκτώ (18) άτομα.
- Το 24% των ατόμων βίωσε σημαντική επίδραση (επίπεδο 4) της κρίσης στη φτώχεια, με συχνότητα σαράντα δύο (42).
- Η πλειοψηφία του 63% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι η οικονομική κρίση του 2008 είχε πολύ σημαντικό αντίκτυπο (επίπεδο 5) στη φτώχεια στην Ελλάδα, με συχνότητα εκατό έντεκα (111).

Διάγραμμα 5.23

Πόσο επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη φτώχεια στην Ελλάδα.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
1 (Καθόλου)	3	2%
2	2	1%
3	18	10%
4	42	24%
5 (Πάρα πολύ)	111	63%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.23α

Πόσο επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη φτώχεια στην Ελλάδα.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.10839	2.9129
Ηλικιακή ομάδα	0.099984	7.08

Οικογενειακή κατάσταση	0.10845	5.37
Τέκνα	0.068098	2.58
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.00168	1.77
Εργασιακή απασχόληση	-0.10929	3.87
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.25266	0.00019

Πίνακας 5.23β

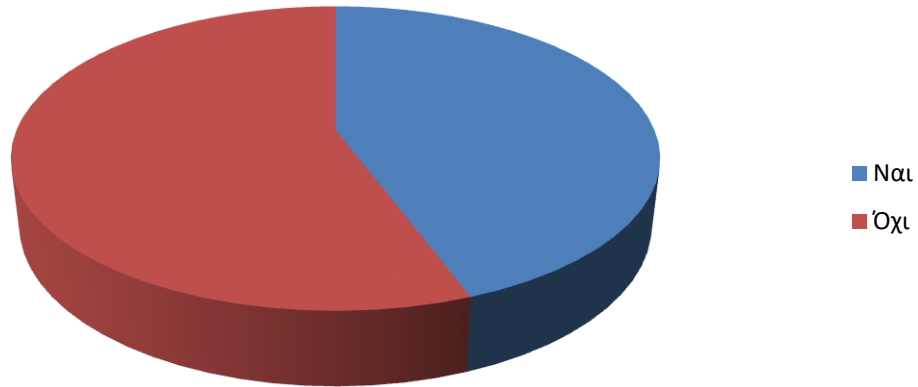
Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.23β, οι απαντήσεις σχετικά με το πόσο επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη φτώχεια στην Ελλάδα συσχετίζονται ελαφρά αρνητικά με την κύρια οικονομική δραστηριότητα με επιβεβαίωση στατιστικής σημαντικότητας από το p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Στο Διάγραμμα 5.24 και στον Πίνακα 5.24α φαίνονται τα αποτελέσματα στην ερώτηση αν διατρέχετε κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση.

- Το 44% των ατόμων που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι το νοικοκυριό τους βρίσκεται σε κίνδυνο φτώχειας με την τρέχουσα οικονομική κατάσταση, με συχνότητα εβδομήντα οκτώ (78) άτομα.
- Το 56% των ατόμων δήλωσε ότι το νοικοκυριό τους δεν κινδυνεύει από τη φτώχεια με τις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες, που αντιστοιχεί σε ενενήντα οκτώ (98).

Το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση

Διάγραμμα 5.24

Το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	78	44%
Όχι	98	56%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.24α

Το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.080189	0.0231
Ηλικιακή ομάδα	-0.16791	6.36
Οικογενειακή κατάσταση	-0.02991	0.117
Τέκνα	0.093336	0.03

Ανώτατη εκπαίδευση	0.124072	3.44
Εργασιακή απασχόληση	0.014997	3.38
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.06481	8.8

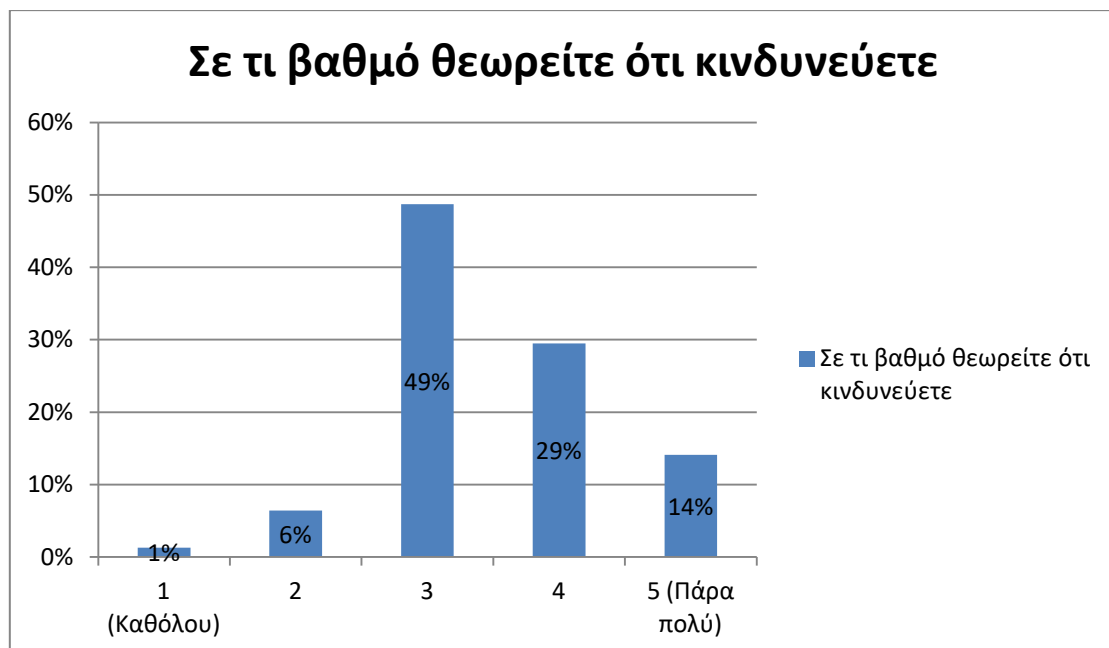
Πίνακας 5.24β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.24β, οι απαντήσεις σχετικά με το αν το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση συσχετίζονται ελαφρά θετικά με το φύλο και τα τέκνα ενώ επιβεβαιώνεται η στατιστική σημαντικότητα μέσω του p-value. οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Στο Διάγραμμα 5.25 και τον Πίνακα 5.25α φαίνεται η απάντηση των εβδομήντα οκτώ (78) που επέλεξαν πως τα νοικοκυριά τους κινδυνεύουν με φτώχεια και δήλωσαν πως:

- Το 1% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι δεν κινδυνεύει καθόλου (επίπεδο 1) στην τρέχουσα οικονομική κατάσταση, με συχνότητα ένα (1).
- 6% των ατόμων αισθάνονται ότι διατρέχουν ελάχιστο κίνδυνο (επίπεδο 2), συνολικά πέντε (5).
- Το 49% των ερωτηθέντων αντιλαμβάνεται ένα μέτριο επίπεδο κινδύνου (επίπεδο 3) στις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες, αντιπροσωπεύοντας τριάντα οκτώ (38) άτομα.
- Το 29% των ατόμων θεωρεί ότι διατρέχει σημαντικό κίνδυνο (επίπεδο 4) στην τρέχουσα οικονομική συγκυρία, με συχνότητα είκοσι τρία (23).
- Το 14% των ερωτηθέντων αισθάνεται ότι βρίσκεται σε πολύ υψηλό κίνδυνο (επίπεδο 5) στην τρέχουσα οικονομική κατάσταση, με συχνότητα έντεκα (11).

Διάγραμμα 5.25

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι κινδυνεύετε. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
1 (Καθόλου)	1	1%
2	5	6%
3	38	49%
4	23	29%
5 (Πάρα πολύ)	11	14%
ΣΥΝΟΛΟ	78	100%

Πίνακας 5.25α

Σε τι βαθμό θεωρείτε ότι κινδυνεύετε. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.02694	8.60847
Ηλικιακή ομάδα	0.130531	5.86
Οικογενειακή κατάσταση	-0.0533	1.3
Τέκνα	-0.10389	4.07212

Ανώτατη εκπαίδευση	0.071954	2.89
Εργασιακή απασχόληση	0.029824	2.69
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.11921	0.018

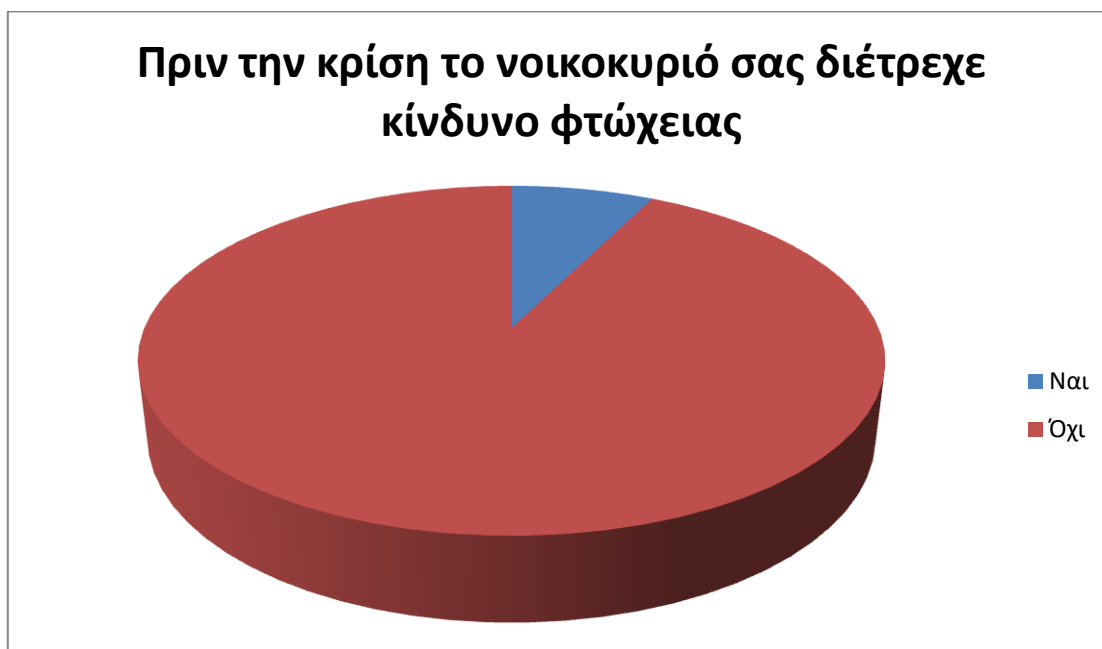
Πίνακας 5.25β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.25β, οι απαντήσεις σχετικά με το βαθμό που θεωρούν οι ερωτηθέντες πως κινδυνεύουν σχετίζονται ελαφρά αρνητικά με την κύρια αρνητική δραστηριότητα με επιβεβαίωση της στατιστικής σημαντικότητας μέσω της τιμής p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Σχετικά με το αν πριν την κρίση το νοικοκυριό διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5.26 και στον Πίνακα 5.26α, οι ερωτηθέντες απάντησαν:

- Το 7% των νοικοκυριών που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι διέτρεχαν κίνδυνο φτώχειας πριν από την κρίση, με συχνότητα δέκα τρεις (13).
- Το 93% των νοικοκυριών δήλωσαν ότι δεν κινδύνευαν από τη φτώχεια πριν από την κρίση, συνολικά εκατό εξήντα τρία (163).

Διάγραμμα 5.26

**Πριν την κρίση το νοικοκυριό σας διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας. Πηγή: Ίδια
επεξεργασία στοιχείων**

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	13	7%
Όχι	163	93%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.26α

**Πριν την κρίση το νοικοκυριό σας διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας. Πηγή: Ίδια
επεξεργασία στοιχείων**

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.05935	5.521
Ηλικιακή ομάδα	0.067554	1.75
Οικογενειακή κατάσταση	0.01617	1.4
Τέκνα	-0.01647	1.682
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.11578	0.00011
Εργασιακή απασχόληση	-0.01814	1.76
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.10212	1.89

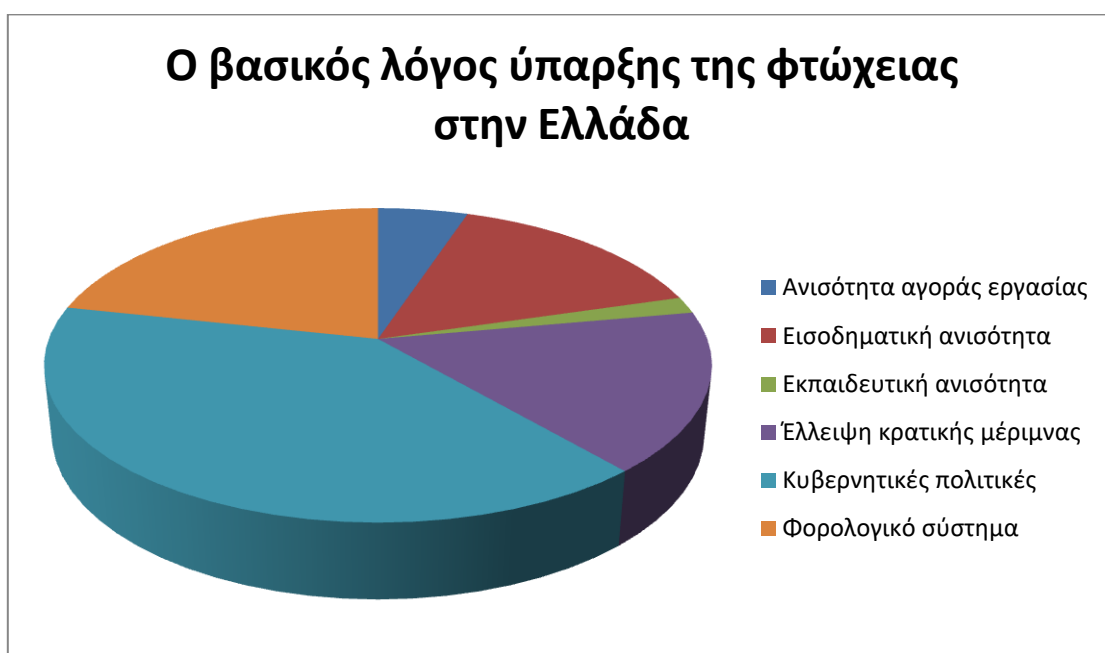
Πίνακας 5.26β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.26β, οι απαντήσεις σχετικά με το αν πριν την κρίση το νοικοκυριό των ερωτηθέντων διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας συσχετίζονται ελαφρά αρνητικά με την ανώτατη εκπαίδευση με επιβεβαίωση στατιστικής σημαντικότητας από την τιμή του p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Οι ερωτηθέντες απάντησαν σχετικά με τον βασικό λόγο ύπαρξης της φτώχειας στην Ελλάδα, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 5.27 και τον Πίνακα 5.27α με τα εξής δεδομένα:

- Το 5% των ερωτηθέντων αναγνώρισε την *ανισότητα στην αγορά εργασίας* ως την κύρια αιτία της φτώχειας στην Ελλάδα, με συχνότητα εννέα (9).
- Το 15% των ατόμων απέδωσε τη φτώχεια στην *εισοδηματική ανισότητα*, με συνολικά είκοσι επτά (27) απαντήσεις.
- Το 2% των ερωτηθέντων επεσήμανε την *εκπαιδευτική ανισότητα* ως σημαντικό παράγοντα, αντιπροσωπεύοντας τρία (3) άτομα.
- Το 16% των ερωτηθέντων ανέφερε την *έλλειψη κρατικής μέριμνας* ως βασικό λόγο για τη φτώχεια, με συχνότητα είκοσι εννέα (29).
- Το 40% των ατόμων αναγνώρισε τις *κυβερνητικές πολιτικές* ως την κύρια αιτία της φτώχειας στην Ελλάδα, με συχνότητα εβδομήντα (70).
- Το 22% των ερωτηθέντων τόνισε το *φορολογικό σύστημα* ως βασικό παράγοντα που συμβάλλει στη φτώχεια, με συχνότητα τριάντα οκτώ (38)

Διάγραμμα 5.27

Ο βασικός λόγος ύπαρξης της φτώχειας στην Ελλάδα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό

Ανισότητα αγοράς εργασίας	9	5%
Εισοδηματική ανισότητα	27	15%
Εκπαιδευτική ανισότητα	3	2%
Έλλειψη κρατικής μέριμνας	29	16%
Κυβερνητικές πολιτικές	70	40%
Φορολογικό σύστημα	38	22%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.27α

Ο βασικός λόγος ύπαρξης της φτώχειας στην Ελλάδα. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.116754	9.575
Ηλικιακή ομάδα	-0.0832	0.934
Οικογενειακή κατάσταση	0.211244	1.39
Τέκνα	0.208057	2.339
Ανώτατη εκπαίδευση	0.080713	0.10713
Εργασιακή απασχόληση	-0.04826	3.66
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	-0.01441	4.29

Πίνακας 5.27β

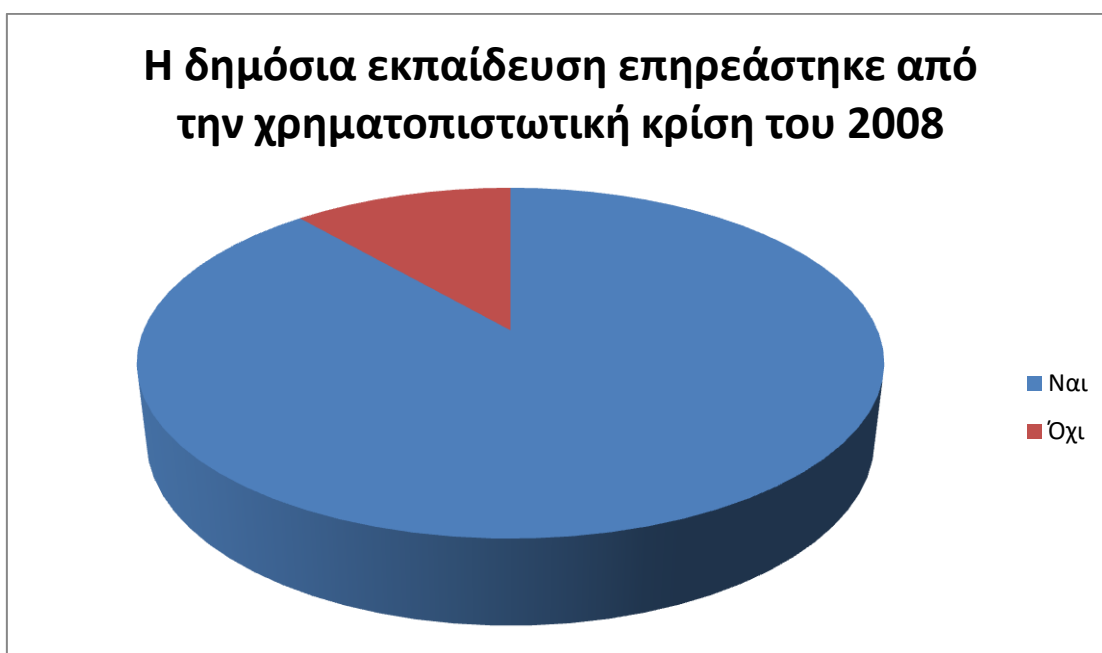
Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.27β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

5.6. Κοινωνικές παροχές στην Ελλάδα

Στο Διάγραμμα 5.28 και στον Πίνακα 5.28α απεικονίζεται οι απαντήσεις σχετικά με τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης του 2008 στη δημόσια εκπαίδευση στην Ελλάδα, με το 93% των ερωτηθέντων να δηλώνουν ότι η δημόσια εκπαίδευση όντως επηρεάστηκε από την κρίση, αντιπροσωπεύοντας εκατό εξήντα τρία (163) άτομα. Αντίθετα, μόνο το 7% των ατόμων δήλωσε ότι η δημόσια εκπαίδευση δεν επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση, δηλαδή συνολικά δέκα τρία (13) άτομα.

Διάγραμμα 5.28

Επηρεάστηκε η δημόσια εκπαίδευση από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	163	93%
Όχι	13	7%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.28α

Επηρεάστηκε η δημόσια εκπαίδευση από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008.

Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	0.022506	7.703
Ηλικιακή ομάδα	-0.078	1.5
Οικογενειακή κατάσταση	-0.03025	4.6
Τέκνα	0.026719	2.0419
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.05677	1.47
Εργασιακή απασχόληση	0.01865	0.0044
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.038296	3.67

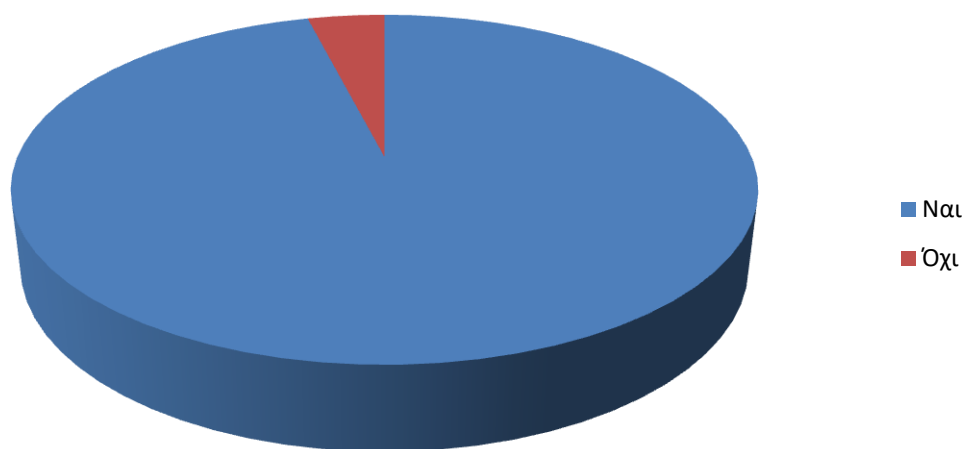
Πίνακας 5.28β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.28β, οι απαντήσεις σχετικά με το αν επηρεάστηκε η δημόσια εκπαίδευση δεν συσχετίζεται με την εργασιακή απασχόληση με επιβεβαίωση της τιμής p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Στο Διάγραμμα 5.29 και στον Πίνακα 5.29α παρουσιάζονται οι απαντήσεις για τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης του 2008 στο δημόσιο σύστημα υγείας στην Ελλάδα, αποκαλύπτοντας ότι η σημαντική πλειοψηφία του 96% των ερωτηθέντων πιστεύει ότι το δημόσιο σύστημα υγείας επηρεάστηκε από την κρίση, που αντιστοιχεί σε εκατό εξήντα εννέα (169) άτομα. Αντίθετα, μόνο το 4% των ατόμων δήλωσε ότι το δημόσιο σύστημα υγείας δεν επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση, συνολικά επτά (7) άτομα.

Το δημόσιο σύστημα υγείας επηρεάστηκε από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008

Διάγραμμα 5.29

Επηρεάστηκε το δημόσιο σύστημα υγείας από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	169	96%
Όχι	7	4%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.29α

Επηρεάστηκε το δημόσιο σύστημα υγείας από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.04288	1.688
Ηλικιακή ομάδα	-0.11703	4.11
Οικογενειακή κατάσταση	0.02398	4.39
Τέκνα	0.021346	5.963

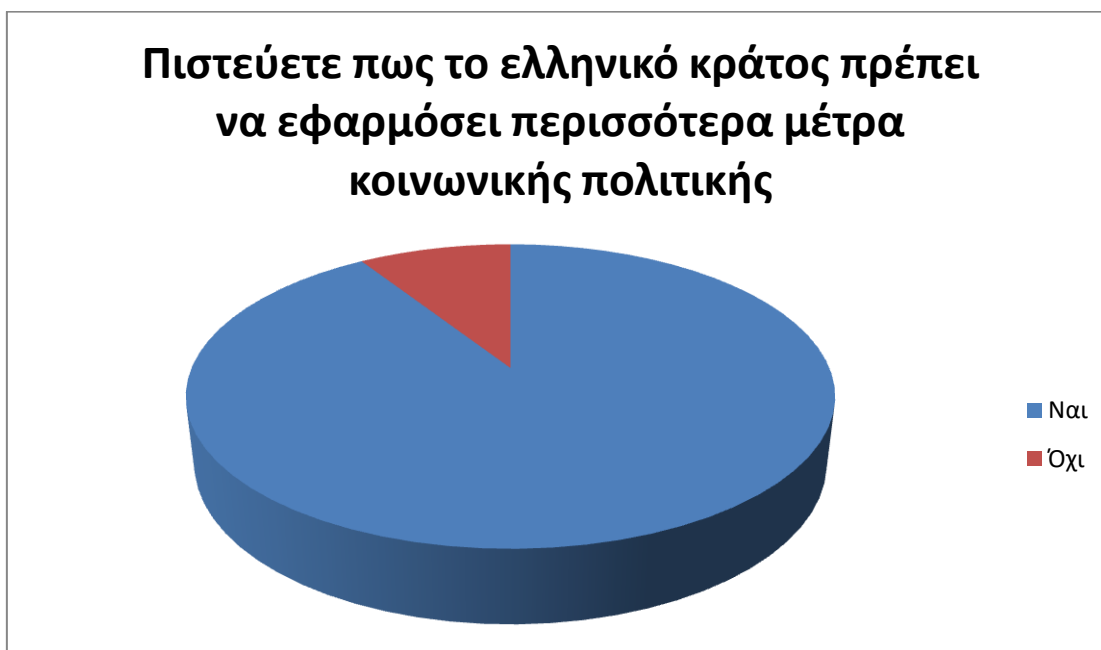
Ανώτατη εκπαίδευση	-0.00616	1.37
Εργασιακή απασχόληση	0.189823	3.32
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.200391	3.08

Πίνακας 5.29β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.29β, οι συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

Στο Διάγραμμα 5.30 και στον Πίνακα 5.30α απεικονίζονται οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με την εφαρμογή περισσότερων μέτρων κοινωνικής πολιτικής από το ελληνικό κράτος, με μια σημαντική πλειοψηφία του 91% να εκφράζει την πεποίθηση ότι το ελληνικό κράτος πρέπει όντως να εφαρμόσει πρόσθετα μέτρα κοινωνικής πολιτικής, που αντιπροσωπεύουν εκατό εξήντα (160) άτομα, ενώ το 9% των ατόμων δήλωσε ότι δεν πιστεύει ότι το ελληνικό κράτος πρέπει να εισαγάγει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής, που αντιστοιχεί σε δέκα έξι (16) άτομα.

Διάγραμμα 5.30

Το ελληνικό κράτος πρέπει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

	Συχνότητα	Ποσοστό
Ναι	160	91%
Όχι	16	9%
ΣΥΝΟΛΟ	176	100%

Πίνακας 5.30α

Το ελληνικό κράτος πρέπει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής. Πηγή: Ίδια επεξεργασία στοιχείων

Δημογραφικά στοιχεία συμμετεχόντων	Συσχέτιση (συντελεστής Pearson)	p-value
Φύλο	-0.07263	7.03067
Ηλικιακή ομάδα	-0.15308	6.09
Οικογενειακή κατάσταση	0.127231	2.27
Τέκνα	0.182693	2.946
Ανώτατη εκπαίδευση	0.119143	1.73
Εργασιακή απασχόληση	0.085198	0.000665
Κύρια οικονομική δραστηριότητα	0.197871	3.37

Πίνακας 5.30β

Συσχέτιση με δημογραφικά στοιχεία

Σύμφωνα με τον Πίνακα 5.30β, οι απαντήσεις σχετικά με το αν το ελληνικό κράτος πρέπει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής συσχετίζονται πολύ λίγο θετικά με την εργασιακή απασχόληση με επιβεβαίωση της στατιστικής σημαντικότητας με την τιμή p-value. Οι υπόλοιπες συσχετίσεις δεν είναι στατιστικά σημαντικές και μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ αυτών των δημογραφικών στοιχείων και του υπό εξέταση αποτελέσματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί μια έρευνα για τον αντίκτυπο της οικονομικής κρίσης του 2008, εστιάζοντας στα αποτελέσματα που επέφερε στην φτώχεια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα στην Ελλάδα. Γίνεται λόγος για τις διάφορες πτυχές της οικονομικής ανάπτυξης, της μείωσης της φτώχειας και του ρόλου των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας, ιδιαίτερα στο πλαίσιο του ελληνικού κράτους πρόνοιας και της οικονομικής κρίσης του 2008.

Η οικονομική κρίση κλόνησε την Ευρωπαϊκή Ένωση και ειδικά την Ελλάδα προκαλώντας επιδείνωση των ποσοστών φτώχειας των νοικοκυριών και άνοδο της ανεργίας. Το 2015, το 21,4% του συνολικού πληθυσμού της χώρας βρισκόταν σε κίνδυνο φτώχειας. Το ποσοστό αυτό, που ήταν 19,6% το 2005, αυξήθηκε το 2011 και το 2012 (φτάνοντας στο 21,4% και 23,4% αντίστοιχα) πριν μειωθεί από το 2013 και μετά φτάνοντας στο 18,9% το 2023. Αντίστοιχα, η ανεργία έφτασε την κορύφωσή της το 2013, η οποία ανήλθε στο 27,5%.

Η έρευνα πολιτικής έχει δείξει ότι ο ρυθμός μείωσης της φτώχειας εξαρτάται από τον ρυθμό αύξησης του μέσου εισοδήματος, το αρχικό επίπεδο ανισότητας και τις αλλαγές στο επίπεδο της ανισότητας. Η μείωση θα είναι ταχύτερη όπου η μέση αύξηση του εισοδήματος είναι υψηλότερη σε χώρες όπου η αρχική ανισότητα είναι χαμηλότερη και σε καταστάσεις όπου η αύξηση του εισοδήματος συνδυάζεται με μείωση της ανισότητας.

Κύριες μελέτες στη βιβλιογραφική ανασκόπηση που συνδέουν την οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας διαχάζονται ως προς τον τελικό αποδέκτη της ανάπτυξης. Το κείμενο υπογραμμίζει ότι, ενώ η οικονομική ανάπτυξη θεωρείται γενικά ο πρωταρχικός παράγοντας μείωσης της φτώχειας, όπως υποστηρίζεται από το έργο του Fosu (2017), το φαινόμενο της πτώσης δεν ωφελεί αυτόματα τα φτωχότερα στρώματα της κοινωνίας. Αυτό αμφισβητεί τις παραδοσιακές απόψεις των Kuznets και Rostow και υποδηλώνει ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής πρέπει να βρουν μια βέλτιστη ισορροπία μεταξύ της έμφασης στην οικονομική ανάπτυξη και της αντιμετώπισης της ανισότητας για τη μεγιστοποίηση της μείωσης της φτώχειας.

Ακόμη, το ελληνικό κοινωνικό κράτος χαρακτηρίζεται από ένα υβριδικό μοντέλο κοινωνικής προστασίας με ιστορικό βάθος στη δημιουργία θεσμών κοινωνικής

πρόνοιας, όπως αναφέρει η Πετμεξίδου (2013). Ακόμη, το κείμενο υποδηλώνει ότι η έλλειψη καθολικών αξιών που να καθοδηγούν τις κοινωνικές δαπάνες και η εφαρμογή μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο «μνημονιακών» συμφωνιών οδήγησαν σε χαμηλό αναδιανεμητικό αντίκτυπο, καθιστώντας αναγκαία την επαναξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και της ισότητας του ελληνικού συστήματος κοινωνικής πρόνοιας.

Σε αυτή τη μελέτη χρησιμοποιήθηκε η ποσοτική μεθοδολογία, χρησιμοποιώντας ένα ερωτηματολόγιο ως κύρια μέθοδο συλλογής δεδομένων. Το δείγμα αποτελείται από 176 άτομα ηλικίας 18 ετών και άνω, που εκπροσωπούν ενήλικες, φοιτητές, εργαζόμενους, ανέργους και είναι κάτοικοι Ελλάδας. Επίσης, η έρευνα χρησιμοποιεί μια μέθοδο δειγματοληψίας ευκολίας, επιτρέποντας τη συλλογή χρήσιμων πληροφοριών σχετικά με ερευνητικές υποθέσεις και ερωτήσεις.

Βάσει των αποτελεσμάτων, το 10% των ερωτηθέντων είναι άνεργοι ενώ το 84% εργάζονται, όπως και το 25% απάντησε πως στο νοικοκυριό τους υπάρχει τουλάχιστον ένας άνεργος. Ακόμη, αξιοσημείωτο είναι πως το 30% των ερωτηθέντων δήλωσε πως το καθαρό ετήσιο εισόδημά του δεν ξεπερνά τα 10.000 ευρώ. Επιπλέον, το 66% των ερωτηθέντων απάντησε πως η δυσκολία του νοικοκυριού του να πληρώνει πάγια έξοδα είναι μέτρια (Κλίμακα 3 και άνω) έως πάρα πολύ. Το 95% απάντησε πως υπάρχει φτώχεια στην Ελλάδα ενώ 87% απάντησε πως η φτώχεια επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση του 2008 τουλάχιστον πολύ (Κλίμακα 4 και άνω). Ακόμη, σημαντικό αποτέλεσμα είναι πως το 44% των ερωτηθέντων θεωρεί πως το νοικοκυριό του διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση, ενώ το 93% του συνόλου απάντησε πως πριν την κρίση το νοικοκυριό τους δεν διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας. Επιπροσθέτως, το 40% των ερωτηθέντων θεωρεί πως η φτώχεια στην Ελλάδα οφείλεται στις κυβερνητικές πολιτικές και το 91% πιστεύει πως το ελληνικό κράτος πρέπει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής.

Παράλληλα, το εισόδημα των ερωτηθέντων να είναι το κύριο έσοδο των νοικοκυριών τους σχετίζεται ελαφρώς θετικά με την εργασιακή απασχόληση. Ακόμη, το καθαρό ετήσιο εισόδημα των ερωτηθέντων και η ηλικιακή ομάδα συσχετίζονται ελαφρώς θετικά. Ακόμη, το αποτέλεσμα πως η οικία που διαμένουν οι ερωτηθέντες και είναι ιδιόκτητη σχετίζεται ελαφρά θετικά με την οικογενειακή κατάσταση, τα τέκνα, την κύρια οικονομική δραστηριότητα και θετικά πολύ λίγο από την εργασιακή απασχόληση. Επίσης, το ποσοστό αύξησης του εισοδήματος του νοικοκυριού, ώστε να καλυφθούν επαρκώς οι ανάγκες του συσχετίζεται ελαφρά θετικά με την ηλικιακή

ομάδα. Οι απαντήσεις σχετικά με το πόσο επηρέασε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 τη φτώχεια στην Ελλάδα συσχετίζονται ελαφρά αρνητικά με την κύρια οικονομική δραστηριότητα. Ακόμη, οι απαντήσεις σχετικά με το αν το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας με την παρούσα οικονομική κατάσταση συσχετίζονται ελαφρά θετικά με το φύλο και τα τέκνα.

Αξιοσημείωτα αποτελέσματα, ακόμη, είναι πως από τις τριμελείς και άνω οικογένειες με ένα ή παραπάνω τέκνα, το 56% έχει ως κύρια πηγή εισοδήματος στην οικογένεια ετήσιο καθαρό εισόδημα έως 15.000 ευρώ, ενώ το 44% εμφανίζει καθαρό ετήσιο εισόδημα ως κύρια πηγή εισοδήματος του νοικοκυριού 15.000 ευρώ και άνω. Ακόμη, από το 56% που αναφέρθηκε το 52% απαντά πως έχει τη δυνατότητα να πάνε όλα τα μέλη του νοικοκυριού διακοπές από 0 έως 3 ημέρες, ενώ το υπόλοιπο 44% απαντά σε ποσοστό 33% πως μπορούν να πάνε διακοπές από 0 έως 3 ημέρες.

Συμπερασματικά, η μελέτη προσφέρει μια διεξοδική εξέταση των επιπτώσεων της οικονομικής ύφεσης του 2008 στη φτώχεια εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ιδιαίτερη έμφαση στην Ελλάδα. Ακόμη, παρουσιάζει πολύτιμες γνώσεις για τις βαθύτερες αιτίες της φτώχειας και στρατηγικές για την αποτελεσματική αντιμετώπισή της. Επιπλέον, τονίζει τη σημασία της εφαρμογής μιας πολύπλευρης προσέγγισης για την προώθηση της οικονομικής ανάπτυξης, της ισότητας και της κοινωνικής ευημερίας.

Για μελλοντική έρευνα, προτείνονται διαχρονικές μελέτες, ποιοτικές μέθοδοι, μεγαλύτερα μεγέθη δειγμάτων και εξέταση άλλων σχετικών μεταβλητών. Αυτές οι προσεγγίσεις θα μπορούσαν να παρέχουν μια καλύτερη κατανόηση των μεταβλητών που δημιουργούν και διαιωνίζουν το φαινόμενο της φτώχειας καθώς και της σύνδεσής της με την οικονομική ανάπτυξη.

Παράρτημα

Ηλεκτρονικό Ερωτηματολόγιο Διπλωματικής Εργασίας

Ερωτηματολόγιο στα πλαίσια εκπόνησης διπλωματικής εργασίας στο ΠΜΣ "Δημόσια Οικονομική και Πολιτική".

Η παρούσα έρευνα είναι ανώνυμη!

* Απαιτείται

1. Ποιο είναι το φύλο σας; *

- Άνδρας
- Γυναίκα

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε; *

- Κάτω των 25 ετών
- 26-35 ετών
- 36-45 ετών
- 46-55 ετών
- 56 ετών και άνω

3. Είστε *

- Άγαμος/η
- Εγγαμος/η
- Διαζευγμένος/η
- Χήρος/α
- Άλλο

4. Έχετε παιδιά: *

- Ναι
- Όχι

5. Ποιο είναι το ανώτερο επίπεδο της εκπαίδευσής σας: *

- Υποχρεωτική εκπαίδευση
- Δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Τριτοβάθμια εκπαίδευση
- Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών

6. Επιλέξτε τσεκάροντας το πλαίσιο εάν είστε εργαζόμενος, φοιτητής ή άνεργος *

- Εργαζόμενος/η
- Φοιτητής/τρια
- Άνεργος/η

7. Ποια είναι η κύρια οικονομική δραστηριότητά σας: *

- Ελεύθερος επαγγελματίας
- Μισθωτός
- Αγρότης
- Εισοδηματίας
- Συνταξιούχος
- Επίδομα ανεργίας
- Άλλο

8. Είναι το εισόδημά σας η κύρια πηγή εσόδων του νοικοκυριού σας: *

- Ναι
- Όχι
- Παροχή οικονομικής βοήθειας τρίτων (γονείς, κτλ)

9. Ποιο είναι το καθαρό ετήσιο εισόδημά σας; *

- Έως 10.000 ευρώ
- 10.000-12.000 ευρώ
- 12.001-15.000 ευρώ
- 15.001-20.000 ευρώ
- 20.001-30.000
- 30.001-40.000
- Πάνω από 40.000 ευρώ

10. Από πόσα άτομα αποτελείται το νοικοκυριό σας; *

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Πάνω από 5

11. Πόσα μέλη του νοικοκυριού σας εργάζονται; *

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Πάνω από 5

12. Πόσα μέλη του νοικοκυριού σας είναι φοιτητές; *

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Πάνω από 5

13. Πόσα μέλη του νοικοκυριού σας είναι άνεργοι; *

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Πάνω από 5

14. Πόσα μέλη του νοικοκυριού σας λαμβάνουν κοινωνικά επιδόματα; *

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Πάνω από 5

15. Η οικία που διαμένετε είναι ιδιόκτητη; *

- Ναι
- Όχι
- Άλλο

16. Πόσα αυτοκίνητα ΙΧ διαθέτει το νοικοκυριό σας; *

- 0
- 1
- 2
- 3
- Πάνω από 3

17. Πόσο δυσκολεύεται το νοικοκυριό σας με την πληρωμή πάγιων εξόδων (λογαριασμοί, δάνεια, κτλ); *

(1=καθόλου, 5=πάρα πολύ)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

18. Πόσο δυσκολεύεται το νοικοκυριό σας να ανταπεξέλθει στις ανάγκες για σίτιση; *

(1=καθόλου, 5=πάρα πολύ)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

19. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε τη δυνατότητα του νοικοκυριού σας να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της; *

(1=καθόλου, 5=πάρα πολύ)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

20. Τι ποσοστό αύξησης στο εισόδημα του νοικοκυριού σας θα σας επέτρεπε να καλύψετε επαρκώς τις υποχρεώσεις σας; *

- Έως 10%
- 10-25%
- 25-50%
- 50-100%

21. Πόσες μέρες διακοπών έχουν τη δυνατότητα να πάνε όλα τα μέλη του νοικοκυριού σας; *

- 0
- 1-3
- 4-6
- 7
- Πάνω από 7

22. **Θεωρείτε πως υπάρχει φτώχεια στην Ελλάδα; ***

Ναι

Όχι

23. **Πιστεύετε η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε τη φτώχεια στην Ελλάδα; ***

(1=λίγο, 5=πάρα πολύ)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

24. **Με την παρούσα οικονομική κατάσταση πιστεύετε το νοικοκυριό σας διατρέχει κίνδυνο φτώχειας; ***

Ναι

Όχι

25. **Αν ναι, σε τι βαθμό θεωρείτε πως κινδυνεύετε; ***

(1=καθόλου, 5=πάρα πολύ)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

26. **Πριν την κρίση το νοικοκυριό σας διέτρεχε κίνδυνο φτώχειας; ***

Ναι

Όχι

27. **Ποιος είναι ο βασικός λόγος ύπαρξης της φτώχειας στην Ελλάδα κατά τη γνώμη σας; ***

Εισοδηματική ανισότητα

Εκπαιδευτική ανισότητα

Κυβερνητικές πολιτικές

Φορολογικό σύστημα

Ανισότητα αγοράς εργασίας

Έλλειψη κρατικής μέριμνας

28. **Πιστεύετε επηρεάστηκε η δημόσια εκπαίδευση από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008; ***

Ναι

Όχι

29. Πιστεύετε επηρεάστηκε το δημόσιο σύστημα υγείας από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008; *

Ναι

Όχι

30. Πιστεύετε πως το ελληνικό κράτος πρέπει να εφαρμόσει περισσότερα μέτρα κοινωνικής πολιτικής; *

Ναι

Όχι

Ευχαριστώ πολύ για τον χρόνο σας!

Αυτό το περιεχόμενο δεν δημιουργήθηκε και δεν προσιπογράφεται από τη Microsoft. Τα δεδομένα που υποβάλλετε θα αποσταλούν στον κάτοχο της φόρμας.

 Microsoft Forms

Βιβλιογραφία

1. Alesina, A., & Perotti, R. (1997). Fiscal Adjustments in OECD Countries: Composition and Macroeconomic Effects. *Staff Papers - International Monetary Fund*, 44(2), 210. <https://doi.org/10.2307/3867543>
2. Alkire, S., & Foster, J. (2011). Counting and multidimensional poverty measurement. *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 476–487. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.11.006>
3. Barth, J. R., Caprio, G., & Levine, R. (2013). *Guardians of Finance: Making Regulators Work for Us*. MIT Press
4. Bernanke, B. S. (2013). *The Federal Reserve and the Financial Crisis*. Princeton University Press.
5. Bishop, J. A., Formby, J. P., & Zheng, B. (1997). Statistical Inference and the Sen Index of Poverty. *International Economic Review*, 38(2), 381. <https://doi.org/10.2307/2527379>
6. Blundell, R., & Hoynes, H. W. (2004). Has “In-Work” Benefit Reform Helped the Labor Market?. *NBER Chapters*, 411–460. <https://ideas.repec.org/h/nbr/nberch/6753.html>
7. Fosu, A. K. (2017). Growth, inequality, and poverty reduction in developing countries: Recent global evidence. *Research in Economics*. <https://doi.org/10.1016/j.rie.2016.05.005>
8. IFAD. (2021). *Rural Development Report*. Retrieved from <https://www.ifad.org/en/web/knowledge/-/rural-development-report-2021>
9. International Labour Organization (ILO). (2021). *Social Protection*. Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@soc_sec/documents/publication/wcms_817572.pdf
10. Klasen, S. (2005). *ECONOMIC GROWTH AND POVERTY REDUCTION: MEASUREMENT AND POLICY ISSUES*. OECD. <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=485064027065073065095073096016127107009048072043057026110092119069118004009107071073038010111048053030011016105093089126072043069071054012007119010078013119089056037083021098116092024078091121012001095025092079121112112031002077075094120099008009&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

11. Moatsos, M., & Lazopoulos, A. (2021). Global poverty: A first estimation of its uncertainty. *World Development Perspectives*, 22, 100315. <https://doi.org/10.1016/j.wdp.2021.100315>
12. OECD (2019), *Society at a Glance 2019: OECD Social Indicators*, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/soc_glance-2019-en.
13. OECD. (2015). Inequality - Poverty gap - OECD Data. OECD. <https://data.oecd.org/inequality/poverty-gap.htm>
14. OECD. (2016). Income inequality remains high in the face of weak recovery. <https://web-archiv.e.oecd.org/2016-12-12/419849-OECD2016-Income-Inequality-Update.pdf>
15. Piketty, T. 2014. *Capital in the 21st century*. Harvard University Press.
16. Ravallion, M. (1995). Growth and poverty: Evidence for developing countries in the 1980s. *Economics Letters*. [https://doi.org/10.1016/0165-1765\(94\)00620-h](https://doi.org/10.1016/0165-1765(94)00620-h)
17. Ravallion, M. (2016). *The Economics of Poverty - History, Measurement, and Policy*. Oxford University Press.
18. Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2009). *This Time Is Different: Eight Centuries of Financial Folly*. Princeton University Press.
19. Satya R. Chakravarty. (2009). *The Measurement of Multidimensional Poverty. Inequality, Polarization and Poverty*. https://doi.org/10.1007/978-0-387-79253-8_6
20. Sen, A. (1999). *Development as Freedom*. Oxford University Press.
21. Shiller, R. J. (2008). *The Subprime Solution: How Today's Global Financial Crisis Happened, and What to Do about It*. Princeton University Press
22. ŠKARE, M., & PRŽIKLAS DRUŽETA, R. (2016). POVERTY AND ECONOMIC GROWTH: A REVIEW. *Technological and Economic Development of Economy*, 22(1), 156–175. <https://doi.org/10.3846/20294913.2015.1125965>
23. Stiglitz, J. E. (2010). *Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy*. W. W. Norton & Company.
24. Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W.W. Norton & Company.
25. Stiglitz, J., Sen, A., & Fitoussi, J.-P. (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>

26. Tett, G. (2009). *Fool's Gold: How the Bold Dream of a Small Tribe at J.P. Morgan Was Corrupted by Wall Street Greed and Unleashed a Catastrophe*. Free Press.
27. UNESCO. (2020). Poverty and education. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000181754>
28. UN-Habitat (2020). *The Value of Sustainable Urbanization*. World Cities Report 2020. Available at: https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/10/wcr_2020_report.pdf.
29. UNICEF. (2021). *Child Poverty*. Retrieved from <https://www.unicef.org/social-policy/child-poverty>.
30. United Nations. (2015, October 6). Headcount index of poverty. United Nations Economic and Social Commission for Western Asia. <https://archive.unescwa.org/headcount-index-poverty#:~:text=Title%20English%3A->
31. United Nations. (2021). *Sustainable Development Goals*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/goals>.
32. United Nations. (2023). *Unstacking global poverty: Data for high impact action*. MULTIDIMENSIONAL POVERTY INDEX 2023. <https://hdr.undp.org/system/files/documents/hdp-document/2023mpireporten.pdf>
33. UN-Women. (2021). *PROGRESS ON THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS - THE GENDER SNAPSHOT 2021*. United Nations. <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-09/Progress-on-the-Sustainable-Development-Goals-The-gender-snapshot-2021-en.pdf>
34. Wikipedia. (2018, September 14). Human Poverty Index. https://en.wikipedia.org/wiki/Human_Poverty_Index
35. World Bank. (2024). *Poverty Overview*. World Bank. <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview> Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>
36. World Bank. (n.d.). *Agriculture and Rural Development*. World Bank. <https://www.worldbank.org/en/programs/knowledge-for-change/brief/agriculture-and-rural-development>
37. World Health Organization. (2021, December 12). *More than half a billion people pushed or pushed further into extreme poverty due to health care costs*. www.who.int. <https://www.who.int/news/item/12-12-2021-more-than-half-a-billion-people-pushed-or-pushed-further-into-extreme-poverty-due-to-health-care-costs>
38. Zaman, K., & Khilji, B. A. (2013). *RETRACTED: The relationship between growth–inequality–poverty triangle and pro-poor growth policies in Pakistan: The twin*

- disappointments. Economic Modelling, 30, 375–393.
<https://doi.org/10.1016/j.econmod.2012.09.023>
39. Acharya, V. V., Eisert, T., Eufinger, C., & Hirsch, C. (2018). Real Effects of the Sovereign Debt Crisis in Europe: Evidence from Syndicated Loans. *The Review of Financial Studies*, 31(8), 2855–2896. <https://www.jstor.org/stable/48615244>
  40. Afonso, A., & Verdial, N. (2020). *Sovereign Debt Crisis in Portugal and Spain*. Institute - Leibniz Institute for Economic Research at the University of Munich.
  41. Aftershocks and fragility: 10 years in financial markets. (2019, December 30). *Financial Times*. <https://www.ft.com/content/3ea69aec-1772-11ea-8d73-6303645ac406>
  42. Aguado, J., & White, S. (2012, May 24). *Spain bails out Bankia, seeks plan for troubled regions*. Reuters. <https://www.reuters.com/article/idUSBRE84M1CQ/>
  43. Baldwin, R., & Giavazzi, F. (2015). *The Eurozone Crisis A Consensus View of the Causes and a Few Possible Solutions*. Centre for Economic Policy Research.
  44. Bank for International Settlements. (2010). *Basel Committee on Banking Supervision Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems*.
  45. Boyd, J. H., De Nicolo, G., & Loukoianova, E. (2009). Banking Crises and Crisis Dating: Theory and Evidence. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1442243>
  46. Braga De Macedo, J. (2017). *Reform Complementarity and Policy Coordination in Europe A View from Portugal*. Center for International Governance.
  47. Brunnermeier, M., Crocket , A., Goodhart, C., Persaud, A. D., & Shin, H. (2009). *The Fundamental Principles of Financial Regulation*. International Center for Monetary and Banking Studies.
  48. Chislett, W. (2013). Spain: What Everyone Needs to Know. In *Google Books*. OUP USA.
https://books.google.gr/books/about/Spain.html?id=XBoB7JaUAX0C&redir_esc=y
  49. European Banking Authority. (2016). *EU-wide stress testing 2016 | European Banking Authority*. Wwww.eba.europa.eu. <https://www.eba.europa.eu/risk-and-data-analysis/risk-analysis/eu-wide-stress-testing/eu-wide-stress-testing-2016>
  50. European Banking Authority. (2018). *Consultation Paper Draft Guidelines on management of non-performing and forborne exposures CONSULTATION PAPER - DRAFT GUIDELINES ON MANAGEMENT OF NON-PERFORMING AND FORBORNE EXPOSURES 2*.

51. European Central Bank. (2014). *Guide to banking supervision*.
<https://doi.org/10.2866/17199>
52. European Economy. (2009). *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*. European Commission.
53. European Investment Bank. (2022). Small and medium enterprises - overview 2022. *Www.eib.org*. <https://www.eib.org/en/publications/smes-overview-2022>
54. European Parliament. (2009). *Οι ευρωπαίοι και η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση I*. Οι ευρωπαίοι και η οικονομική και χρηματοπιστωτική κρίση I. <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/el/be-heard/eurobarometer/europeans-and-the-economic-and-financial-crisis-i>
55. European Stability Mechanism. (2021). *What we do*. European Stability Mechanism. <https://www.esm.europa.eu/what-we-do>
56. Fraser, D. (2018, October 26). RBS: the cost of crisis and lurking legacy. *Www.bbc.com*. <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-business-45996979>
57. Gibson, H., Palivos, T., & Tavlas, G. (2013). *BANK OF GREECE EUROSISTEM Special Conference Paper Special Conference Paper The crisis in the euro area: an analytic overview 28*.
58. Jiménez, G., Ongena, S., Peydró, J.-L., & Saurina, J. (2012). Credit Supply and Monetary Policy: Identifying the Bank Balance-Sheet Channel with Loan Applications. *American Economic Review*, 102(5), 2301–2326. <https://doi.org/10.1257/aer.102.5.2301>
59. Lane, P. R. (2012). The European Sovereign Debt Crisis. *Journal of Economic Perspectives*, 26(3), 49–68. <https://doi.org/10.1257/jep.26.3.49>
60. Makortoff, K. (2021, November 1). *Discredit history: 10 years of Barclays scandals*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/business/2021/nov/01/discredit-history-10-years-of-barclays-scandals>
61. Mody, A. (2018). *EuroTragedy_ A Drama in Nine Acts* (2018, Oxford University Press).pdf. *Www.academia.edu*. https://www.academia.edu/38317098/Ashoka_Mody_EuroTragedy_A_Drama_in_Nine_Acts_2018_Oxford_University_Press_pdf
62. Publications Office of the European Union. (n.d.). *Single supervisory mechanism - EUR-Lex*. Eur-Lex.europa.eu. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/single-supervisory-mechanism.html>

63. Roche, W. K., O'Connell, P. J., & Prothero, A. (2016). Austerity and Recovery in Ireland. In *Oxford University Press eBooks*. Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198792376.001.0001>
64. Single Resolution Board. (2017, September 11). *Single Resolution Mechanism*.
Www.srb.europa.eu. <https://www.srb.europa.eu/en/content/single-resolution-mechanism-srm>
65. Sirletti, S. (2019, November 7). UniCredit Turnaround Plan Starts to Take Hold.
Bloomberg.com. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-11-07/unicredit-pushes-on-trading-bears-down-on-costs-to-spur-profit?embedded-checkout=true>
66. ΕΛΣΤΑΤ. (2010a). ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2008 - Δείκτες συνθηκών Διαβίωσης. Ελληνική Στατιστική Αρχή.
https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=389408&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
67. ΕΛΣΤΑΤ. (2010b). ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2008 - ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ . Ελληνική Στατιστική Αρχή.
68. ΕΛΣΤΑΤ. (2010c). ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2008 - Οικονομική Ανισότητα . Ελληνική Στατιστική Αρχή.
69. ΕΛΣΤΑΤ. (2012a, November). ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2011 - Κίνδυνος φτώχειας . Ελληνική Στατιστική Αρχή.
https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=389624&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el

70. ΕΛΣΤΑΤ. (2012b, November 2). ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2011 - Οικονομική ανισότητα. Ελληνική Στατιστική Αρχή.
https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=389623&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
71. ΕΛΣΤΑΤ. (2016a, June 23). ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2015 - Οικονομική ανισότητα . Ελληνική Στατιστική Αρχή.
72. ΕΛΣΤΑΤ. (2016b, June 23). ΕΡΕΥΝΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ 2015 - Κίνδυνος φτώχειας. Ελληνική Στατιστική Αρχή.
https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=389846&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
73. ΕΛΣΤΑΤ. (2016c, June 23). Υλική Στέριση και Συνθήκες Διαβίωσης.
https://www.statistics.gr/El/Statistics?P_p_id=Documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&P_p_lifecycle=2&P_p_state=Normal&P_p_mode=View&P_p_cacheability=CacheLevelPage&P_p_col_id=Column-2&P_p_col_count=4&P_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=Document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=DownloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=389849&_documents

_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=El; Ελληνική
Στατιστική Αρχή.

74. ΕΛΣΤΑΤ. (2017). ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ: ΕΡΕΥΝΑ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ: 1981 – 2015. Ελληνική Στατιστική Αρχή.
<https://www.statistics.gr/documents/20181/007b1bab-7cad-4df3-81f1-5b18c76770ce>
75. ΕΛΣΤΑΤ. (2024a, April 3). Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2023 - ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ . Ελληνική Στατιστική Αρχή.
https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=521338&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
76. ΕΛΣΤΑΤ. (2024b, April 3). Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2023 - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ . Ελληνική Στατιστική Αρχή.
https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=521337&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
77. ΕΛΣΤΑΤ. (2024c, April 3). Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2023 - ΥΛΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΕΡΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ . Ελληνική Στατιστική Αρχή.
https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_ln=downloadResources&_documents_WAR_

- publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=521339&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
78. ΕΛΣΤΑΤ. (2024d, March 7). ΕΡΕΥΝΑ ΕΡΓΑΤΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ: Δ' τρίμηνο 2023. Ελληνική Στατιστική Αρχή. https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=521017&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el
79. Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών. (2008). Η Ελληνική Οικονομία [Review of Η Ελληνική Οικονομία]. 03/08(53). https://iobe.gr/docs/economy/ECO_Q3_08_REP_GR.pdf
80. Βάμβουκας, Γ. (2005). Ελληνική Οικονομία. ΣΜΠΛΙΑΣ.
81. ΕΛΣΤΑΤ. (2023, May 8). ΥΛΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΕΡΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών: Έτος 2022. Ελληνική Στατιστική Αρχή.
82. Οικονόμου, Μ., Χαρίτση, Μ., Πέππου, Λ., Διέτη, Ε., & Σουλιώτης 3 1 Α', Κ. (2018). Mental health in Greece during the economic crisis: socioeconomic determinants of depression. <https://www.mednet.gr/archives/2018-sup/pdf/17.pdf>
83. Πετμεζίδου, Μ. (2013, February 19). Το κοινωνικό κράτος σε κρίσιμη καμπή. Πρωτοβουλία για την Υπεράσπιση της Κοινωνίας και της Δημοκρατίας.
84. Ρομπόλης, Σ. (2017). Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος. Κοινωνική Πολιτική, 1. <https://doi.org/10.12681/sp.10543>
85. Σαράφης , Π., & Μπούτσιου , Σ. (2013). Νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κράτους πρόνοιας και οικονομική κρίση. Διεπιστημονική Φροντίδα Υγείας(2013), Τόμος 5(Τεύχος 4).
86. Τσολακίδου, Σ. (2021). Κοινωνικές πολιτικές για την κατοικία σε Ελλάδα και Ευρώπη την περίοδο της στεγαστικής κρίσης , η περίπτωση της Θεσσαλονίκης. <https://ikee.lib.auth.gr/record/336391>
87. Ζαρωτή, Ε. (2017). Η Οικονομική Κρίση Και Οι Επιπτώσεις Στα Δημόσια Νοσοκομεία: Η Περίπτωση Της Ελλάδας. Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.

- <https://kypseli.ouc.ac.cy/bitstream/handle/11128/2796/%ce%a0%ce%a5%ce%a3%ce%a3-2017-00104.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
88. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (2010). The Economic Adjustment Programme for Greece . European Commission. <https://doi.org/10.2765/46750>
  89. Directorate-General for Economic and Financial Affairs. (2023). Ex-Post Evaluation of the Economic Adjustment Programmes of Greece during the period 2010-2018. Economy-Finance.ec.europa.eu. https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/ex-post-evaluation-economic-adjustment-programmes-greece-during-period-2010-2018_en
  90. European Communities. (2009). EUROPEAN COMMISSION. <https://doi.org/10.2765/8146>
  91. European Court of Auditors. (2017). Special Report: Commission's intervention in Greek financial crisis. Op.europa.eu. <https://op.europa.eu/webpub/eca/special-reports/greek-crisis-17-2017/en/>
  92. Hyppolite, P.-A., & Zucman, G. (1997). THE GREEK CRISIS: AN INVESTIGATION OF NATIONAL BALANCE SHEET DATA (1997-2014) . <http://piketty.pse.ens.fr/files/Hyppolite2015.pdf>
  93. IMF. (2015). Greece: An Update of IMF Staff's Preliminary Public Debt Sustainability Analysis; IMF Country Report No. 15/186; July 14, 2015. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15186.pdf>
  94. International Monetary Fund. (2013). Greece: Ex Post Evaluation of Exceptional Access Under the 2010 Stand-By Arrangement. IMF Staff Country Reports, 13(156), 1. <https://doi.org/10.5089/9781484387894.002>
  95. Limniotis, H. (2016, August). (PDF) The Greek Crisis: Causes and Implications. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/306066624_The_Greek_Crisis_Causes_and_Implications
  96. OECD. (2009). OECD Economic Surveys: Greece 2009. OECD Publishing.
  97. OECD. (2016). OECD Economic Surveys: Greece 2016. In OECD iLibrary. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-surveys-greece-2016_eco_surveys-grc-2016-en
  98. OECD. (2018). Home. Wwww.oecd-ilibrary.org. https://www.oecd-ilibrary.org/sites/eco_surveys-grc-2018-6-en/index.html?itemId=/content/component/eco_surveys-grc-2018-6-en

99. Papaconstantinou, G. (2016). *Game Over: The Inside Story of the Greek Crisis*. In Amazon. CreateSpace Independent Publishing Platform. <https://www.amazon.com/Game-Over-Inside-Story-Crisis/dp/1530703263>
100. Papanastasiou, S., & Papatheodorou, C. (2018). THE GREEK DEPRESSION: POVERTY OUTCOMES AND WELFARE RESPONSES. *Journal of ECONOMICS and BUSINESS Journal of Economics and Business*, 2018(Vol. XXI), 1–2. <https://www.u-picardie.fr/eastwest/fichiers/art229.pdf>
101. Smith, M., & Villa, P. (2010). THE LONG TAIL OF THE GREAT RECESSION FOREGONE EMPLOYMENT AND FOREGONE POLICIES. <https://www.ofce.sciences-po.fr/pdf/revue/4-133.pdf>
102. Varoufakis, Y., & Mason, P. (2011). *The Global Minotaur: America, Europe and the Future of the World Economy*. In Amazon. Zed Books. <https://www.amazon.com/-/es/Yanis-Varoufakis/dp/1780320159>
103. Creswell, J. (2011). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*, Athens: Ellin/Ion.